Catalina Gayà Morlà i Laia Seró Moreno

ULISSES ERA UNA DONA

Capitanes, observadores, pescadores, oceanògrafes, patrones i tantes altres dones. Un relat no oficial de la mar.

mmb MUSEU MARÍTIM DE BARCELONA

Ulisses era una dona

Capitanes, observadores, pescadores, oceanògrafes, patrones i tantes altres dones. Un relat no oficial de la mar

* * *

Catalina Gayà Morlà
Laia Seró Moreno

"Lo que se publica es para algo, para que alguien, uno o muchos, al saberlo, vivan sabiéndolo, para que vivan de otro modo después de haberlo sabido; para librar a alguien de la cárcel de la mentira, o de las nieblas del tedio, que es la mentira vital. (...)".

María Zambrano, 1934

* * *

A totes les dones valentes
que apareixen en aquest llibre.
I a les que no hi apareixen.

* * *

ÍNDEX

1. Les dones i la mar 4

2. Cops de *macarena* 18

3. Un vestit de flors 51

4. Capità / Capitana 78

5. Jo de gran vull ser mariner 111

6. Un veler propi 124

7. Jo he viscut a l'Antàrtida 142

8. #Capitana 175

9. Trencar el mirall 197

1. Les dones i la mar

"Han d'estar nues les dones per entrar al Museu Metropolità de Nova York? Menys d'un 5% dels artistes de les seccions d'art modern són dones, però un 85% dels nus són femenins". Aquesta és la denúncia amb què es van donar a conèixer les Guerrilla Girls a mitjans dels anys vuitanta. Quan el col·lectiu d'artistes es va atrevir a fer aquesta denúncia, el Museu Metropolità d'Art de Nova York, el Met, acabava de viure una gran remodelació i obria les portes amb una exposició que pretenia fer un estat de la qüestió de l'art contemporani del moment. La mostra era una retrospectiva de 169 artistes i només hi havia 19 dones, fet que va provocar la primera acció de les Guerrilla Girls, que van decidir presentar-se amb màscares de goril·la i amb el nom de desenes de dones artistes al museu. Frida Khalo, Käte Kollwitz, Alma Thomas, Rosalba Carriera… i així fins a 60 artistes activistes. El 2016, la Tate Modern va recuperar la pregunta i la va convertir en una mostra contemporània, tan contemporània que hi havia *tote bags* i samarretes, també imants de nevera, amb la pregunta.

Uns mesos després, el Museu Marítim de Barcelona (MMB) ens va proposar fer una acció per canviar el relat del museu i incorporar-hi les dones. ¡I a Londres, una exposició a la Tate Modern Gallery ens explicava que feia més de tres dècades que unes dones artistes ja ho havien plantejat en el món de l'art contemporani!

Què hi podíem fer? Nosaltres no som artistes i, a les Drassanes Reials, la seu del MMB, l'any 2017 només hi trobàvem vaixells. Pocs homes i cap dona. Bé, gairebé cap: hi havia el mascaró de proa, el Blanca Aurora, que honora la filla morta d'un armador, i algunes dones en miniatura dibuixades dins un transatlàntic de principis de segle. Com podíem incorporar les dones al museu, si no hi tenien cap presència? ¿Ens havíem equivocat i la mar era un àmbit vetat a les dones i en què els homes no calia que hi fossin en cos per ser-hi?

Més que unes màscares de goril·la, vam necessitar unes ulleres liles, un mòbil a la mà i els llibres de les mestres feministes.

En el primer capítol d'*Una cambra pròpia*, Virginia Woolf s'ajuda d'un peixet imaginari per abordar l'encàrrec que li havien fet: explicar la relació entre les dones i la novel·la. Perseguint el peixet, trepitja una gespa de què només poden gaudir per pensar els homes acadèmics, i els estudiants, i aquests tots són homes. Un bidell l'expulsa de la gespa. Aquell peixet també la impulsa cap a una biblioteca d'on també és expulsada per ser dona, ja que aquestes només hi podien entrar acompanyades o amb un permís especial. És un bibliotecari qui l'hi recorda. Quin peixet ens ajudaria a entendre aquest món de la mar?: el de la Virginia Woolf era un peixet de riu.

Dona'm la mar va néixer com un projecte del Museu Marítim de Barcelona per reflexionar sobre la invisibilització de les dones de mar, de les dones que hi treballen, hi viuen i fan de la mar la seva professió.

La documentació de la recerca ens va mostrar que a la literatura i a les exposicions actuals, a Barcelona i en altres museus marítims, la mar encara emergeix amb verb d'home, amb paraula d'home, amb article masculí. La mar és de reis, pirates, capitans i exploradors. Les dones, si n'hi ha, són sirenes o es queden a terra. La mar s'emparaula amb la paraula del poderós, d'aquell qui fa el relat oficial, d'aquell qui vol deixar una petjada.

És un home, el capità Ahad, qui s'obsessiona amb la balena blanca Moby Dick. És l'home el que navega, escriu Cervantes. És l'home que hi pesca, sentencia la tradició popular. És l'avi el que marxa a Cuba, a bordo del *Català*. I el *Català* és el millor vaixell de guerra de la flota d'ultramar. I l'avi va acompanyat d'un timoner i un nostramo i catorze mariners. Tots, de Calella de Palafrugell. L'home de mar, també segons l'home escriptor, és l'aventurer i el conqueridor i el que no està quiet i el que vol passar a la posteritat.

Segons l'home escriptor, el mar (en masculí) és etern i gran i èpic i sinònim de lluita, poder i conquesta i glòria i mort. Aquest és el mar també de Charles Baudelaire, Joseph Conrad, Ernest Hemingway, Jean-Claude Izzo. A *Les flors del mal,* Baudelaire fins i tot converteix la mar en el mirall de l'ànima de l'home:

> "I tanmateix, després de segles innombrables,
> heu seguit barallant-vos, cruels, a dret i a tort,
> de tant com estimeu el carnatge i la mort,
> oh lluitadors eterns, oh germans implacables!"

Aquest és també el mar d'Ulisses, Odisseu per als grecs.

I si fos Penèlope, qui s'hagués embarcat?

"Women and the Royal Navy. Pioneers to Professionals" ("Dones i la Reial Marina Naval. De pioneres a professionals") va ser la primera exposició de dones de mar que vam visitar. Llibreta en mà, vam viatjar a Portsmouth, a la base de la marina militar del Regne Unit. La mar grisa d'aquest trosset del món, a l'Atlàntic, sosté alguns dels vaixells que formen part dels llibres d'història universal: estan atracats a Portsmouth l'*HMS Warrior* o l'*HMS Victory*. Els vaixells són símbols d'un Regne Unit invencible en una època en què les naus ostentaven noms com *Guerrer, Victòria, Impecable, Il·lustre, Esforç, Gloriós* o *Terror.* Tots eren capitanejats per homes que, encara avui dia, són llegendes.

En un espai petit del museu d'aquesta base militar, al final d'un passadís, hi havia una exposició temporal que versava sobre la contribució de la dona a la marina naval britànica al llarg dels últims 250 anys. L'exposició mostrava que, el 1800, les supersticions i els prejudicis transvestien les dones que s'embarcaven i, per tant, no acabaven formant part de la història dels embarcaments. Els pintors, però, sí que recollien la presència femenina als quadres. No va ser fins al 1884 que es va establir el Servei d'Infermeria Naval i la presència de les dones a bord fou més comuna. A la mostra també es relatava la història de les 5.500 dones britàniques que es van fer a la mar durant la Primera Guerra Mundial, les anomenades Wrens (un acrònim que es refereix a Women's Royal Naval Service).

El lema d'aquestes dones era "Never at sea": mai a la mar.

Al principi, les Wrens estaven exclusivament destinades a fer tasques a terra per alliberar els homes i que aquests poguessin anar al front. A poc a poc, les Wrens es van anar incorporant a bord com a infermeres, cuineres, transmissores d'informació, pilots de barques… però, tot i així, en el seu lema sempre van advertir que mai eren (ni serien) a la mar.

En el llibre de visites d'aquesta exposició, la filla d'una Wrens havia deixat unes línies d'agraïment: per fi, es reconeixia el servei que la seva mare va fer al país. S'havia embarcat cap a Egipte com a infermera i la seva història havia estat invisible fins ara.

El lema "Never at sea" estava en cartes, en brocats, en segells.
El 2016, el National Maritime Museum, també al Regne Unit, va convertir "Emma Hamilton, seduction and celebrity" en una de les primeres exposicions sobre dones i mar. A l'exposició es narrava la vida de l'amant de Lord Nelson, el capità del vaixell *HMS Victory*, nau insígnia de l'armada britànica que està atracada a Portsmouth. És Emma Hamilton una dona de mar?

Després de recórrer museus de la mar per diferents llocs del món, i intentant donar resposta a l'encàrrec que se'ns havia fet, vam fer la proposta: buscaríem dones que treballen a la mar perquè ens parlessin de la seva feina. El plantejament de **Dona'm la mar** s'allunyava de les sirenes, icones o llegendes –encara que en van

aparèixer algunes–: volia dones de carn i ossos que ens ajudessin a entendre què suposa per a les dones ser part de la mar. Cercàvem un discurs coral que sumés veus de dones que s'havien fet a la mar i que ens ajudés a entendre com podem mirar, i narrar, la mar d'una manera més igualitària.

Les dones no eren a les parets del Museu Marítim de Barcelona, però sí que serien a l'estómac del museu (l'aula 2) el primer dijous de cada mes durant els següents nou mesos: ara només calia trobar-les.

Aviat va córrer la veu: o bé una companya els havia fet arribar la informació i els nostres telèfons o bé ho veien a Twitter. "Busqueu dones de mar?", era la pregunta que ens va començar a arribar per WhatsApp quan vam fer la crida a través de les xarxes. Venia de números desconeguts amb fotos de perfil de postes de sol o de dones soles que s'havien fotografiat a contrallum en unes mars en calma. Moltes no sabien ni on ni quan ni per què reclutàvem dones que s'haguessin fet a la mar. Però hi volien ser. Els dèiem que buscàvem marineres, activistes, biòlogues marines, pescadores… "Dones que lluiten en silenci per ser part de l'univers aquàtic", escrivíem nosaltres des de la ignorància terrestre, assegudes en una cadira, a terra. Elles: qui sabia que no podia venir al museu enviava telèfons d'altres companyes. A vegades, quan trucaven ens deien que estaven embarcades i que no tocarien terra en els següents tres, quatre mesos. De fons, se sentia el soroll del motor del vaixell.

La xarxa de dones de mar es feia gran, i eren elles que la feien gran.

Per WhatsApp, la Cristina ens va portar una altra Cristina. Una, pescadora i l'altra, armadora. Per correu, a deshores i des de Madeira, la Raquel ens teclejava el nom de la Nazareth. Eren companyes d'una professió que desconeixíem: les observadores de pesca. Al museu ens van parlar de la Núria, de l'Eulàlia. I l'Eulàlia ens va portar la Marcel·la. La Clàudia va venir a totes les sessions que vam organitzar. Ha sigut durant molts anys una de les poques professores de la Facultat de Nàutica. La Joana ens va parlar de la Conxita, la Raquel de la Dolors, i la Dolors de la Cèlia. Amb la Laura i l'Emma hi vam contactar per un article del diari *Ara*. La Pat ens havia trucat des de Grècia i, amb la Pilar hi vam parlar mentre estava embarcada en un mercant.

Els missatges seguien arribant:

"Soc capità", escrivia una dona en un missatge.
"Soc pescador", deia una dona per telèfon.
"Soc mariner", deixava una jove al contestador.

Com podia ser que dones que s'enfronten a tempestes o que fan travessies soles durant dies s'emparaulessin en masculí? A mesura que els missatges, les fotografies, les trucades i els correus s'acumulaven, teníem clar que no podíem parlar d'excepcions i que ja era hora de fer preguntes incòmodes i qüestionar per què, fins ara, les dones que es feien a la mar o bé

havien sigut silenciades o bé les havien convertit en personatges irreals: les maleïdes sirenes.

Així vam conèixer pescadores, observadores de pesca (que encara no sabíem què volia dir), marineres, oceanògrafes, bussejadores, dones que rescaten persones a la mar…

El seu interès i la seva urgència ens van fer ser conscients del que havíem posat en marxa. La seva atenció cap al projecte ens va responsabilitzar del que volíem fer i ens va fer assumir-ne les conseqüències: donar la paraula a les dones que treballen a la mar, treure-les del contrallum en què apareixen a les seves fotos de perfil i explicar com ha estat el camí per arribar a ser dones de mar i si, ara que hi són, poden ser elles, en femení.

La xarxa es teixia sola i nosaltres anàvem preparant les preguntes, unes preguntes que ens acabarien explicant una altra història de la mar: més real, més de tothom i, sobretot, menys heroica.

Segons dades de l'Institut Social de la Marina, el nombre total de treballadors i treballadores en el Règim Especial del Mar a Espanya, el 2016, era de 58.774 persones, de les quals només 9.426 eren dones, que representen el 16% del total. A Catalunya, el percentatge encara era més baix ja que, dels 5.823 treballadors, només 633 eren dones, un 10,9%, una de les xifres més baixes de tot l'Estat. Els informes exposen que les dones embarcades són presents a la marina mercant com a capitanes, oficials i marines. A la pesca, com

a pescadores. Treballen com a patró en embarcacions esportives, d'esbarjo o en vaixells d'arrossegament. Són observadores de pesca i bussejadores i estibadores i pràctics de port. Les dones apareixen en els informes estadístics com una columna, però no s'hi especifica què han hagut de fer per ser-hi i què aporten a la mar. Homes i dones són columnes diferents, en un model en què les regles són masculines.

Nosaltres volíem posar les ulleres liles a aquestes estadístiques i explicar les històries que amaguen aquestes xifres. Tot i que, a vegades, quan els fèiem preguntes, les mateixes dones se sorprenien, a vegades s'hi negaven, a vegades ens miraven estranyades i a vegades es quedaven pensatives.

El part va ser increïble.

En van formar part una cinquantena de dones de mar que ens van explicar com n'és de preciós dedicar-te a la teva vocació i com també n'és de dolorós –és cert– pertànyer a un món que no et vol (també en present) per ser dones.

"Portem mala sort"
"Hi havia cartells a la facultat en què s'explicitava que no volien alumnes dones en pràctiques a bord de vaixells de la marina mercant"
"Ens vam topar amb companyies que deien que no ens acceptaven i ho justificaven perquè no tenien cabines per a nosaltres. O, versió B, deien que el trajecte era massa perillós"

“Un dia vaig descobrir que el mariner del costat de la meva cabina havia fet un forat per espiar-me mentre em despullava”

La divisió sexual de la vida, i les dominacions que comporta aquesta divisió, expliquen el nostre dia a dia, els nostres malestars, les discriminacions que patim, les nostres reivindicacions i les resistències individuals i també col·lectives.

A la mar, però, les dones s’enfronten molt soles a les discriminacions i privilegis que atorga el patriarcat.

Mentre buscàvem dones de mar, a tots els racons de la terra cridàvem:

–Ni devotes ni sotmeses.
–Totes juntes contra el patriarcat.
–Fa més mal el patriarcat que la regla.

I ho fèiem juntes als carrers.

Dona’m la mar se sumava a les protestes i moviments que, de nou, sortien al carrer, ara de manera viral, per denunciar les diferents formes de violència que afecta les dones a diferents llocs del món. El primer crit, si el podem situar en algun lloc de la terra, és a l’Argentina: el 3 de juny de 2015, a la plaça del Congreso, a Buenos Aires, i a centenars de places de tot el país, una multitud de veus, fins a 200.000 persones, van cridar “Ni una menos”, un crit

col·lectiu contra la violència masclista en una part del món on cada 30 hores assassinen una dona. “Ni una menos” es va instal·lar a l’agenda pública i política, i es va estendre des de Llatinoamèrica cap arreu del món. Després vindrien els mocadors verds, per un avortament “legal, segur i gratuït”. El 2016, les dones de Polònia van aconseguir frenar el pla del govern de prohibir l’avortament en gairebé tots els supòsits amb una aturada massiva. Va ser un dilluns i es va anomenar Dilluns Negre. El viceprimer ministre de Polònia, Jaroslaw Gowin, va reconèixer que les protestes massives de dones a tot el país havien fet reflexionar el seu partit: “Ens han fet pensar i han suposat una lliçó d’humilitat”. En paral·lel, a Mèxic, sorgia el moviment #VivasNosQueremos, per denunciar que cada dia sis dones són assassinades en aquest país i 40 són violades.

A Espanya, les dones també ens vam aturar en una vaga de cures, de consum i de treball, i vam sortir al carrer contra “La Manada” i contra els assassinats masclistes. Les feministes nicaragüenques estaven en campanya contra les detencions ordenades pel règim de Daniel Ortega. A Turquia, milers de dones es rebel·laven contra la croada d’Erdogan en defensa de la família. A Bangladesh, milers de treballadores tèxtils feien vaga per acabar amb la sobreexplotació de què s’alimenten multinacionals com H&M, Primark, o Inditex. Al Brasil, hi havia protestes en record de Marielle Franco, la regidora i activista pels drets de la dona negra i els homosexuals assassinada després de denunciar la militarització de les faveles. A Bulgària, les dones s’alçaven contra la decisió del govern de l’ultradretà Boyko Borissov de retirar-se de la convenció europea per combatre la

violència sexista. A Xile, sortien als carrers per reivindicar el dret a l'avortament. A França, hi havia aturades de dones per "igual treball, igual salari". A Rússia, les dones protestaven contra un govern que havia aprovat que la violència de gènere deixés de ser jutjada pel codi penal i es considerés només un delicte civil. Als Estats Units, un milió de dones es manifestaven contra la política misògina, racista i capitalista que encarnava el govern del seu president, Donald Trump. Després, vindria el #Metoo, que es faria viral i global. També #Cuéntalo, #Timesup. Per primera vegada, una multitud de dones anònimes (i no anònimes) van explicar a les xarxes les discriminacions en primera persona. De cop, vam començar a parlar de com ens sentim quan patim assetjament a la feina, abusos per part de la parella, quan notem el sostre de vidre (o el terra enganxifós) en els llocs de treball, quan les dones som les que gairebé sempre sustentem les cures en una família.

Les dones de **Dona'm la mar** també ens van demanar que expliquéssim el relat de la mar des de la quotidianitat del que els passava: expliqueu el que passa, feu un relat real. Quan una història és real s'amplia el focus i apareix el grup, el col·lectiu, i no queda més remei que esmentar les discriminacions, les violències o l'exclusió que elles pateixen, i també afloren temes pròpiament femenins com són els parts, les maternitats, la sororitat, els cossos.

En els següents capítols us proposem un doble viatge. Escoltem les dones des de l'interior del Museu Marítim de Barcelona. En

aquest espai, nosaltres estem segures: som les capitanes del relat, i llancem les preguntes i les deixem parlar o les interrompem. En altres capítols anem on treballen, on viuen, a casa seva, ens embarquem amb elles. En aquell moment, nosaltres som les convidades. Considerem que el doble viatge, des de l'estómac del MMB fins a les seves vides, en el seu dia a dia, és necessari. Al museu busquem el diàleg entre elles. A casa seva, dins les barques, als seus llocs de treball, elles ens parlen en primera persona.

Fa deu anys, en un avió, mentre la Catalina escrivia *El mar es tu espejo*, una marinera li va dir que, algun dia, hauria d'escriure un llibre sobre les dones de mar perquè elles expliquen la mar d'una altra manera. Tenia un dofí tatuat, es va presentar com a capità i regatista oceànica, i acabava de fer una entrevista de treball per embarcar-se com a majordoma en un iot de luxe per fer la temporada d'estiu a la Mediterrània. Que fos capitana i regatista oceànica i que s'embarqués com a majordoma, a la Catalina no li va resultar problemàtic.

Ara que escrivim un llibre amb dones de mar sabem que la distorsió entre qui ets i què et deixen ser a l'aigua desemmascara la història oficial que ens ha arribat de la mar.

A les següents pàgines, però, no només hi apareixen discriminacions, elles ens mostren com se senten a la mar, la llibertat que hi experimenten, la passió que senten (i encomanen). Ho expliquen

de tal manera que és impossible no sentir enveja i voler aprendre d'elles: estimar sense màscares, estimar-se sense màscares.

Aquest llibre és només un recull de la veu d'algunes dones de mar. En cap cas pretén ser *la* història. És un regal que ens han fet elles i que ens permet apropar-nos a un món doblement invisible: el del mar, i les dones que l'habiten.

2. Cops de macarena

Durant tota la tarda, la Maribel dubta si podrem sortir a pescar perquè el vent de ponent vincla els arbres i mou les cortines dels portals al barri de pescadors on viu a Sant Carles de la Ràpita. Ella viu a l'últim pis d'un edifici de la família. A la planta baixa, el pare i la mare; també la cuina i el taller on adoben les xarxes de pesca. Cada hora, la Maribel mira el cel i murmura que no ho té clar. "Ja ho veurem". Els quatre arbres que es veuen del terrat de casa seva, i que sempre l'ajuden a decidir si sortir o no sortir, es corben prou com perquè la barca, on ella treballa com a mariner, romangui al port.

–No cal, per mi. Puc venir un altre dia, dic jo, i la Maribel riu.
–Has portat biodramines?, em pregunta.

No n'he portades.

A la cuina del pare i la mare ens trobem el patró de la barca, el germà petit de la Maribel. L'Enric agafa aigua freda de la nevera, i la Maribel i jo ens preparem per visitar el Museu de la Mar de l'Ebre. Ens diu que sortirem "sí o sí".

Fa dies que el mal temps no els deixa treballar.

–Si sortim, valoraràs i reconeixeràs el valor que jo dono a la pesca, diu la Maribel de camí al museu.

La Maribel treballa enrolada com a segona patró d'una barca d'arts menors: ella és el mariner i el seu germà petit és el patró de la *Viznago*, una de les 15 barques de tresmall que surten a pescar, a l'estiu, des del port de Sant Carles de la Ràpita. A l'hivern, la flota minva a vuit. La *Viznago* surt a l'estiu i a l'hivern.

A la Maribel, la vam conèixer perquè la vam convidar a participar a la taula de dones i pesca del Museu Marítim de Barcelona. Hi havíem convocat quatre dones relacionades amb el món de la pesca per entendre què volia dir ser dona en aquest món al segle XXI i per intentar explicar la mar des d'una perspectiva que inclogués les dones.

Era setembre de 2018 i la Maribel compartia taula rodona amb una altra dona pescadora, Cristina Garriga Asensio, i amb una observadora de pesca, la Nazareth López Rodríguez. De les dues pescadores que hi havia assegudes a la taula, la Maribel va ser l'única a qui, des del principi, li havia fet il·lusió participar-hi. L'única que, avui dia, encara treballa com a mariner a bord d'una barca.

Quan es va acabar la sessió al museu, ens va convidar a pescar a casa seva, al port de Sant Carles de la Ràpita: només així podríem entendre el seu món, va dir.

Va haver de passar una tardor, l'hivern i la primavera fins que la vam visitar un dijous de juliol, d'estiu, un dia d'aquells en què el vent de ponent no para de bufar ni un segon. A terra ni ens n'adonem, però

per a qui es fa a la mar és un problema cabdal: si fa mal temps, no surts; si no surts, no pesques, i si no pesques, no guanyes diners.

El patró s'acomiada de nosaltres dient que ens veurem a les set i llavors soc conscient que no hi ha marxa enrere: sortirem a pescar. Al costat de la nevera, hi ha un calendari meteorològic que confirma el mal temps: és aquell en què un frare prediu el temps amb una vara i una paraula: sec, revolt, ventós, humit, bo, insegur, pluja. Avui no porta la caputxa posada, però amb la seva vara indica "insegur". Els higròmetres, els calendaris meteorològics que tenen un frare que mou una vara segons la humitat de l'aire, són a les cuines de les cases de pagesos i pescadors.

Tenim dues hores per visitar el Museu de la Mar de l'Ebre. Al sortir, al carrer, una bufada de vent càlid aixeca les fulles de terra.

* * *

Ens fem a la mar passades les set i, durant una hora i mitja, deixem enrere la costa, que s'ha anat desdibuixant i fent-se diminuta. L'Enric agafa les onades de popa perquè de proa la barca s'aixeca massa. Dues caixes enormes de plàstic grises, amb les 11 xarxes preparades, van de banda a banda de la barca. La Maribel i jo estem assegudes a la popa, sobre un tauló de fusta sense fixar. A l'esquena, aigua remoguda i, a banda i a banda, ones i més ones colpejant la barca, igual que les caixes. La Maribel, robusta i forta, aguanta tots els cops de la mar amb l'esquena recta, parlant tranquil·la,

aixecant-se per moure les caixes quan fa falta. Jo, ajupida, aferrada com una aranya, a prop de la Maribel, a punt d'abraçar-me al seu cos si una ona em tira a l'aigua i sentint-me desvalguda quan ella s'aixeca per moure les caixes.

Ens passa una barca taronja de Salvament Marítim i jo penso que ve a avisar-nos que no ens fem a la mar, que és una bogeria.

–Un iot, no coneixen la costa i han embarrancat, t'ho he dit abans, comenta la Maribel, i me l'assenyala.

Veig el pal del iot i la barca taronja dirigint-se cap allà a gran velocitat.

El sol vermell es pon darrere nostre mentre la barca vira ara cap a la dreta, ara de popa, ara de proa, sense que el patró ni minvi la velocitat ni ens digui cap on es dirigeix. La Maribel, com a mariner de la *Viznago*, no discuteix en cap moment la direcció que decideix el patró.

–En sap, te intuïció, diu sense que jo li pregunti res.

Va ser l'Enric qui li va proposar treballar junts. Era 2011 i ell s'havia quedat sense mariner i a ella se li havia acabat el contracte per netejar les platges de Calafat en una barca. Ho havia fet durant tres anys seguits, encadenant contractes de tres mesos: a Calafat era la capitana de bord. "A la barca, ell és lo patró, jo hi faig un paper secundari, però és com si tots dos estiguéssim manant. Però ell és lo patró, i jo això no l'hi discuteixo".

El viatge d'hora i mitja acaba sense previ avís i sense saber per què el patró ha decidit que aquell tros de mar és millor que un altre. L'Enric alenteix el motor, el posa en pilot automàtic i la Maribel cala les 11 xarxes: una darrere de l'altra, les llança a la mar mentre l'Enric l'observa amb atenció i dirigeix la velocitat del pilot automàtic amb una palanca.

—La primera xarxa porta una bandera verda feta amb bosses de fems i un llumet vermell, i és la que marca el punt d'inici, m'havia dit la Maribel, i és ara la primera que llança a l'aigua.

Amb la *Viznago* en pilot automàtic, la Maribel aixeca una frontera de malla de plàstic sota l'aigua que s'allarga dues milles i mitja. Després, l'Enric para el motor i ella llança l'altra bandera, aquesta negra, també feta de bosses de plàstic, que és la que marca el final de la malla.

El patró apaga del tot el motor de la *Viznago* i la mar ara ens domina totalment. Ell està assegut dins el pont, se li il·lumina la cara per la llum de la pantalla del mòbil. Són prop de les deu i la mar és negra, forat negre. Sento que el patró diu per la ràdio que estarem una hora aturades perquè "aquí al mig només fem bots". A nosaltres dues, però, no ens diu res, i la Maribel tampoc li pregunta res.

Estem assegudes a la proa envoltades d'aigua negra i només fem bots. La *Viznago* té 12 metres d'eslora i s'eleva lleugera i fràgil cada vegada que una ona ens aixeca, i això succeeix cada tres segons.

Jo penso que la mar negra ens engolirà i que aquest és un món duríssim que només persones fortes, tant de físic com de voluntat, poden resistir.

La Maribel acaba de dir que quan és aquí és quan pot pensar millor, que se sap les rutes dels avions, que de Sant Carles de la Ràpita ningú ha sortit a pescar aquesta tarda i que, potser, més tard ho faran. Algú de l'Aldea hi ha per allà, assenyala aixecant el braç, però jo no he vist cap llum cap allà, només a ella il·luminada per la lluna en una espècie de contrallum irreal que augmenta el meu astigmatisme. A l'esquerra, ara descobreixo una llum enlluernadora.

–Què és?
–La plataforma de la Castor, davant d'Alcanar.

Com és que no havia vist abans el dipòsit de gas que va fer tremolar l'Ebre!

–El meu germà sí que m'escolta: on no arriba ell, arribo jo, i on no arribo jo, hi és ell: ens compenetrem.

Des que vam celebrar el grup de pescadores al MMB, el verb *escoltar* se'm repeteix al cap. Ara em ve mentre les onades de prop d'un metre colpegen la quilla de la barca i jo escolto la Maribel, que m'explica que el que més li agrada, quan és enmig de la mar gran com ara, és escoltar la mar. Jo la vull escoltar molt perquè sé que el que diu explica per què som aquí totes dues, però els cops de la

mar contra la quilla em destorben i que la barca s'empini, i caigui a l'aigua amb un cop sec, em provoca una por irracional, i m'he de concentrar molt per seguir el seu discurs. Des d'on som la Maribel i jo també s'escolta la veu d'un home que parla per la freqüència de la ràdio per on es comuniquen els pescadors i, de tant en tant, l'Enric li respon sense que puguem entendre què diuen.

–Podries ser patrona, Maribel?
–Sí, però ara estic molt bé.
–Però ho podries ser?
–I a qui trobes com a mariner? Avui en dia no hi ha mariners.
–No el trobaries per ser dona?
–Jo el trobaria perquè quan ja tens una fama i un historial, el trobes. I tots ens coneixem, aquí, però ha passat.
–Què ha passat?
–A una pescadora se li va morir el pare i no va trobar mariner. Va vendre la barca i ara treballa al riu, i no és lo mateix.
–Què et dona la mar?
–A la mar és quan em sento completa. No sé com explicar-ho.
–I et van donar suport, a casa, quan vares agafar la decisió de ser pescadora?
–Sí, encara que no sempre ha estat fàcil: al pare li va costar, però és que tenim el mateix caràcter, fort.
–I n'estan orgullosos, els amics?
–Els amics sí, però als homes els costa tenir una parella pescadora.
–Vols tenir filles o fills, Maribel?
–Hi he pensat, però és difícil, amb aquesta feina.

Estar en una barca aturades, sense motor, rodejades d'aigua negra és com aclucar els ulls a la nit de petita i morir de por perquè més enllà del llit només hi ha foscor. Però ara la foscor es mou i està viva i és sota nostre i ens rodeja i ens fa anar cap a dalt i cap a baix en un moviment d'atracció de fira. Les macarenes –com anomena la Maribel les onades altes i espontànies que s'anuncien amb bromera blanca– trenquen el balanceig rítmic. Apareixen cada set o deu segons, pugen la barca a gran velocitat i la deixen caure violentament. Després, de nou, un balanceig compassat i després una altra macarena.

–Per què, macarenes?
–És espontània, però la veus venir i mentre ve pots cantar "maaaacarena" i, pam!, després fot una castanya. A vegades li dic al meu germà: "Agarra't! *Ojo*!".

Que ve, que ve, que ve, que pega. Cop de macarena: la *Viznago*, empinada cap a dalt i, després, es precipita cap a l'aigua. És com si la *Viznago* fos un petit còdol que algú ha llançat a la mar, però la barca sura, no s'enfonsa. Balanceig arítmic. De nou, una onada. I quan ve l'onada, perquè aprens a veure-les venir, les pors colpegen atropellades el pensament, i es converteixen en un soliloqui: i si bolquem, i si una onada, i si el vent, i si l'aigua, i si un tauró, un tauró?, i si una balena, i si Moby Dick, i si el monstre del llac Ness –del llac Ness!–, però el cap no es pot aturar.

–No tens por, Maribel?, li demano tan agafada com puc a la proa.

–No, la mar me fa respecte quan hi ha mala hora com avui. Però és cert que aquí pots pensar molt i imaginar molt. El monstre del llac Ness pot ser per aquí!

A ella també li ve al cap el monstre del llac Ness?

Li demano que pari de parlar de monstres d'aigua, i ella riu i mira el cel. Els cabells, la cara, els braços, els llavis se'ns han fossilitzat coberts per una capa fina de sal i la boca s'ha fet pastosa i salabrosa. La Maribel, aliena a les escates que ens han crescut, segueix parlant sense fer cas de les escopinades de la mar, de les ones i de les pujades i baixades de la proa.

Durant una hora, mentre la *Viznago* bandereja sense parar, macarena va i macarena ve, la vida que hi ha a sota nostre, a sota dels 12 metres de la barca, es trobarà amb una frontera de plàstic, una xarxa adobada pel pare i la mare de la Maribel: ell, més de 80 anys i retirat a la força de la barca, però mai de la pesca, i ella, retirada de la venda del peix, però no de les xarxes.

És temporada de llagostins, però el vent també porta galeres, i no les volen perquè s'enganxen de mala manera a la xarxa i costa molt treure-les sense espatllar-les.

A les 22.30 en punt, el patró s'aixeca de la cadira que té al pont de comandament, nosaltres deixem la proa. En silenci, el patró posa el pilot automàtic i desfem el camí de xarxes que hem fet abans,

ara buscant el llumet vermell, que indica l'inici de la frontera feta de malles de plàstic. La Maribel dreta, enmig de la barca, comença a recollir les xarxes fent una força descomunal amb els braços: la primera apareix gairebé buida.

Tinc ganes d'aixecar-me de la cadireta coixa i fotre un crit, un crit enmig de la foscor de l'aigua i del cel: Les dones poden ser pescadores!, vull cridar, i vull que la mar ho estengui a tots els racons de la terra. Vull que el meu crit surti de la *Viznago* i pegui tan fort com ho fan les macarenes a la barca.

La mar, la mar remoguda que he conegut avui, també la dolça i la que et pot matar o la que és un mirall, iguala homes i dones.

Si et mareges, et mareges.
Si pesques, pesques.
Si vens de buit, vens de buit.

A qui beneficia un món que exclou les dones?

* * *

La Maribel Cera Chillida, a Catalunya, ha aparegut en reportatges, en articles de premsa, i ha estat notícia des de 2009. Des de llavors, sol ser notícia pels voltants del 8 de març, que és quan els mitjans de comunicació, i la societat en general, s'enrecorden de les dones.

El 4 de març de 2014, el capítol 26 de *Sector Primari*, un programa de la Xarxa de Televisions Locals, s'anunciava amb les següents paraules: "A Catalunya només una desena de dones es dediquen directament a la pesca. A Sant Carles de la Ràpita sabrem què va motivar la Maribel Cera per ser pescadora". A la Maribel, la presenten al minut 17 i 32 segons i, durant poc més de tres minuts, explica el seu dia a dia: surt amb la *Viznago* a les 6.30 hores, una mica més tard que la resta de pescadors perquè, diu ella a la gravació, "no cal sortir tan d'hora". El o la periodista li demana quantes dones pescadores hi ha a Sant Carles de la Ràpita: diu que dues (ella i la dona d'un pescador que surt a pescar amb ell) i explica: "És molt dur, has de fer molts esforços, tant per a homes com per a dones, has de matinar molt. Si tens fills, és difícil compaginar-ho". Després parla que hi ha poca pesca i planteja que, potser, ja s'ha arrasat tot, "tant, que no queda res".

Cap al minut 20 especifica: "És difícil de compaginar [la pesca] amb la vida".

Els periodistes no li pregunten, o a l'edició final del vídeo no hi apareix, què suposa per a una dona defensar el dret de ser a la mar com a pescadora, però el programa és de 2014, i el feminisme encara no ha tenyit ni les preguntes ni els carrers ni la Maribel.

La segona vegada que la Maribel té una presència pública als mitjans és el 2016. A la XXVIII edició dels Guardons de la Pesca, el Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació (DARP)

reconeix, per primera vegada, el paper de les dones pescadores. La Generalitat va premiar tres dones: Carmeta Barberà Margalef, de Roses, que ha treballat tota la vida en les activitats a terra, com a xarxaire; Isabel Comí Buil, que és neta, filla, dona i mare de pescadors, i armadora del port d'Arenys de Mar, i la Maribel, que és l'única que surt a pescar amb la barca. A la foto de l'entrega dels premis, la Maribel no mira a càmera, somriu a la que aleshores és la consellera d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació, Meritxell Serret. La Maribel porta un vestit del blau dels horabaixa de febrer: un blau que anuncia que les sípies estan a punt d'arribar a la mar catalana.

La nit que la Generalitat li va atorgar la medalla, la germana de la Maribel li va demanar al pare: "I què?, estàs orgullós de la Maribel, ara?".

A l'estat espanyol, hi ha 9.424 homes dedicats a la pesca i 1.348 dones. La majoria d'elles, si estan embarcades, ho estan en vaixells petits, dels que van i venen cada dia, els que possibiliten dormir al llit de casa, com fa la Maribel. Fa cinc anys, la Llei 33/2014 de pesca marítima de l'Estat va introduir un article específic sobre igualtat de tractament i oportunitats en el sector i, en compliment d'aquesta normativa, la Secretaria General de Pesca va impulsar el Pla per a la igualtat de gènere en el sector pesquer i aqüícola (2015-2020) per lluitar contra la desigualtat de gènere.

A tot Europa, en el marc de la nova Política Pesquera Comuna, també s'ha establert el compliment dels objectius relatius al principi

d'igualtat, com el reconeixement històric del paper socioeconòmic de les dones en el món de la pesca, la no-discriminació per raó de sexe, mesures socials i ajudes per a la desocupació o l'emprenedoria. Aquesta política pesquera també busca promoure la inclusió de les dones en consells consultius sectorials, la seva participació en associacions, així com les ajudes necessàries per solucionar els problemes que afecten aquestes treballadores.

A la mar, la tinta del paper s'esborra aviat. Una gota d'aigua salada i les lletres són llàgrimes al paper.

L'informe *Diagnòstic sobre la situació de la dona en el sector pesquer i aqüícola*, elaborat el 2016 pel Ministeri d'Agricultura, Pesca i Alimentació, i actualitzat el 2017, alerta que les darreres enquestes europees de condicions de treball mostren que les dones, en major mesura que els homes, porten a terme tasques més monòtones i de menys responsabilitat, obtenen un salari inferior, tenen menys oportunitats de participar en la planificació del seu propi treball i compten amb menys expectatives de promoció professional que els seus companys de feina masculins. Destaca també que la participació activa de les dones en les diferents activitats relacionades amb la pesca ha contribuït al desenvolupament laboral, econòmic i social dels territoris pesquers, així com al manteniment de les seves tradicions i oficis, garantint així la diversitat i el patrimoni cultural d'aquestes regions.

* * *

La Maribel Cera Chillida i la Cristina Garriga Asensio, totes dues pescadores, ja estan assegudes a la taula rodona. Fa cinc minuts que hauria d'haver començat la discussió, però la cadira de la Nazareth López Rodríguez està buida. Entra un WhatsApp: l'observadora de pesca ha tingut un *problemilla* a la Casa del Mar, l'allotjament que ofereixen els ports als mariners que fan nit a la ciutat, l'edifici on dormirà aquesta nit.
Comencem.

La Cristina i la Maribel són la primera generació de dones pescadores de la seva família. Tenen sal a la sang. De ben petites, van prendre la decisió de seguir les passes dels de casa, i els ha costat secrets i enfrontaments tant amb la família com amb les confraries. Han fet allò que se'ls demanava –estudiar alguna cosa que les allunyava del món de la pesca– i s'han format, a vegades en secret, per ser pescadores.

20 anys, i la Cristina Garriga Asensio comparteix una classe amb 39 homes que es volen treure el títol de mariner. Ella té el suport del pare –a qui ha acompanyat a pescar des que era una nena i qui li ha demostrat que confia en ella–, però no el de la mare, qui s'oposa que la seva filla segueixi la vida dura del pare i dels germans i vol que faci uns "bons estudis", allunyada de la mar. Així i tot, la Cristina ha aconseguit arribar a classe, s'hi sent rara, però hi és. Apareix un instructor per la porta. Els ha d'impartir un curs de salvament i fa de la Cristina la seva diana particular. Pugen tots 40 a una barca i la primera a qui posa a tallar un foc és a ella. La repta: "A veure si

pots". Ella estreny els punys i s'aguanta la ràbia: i pot, pot contra el foc, i contra les reticències de la mare, i contra la mirada de sorpresa dels companys, que no l'ajuden, i contra l'instructor. Pot. Pot tant que l'instructor de salvament li diu: "Estic molt sorprès, no m'ho puc creure perquè realment he intentat que em diguessis que no podies".

Malparit instructor: la culpa social carrega contra la dona, contra la que el pareix a ell.
Fill de puta instructor: i una altra vegada la culpa social és contra la dona que ha parit l'home.

La Cristina es traurà el títol i també, el d'administració. Serà amb el títol d'administració que la mare es posarà contenta, molt contenta, i a ella això li farà ràbia, molta ràbia.

Des que va començar l'EGB, la Maribel sap què vol dir estudiar al matí i viure a la tarda, que és quan se'n va al port i *remenda* xarxes, prepara ormejos, munta els arts; també va a vendre peix a la llotja. La mare sap que la nena és diferent: són tres germanes i un germà, i ella és la que porta la pesca a la sang. Des de sempre, la Maribel té claríssim que es vol dedicar a la pesca, però la mare i la germana li diuen que no ho faci, que estudiï auxiliar administratiu, i ho fa, però ho fa de mala gana. Tota la vida ha vist com la mare ha fet els comptes del que els homes de la família pescaven. Sap què és administrar un negoci familiar i sap què és pescar, i ella vol la segona opció. Però la mare té por i la Maribel decideix estudiar perquè no la vol decebre, ni a la mare ni a la germana.

Als 18 anys, combina la formació professional d'auxiliar administratiu amb el títol de patró de segona de pesca litoral. Obté el títol de patró i, als 19 anys, la Maribel i la seva germana gran decideixen enrolar-se a la barca de la família de forma professional. S'inscriuen per fer el curs per aconseguir el certificat de Competència Marinera a la Confraria de Pescadors Verge del Carme de Sant Carles de la Ràpita. "Allí, ens hi vam apuntar i rere nostre es va inscriure un fill de pescadors. Van passar els dies i no ens cridaven, fins que un dia a la llotja aquell noi em va comentar que ja estava fent el curset". És la mare, qui en un principi no la volia a la barca, qui posa el crit al cel: sa filla té els mateixos drets que un home i a la confraria no els queda més remei que acceptar la Maribel i sa germana. Anys després, la Maribel intentarà treballar en una barca que no és de la família i no ho aconseguirà: no la voldran a bord perquè és dona.

El feminisme explica els privilegis masculins com els avantatges que històricament s'han concedit als homes pel simple fet de ser homes. Aquestes dones que parlen amb franquesa de les seves històries no són ni activistes ni es consideren feministes, però el seu discurs és una descripció quirúrgica dels privilegis que el seu món atorga als homes i que marquen qui i com poden ser elles a la mar.

Els privilegis ens afecten a totes.

La revista *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America* (PNAS) va denunciar com de presents

són aquests privilegis a les nostres vides a través d'un experiment molt simple. L'any 2012, va enviar dos currículums exactament iguals a 127 professors universitaris del Departament de Ciències. L'única diferència era que un pertanyia a un tal John i l'altre, a una tal Jennifer. Va ser el currículum de John el que va ser més ben valorat i el que la majoria hauria contractat i, a més, amb un salari més elevat. A ell se li atribuïen, sense haver-ho demostrat, més capacitats.

Des d'aleshores, el biaix de gènere que es produeix quan un contractant s'inclina per un home pel simple fet de ser home és conegut com "efecte Jennifer i John".

Aquest és només un exemple dels privilegis masculins, que sovint passen desapercebuts.

Els privilegis ens afecten a totes, però a la mar en John sempre guanya. Les dones, a la mar, són una excepció i, sense companyes, els és més difícil capgirar els privilegis masculins que són el seu dia a dia i sobre els quals s'ha construït la tradició marítima. A la mar, la rebel·lió –apoderar-se– pot suposar l'expulsió.

Les pescadores tenen claríssims els avantatges que el seu món atorga als homes pel simple fet de ser homes, perquè els pateixen als seus cossos i en parlen, i els descriuen, i s'hi enfaden, i s'hi enfronten i, a vegades, també, diuen, s'han de creuar de braços.

Els drets es conquereixen, les discriminacions es denuncien, els estereotips es trenquen, però declarar la guerra a les creences sembla encara impossible. Tota pescadora prové d'una nissaga familiar de pescadors i tota pescadora s'ha fet a la mar de petita de la mà del pare o de l'avi, els ha admirat, ha compartit la feina amb els germans, i tota pescadora ha estat expulsada de la barca quan li han crescut els pits.

Les dones.
Els paraigües.
Els capellans.
...porten mala sort, embarcats.

Al segle XXI, a Catalunya, les dones, els paraigües i els capellans encara són signes de mal averany. Aquesta creença ajuda a perpetuar una estructura violenta que veta les dones a bord d'un vaixell de pesca pel simple fet de ser dones. És per això que quan un dona decideix ser pescadora –seguir les passes dels homes de la família, fer allò que sempre ha vist fer a casa a avis, pares o germans grans–, primer s'ha d'enfrontar a la pròpia família i segon, i durant tota la vida laboral, als companys de les confraries.

–Us ha passat?, us han dit que portaveu mala sort a bord?
–Sí, diuen la Cristina i la Maribel.
–I què feis?
Maribel: ¡Tú vas a lo tuyo y ya está!
Cristina: És que si has d'atendre a...

La Nazareth López Rodríguez col·loca la bossa de mà penjant al respatller i mira les companyes. Ho fa de dalt a baix, per la mirada sembla que vulgui cridar: "Parlem de pesca i som dones, *olé*!", però no diu res, somriu, els somriu i les escolta. Durant els primers minuts, la Nazareth escolta. Ha arribat al museu amb una amiga –després, sabrem que es diu Pili i que també és observadora– que s'asseu a primera fila, al cantó oposat de la mare de la Maribel. No cal que li preguntem res, la Nazareth té ganes de parlar. Després sabrem que, en deu anys a la professió, mai s'ha embarcat amb una dona i està emocionada perquè ara en té dues a prop.

–Volia fer una intervenció perquè he arribat una mica tard. Jo de tant en tant utilitzo l'allotjament de la Casa del Mar i avui, per ser dona, m'hi han posat impediments. Jo ja havia fet la reserva sense cap problema, però la reacció del recepcionista quan m'ha vist ha estat com de "però tu ets una dona…"

La Nazareth explica com el recepcionista l'ha interrogada, li ha demanat contractes de feina i ha fet diverses trucades als responsables de les admissions. I, per descomptat, i durant tota l'estona, l'home que era darrere el taulell l'ha mirada amb estranyesa: ulls sospitosos i escèptics, posat de superioritat.

Una mirada que diu a les dones:
–No ets dels nostres.
–M'estàs envaint.
–M'incomodes.

–Ets un destorb.
–No hauries de ser aquí.

Quan la Nazareth ho explica, les pescadores assenteixen.

La mirada del recepcionista de la Casa del Mar és la mateixa que la dels companys de la confraria, que la dels pescadors en vaixells d'altura, que la del pare, que la del personal administratiu quan l'observadora vol apuntar-se a cursos de capitania marítima, que la de l'instructor que va fer de la Cristina la seva diana particular. És una mirada que elles aguanten, però que les colpeja perquè és de rebuig, sense fer-lo explícit. Una mirada perversa que si parlés pronunciaria: "*¿Qué hace una chica como tú en un sitio como este?*", per citar la pel·lícula de Carmen Maura. I així, posant l'èmfasi en el *chica*, en el *nena,* encara que qui tinguis al davant sigui una dona feta i refeta.

Malgrat que fa menys temps que va fer-se a la mar, la Nazareth és la participant de la taula que més mesos seguits ha passat treballant entre mariners: entre un i cinc mesos. Ara diu, però, que no tornaria a fer embarcaments tan llargs. Un dels motius és que, per a aquestes dones, més temps a bord també significa més temps suportant mirades constants sobre el seu cos, comentaris paternalistes perquè et creuen dèbil, gelosies perquè parles més amb un mariner que amb un altre…

–Sense poder fugir a casa, parlar amb les amigues, gestionar l'aïllament i tornar amb el cap fresc, explica la Nazareth.

Les quatre s'escolten, s'expliquen i reconeixen que els malestars i les discriminacions que pateixen són els mateixos i les afecten de la mateixa manera a totes.

Què porta aquestes dones a voler ser part de la mar? És la Nazareth la que, a la taula, parla de passió, passió per la mar i passió pel que fan. Que difícil d'entendre i que difícil d'explicar que la passió les porta a enfrontar-se a un sistema que les devalua, les invisibilitza i, fins i tot, les fagocita.

passió
1 *1 f.* [LC] Acció de patir o endurar una pena infligida.

De veritat, aquesta és la definició de *passió* en català?

I en castellà la definició és la mateixa!

En la definició en anglès, com a mínim, la passió s'associa a una emoció incontrolable.

Com explicar que és precisament la passió que senten aquestes dones per la mar la que els fa superar els patiments, les traves, les discriminacions… si el patiment és part de la passió, com a mínim al diccionari.

Les tres dones tenen clar com el superen: tenint experiències que només es poden viure a la mar. Sortir amb la barca quan el sol

surt, i respirar en silenci; tenir tres segons per observar tots els taronges, daurats i blaus del cel fondre's amb el cel. El balanceig de la barca i el renou del motor que ja ni se sent. Tenir consciència que som finits: que pots morir d'un cop de mar, i sentir-te orgullosa d'haver après a tenir aquesta consciència i saber analitzar, només en uns segons, l'onada que passa per sobre de la barca per saber com colpejarà la següent. Banyar-se entre tonyines gegants que, lluny de ser perillós, és una de les sensacions més meravelloses del món. Viure les albades des dels grans vaixells tonyinaires, que molts diuen que són cada dia les mateixes, però mai són iguals. Sentir-te diminuta dalt la coberta i tenir una balena al costat. El súmmum per a totes quatre: sentir un orgull immens perquè un dia succeeix i, per uns segons, els homes et veuen com una igual, ja no et tracten amb paternalisme ni t'infantilitzen, ja no volen fer la feina que et pertocava a tu i a ningú més.

La passió porta aquestes dones a l'acció –a la pràctica política diària– i a enfrontar-se amb el model hegemònic que les vol fora de la mar.

Riuen, es passen la paraula, comparteixen vivències, s'atropellen a vegades i, pel que expliquen, totes quatre han après a respondre a les discriminacions gairebé de la mateixa manera: a força d'assaig i error, a força d'empentes, de plors, d'amagar el dolor, de baixar de la barca de pressa i corrents perquè cap pescador vegi les llàgrimes, buscar els braços de la mare, de la germana o de l'amiga per plorar i poder dir-li: "M'he fet mal!". "És injust". Totes tres coincideixen que

a bord cal amagar el dolor, la por, la inseguretat. Una mala cara, una queixa, una ganyota, i un home pronunciarà la frase maleïda: les dones són dèbils i no s'haurien de fer a la mar. Per això totes tres han après a amagar els marejos, a no dir res si a la cuixa hi ha aparegut un blau que podria tapar dues mans.

La mare de la Maribel, asseguda a primera fila, assenteix amb el cap cot i els braços creuats.

És setembre de 2018. I s'ha format un vincle dins de l'estómac del museu que ha unit tres pescadores i una observadora. No sabíem si la taula funcionaria: la presència dels observadors sol posar la pesca a la defensiva perquè moltes vegades se sent fiscalitzada per la professió de la Nazareth. Les dones assegudes a la taula no són aquí per fer un aquelarre, però la taula, a poc a poc, esdevé una espècie d'exorcisme que ens atrapa a totes les qui hi som. Què ha passat? És la taula grisa del museu, com el foc de les ama-san, les bussejadores japoneses que, després de les immersions, es reuneixen per curar-se el cos i l'ànima les unes a les altres. El món de les ama-san desapareix, però les ama-san estan organitzades com germanes, fan xarxa fora de l'aigua, se saben interdependents entre elles i amb la natura, s'enfronten al model econòmic que ha declarat la guerra als seus cossos, als seus territoris, a la seva forma de vida.

Els seus vincles són de suport, de sororitat, i per això sobreviuen als segles. Per un moment ha semblat que el vincle entre les tres

dones volgués transformar-se en sororitat, però cap de les tres ha incorporat encara aquesta paraula al seu vocabulari. Tampoc les bussejadores ama-san la sabien.

La pesca mor. Aquestes dones parlen d'una dècada més de vida. Les pescadores tenen menys de 60 anys, alguna ni tan sols la cinquantena. Elles són les netes o les renetes de pescadors que sortien a la mar amb xarxes que no eren de niló, de pescadors que se sentien tan vulnerables amb barques que tenien per nom *Carmen*, *15 Hermanos* o *Callao* i que s'encomanaven a la verge del Carme abans de fer-se a la mar, d'aquells pescadors que tenien una consciència clara que la mar no era el seu domini. En els àlbums de les seves memòries, també hi ha naufragis i ofegats. El mal entès progrés va convertir aquells rebesavis en caníbals de la mar: extracció, producció, sotmetiment dels recursos i el domini de l'home.

Dels marges dels dominis sempre en sorgeixen els dubtes, les resistències, les dissidències i, als marges dels marges de la pesca, hi són elles.

Hi són, però estan esgotades.

La Cristina ha tirat la tovallola i treballa com a administrativa, allò que va estudiar obligada. La Maribel té fibromiàlgia, però, de moment, segueix. A la taula, és la Nazareth qui encoratja les pescadores a fer-se més presents com a dones en el sector.

La Nazareth explica que, fa deu anys, les dones observadores eren una clara minoria. Ara, en canvi, hi ha gairebé tantes observadores com observadors. Parla també de fer xarxa de dones i de crear un col·lectiu de dones perquè juntes poden tenir més força.

Les pescadores l'escolten.

Expliquen que si les dones s'haguessin posat al capdavant de la gestió del sector hauria estat diferent. Però a elles no les escolten.

–Què seria diferent?
[S'atropellen les unes a les altres]
–Nosaltres ens creixem davant l'adversitat.
–Som més detallistes, tenim una capacitat de gestió diferent: treballam a llarg termini.
–Som més sostenibles, cooperem, lluitem més, afegeix la Nazareth.
–En parlau entre vosaltres?
Totes: No.
–Però no ens escolten, diu la Cristina.
No les escolten.

* * *

La mateixa nit que vam celebrar la taula, la Maribel va escriure aquestes línies per correu, a la nit, ja a casa, a Sant Carles de la Ràpita: "Aquesta taula ha fet que no me senti tan sola. Hi ha altres dones com jo al món. T'espero a Sant Carles".

L'octubre de 2018, un mes després de la taula, es va constituir l'Associació Catalana de Dones de la Mar i les sòcies anomenaren com a presidenta la Maribel. En els estatuts, l'associació recull com a prioritat visibilitzar les dones de mar.

El novembre de 2018, es va celebrar la Primera Conferència Internacional de Dones Pescadores a Santiago de Compostel·la. A Galícia, es va llegir una carta en què es reconeix que la dona "va a la mar i ho ha de fer en igualtat de condicions que l'home". La Maribel hi va assistir com a presidenta de l'Associació de Dones de la Mar. L'associació l'ha connectada amb més dones de mar de tot el món, des d'Austràlia fins a Mèxic passant per Àfrica i tornant a Tenerife, Andalusia o al Palmar de València, on el 2008 es va poder abolir, després de 14 anys de lluita judicial, la prohibició medieval que impedia a les dones sortir a pescar i, fins i tot, heretar o traspassar el dret de fer-ho.

De nou, al març, ara de 2019, la Maribel va ser notícia, aquesta vegada en qualitat de presidenta de l'associació. La periodista Sílvia Berbís l'entrevista per a la publicació digital *Nació Digital*.

–El total d'afiliats al Règim Especial del Mar a Catalunya és d'un 91% d'homes enfront d'un 9% del col·lectiu femení. Què li diuen aquestes xifres?
–No res, és un món d'homes, és lògic que les dones siguin poques oficialment, ja que el seu paper està poc valorat, poc reconegut i poc remunerat.

El discurs de la Maribel, de 2014 a 2019, ja no és el mateix.

–Què aporta la dona a la mar?, li pregunta la periodista unes línies més tard.
–La dona té la ment més oberta i tenim una altra perspectiva, que, juntament amb la de l'home, poden arribar a bon port. Sempre ha estat així, l'únic és que a la dona no se l'ha valorat i treballa a l'ombra.

L'última pregunta és directa, envers la seva persona: "Fins a quin punt considera que d'alguna forma està contribuint a la tasca feminista?".
–En esta vida una fa allò que creu que és correcte, encara que siga trencar murs socials i patriarcals. S'ha de canviar el xip.

* * *

Mentre la Maribel i el seu germà repleguen les xarxes, se sent tota l'estona el motor de la *Viznago*. És una remor monòtona, però contínua. Quan una macarena pega fort, se suma el cop de la mar al soroll del motor. Primer, recull les xarxes la Maribel, unes sis, i després s'hi posa ell, el germà, el patró. Tots dos de peu, cames estirades, cos recte, en cap moment han perdut l'equilibri, en alguns moments els seus cossos semblen totalment integrats a la barca, al balanceig, a la mar, a la sal, a les xarxes.

Jo estic asseguda en una cadireta de P3, de nena petita, que té una pota coixa i que es mou endavant i endarrere. Devora meu, a la

coberta, una estrella de mar també es mou dins un bassal d'aigua, no sé si és viva o si és morta. En tota la maniobra, que s'allarga més de tres hores, ells dos es creuen tres paraules, que jo no entenc. Al terra de la barca s'acumulen les xarxes amb llagostins, algun peix, un pop, que l'Enric mata a puntades de peu, i alguns llagostins que aconsegueixen escapar de la xarxa i que reviscolen, durant una estona, si cauen dins els bassals d'aigua que s'han format a la coberta. Mentre peguen cops a terra, tenen els ulls vermells com si fossin semàfors. Quan el vermell s'apaga, queden quiets.

–Ha anat bé?, pregunto jo quan veig que l'Enric recull l'última xarxa.
–Més que bé, respon ell.

No diu res més.

Llavors encén el motor i enfila cap al port de Sant Carles. Hi arribem passades les dues. La Maribel tira sis sacs de gel sobre les xarxes carregades de peix. Ens acomiadem del guarda del moll mentre un gat gris ens observa de cua d'ull. Venen dos pescadors i un noi adolescent pel pantalà:

–Com ha anat?
–Alerta amb el vent –diu l'Enric–. Bufa fort allà al mig.
–Encara?

Arribem a la cuina dels pares i sopem una truita preparada pel pare que ens ha deixat sobre la taula. A les 5.30, la Maribel es lleva

per desempescar: treure un per un els llagostins i els peixos de la xarxa. Arriba abans que el germà, que el pare, que el tiet i que un altre home que els ajuda.

A les 9.30, mentre ells encara treballen dins de la *Viznago*, cap cot i desnuant els llagostins de la xarxa, m'acomiado.

–Els dofins ens han fet forats –diu la Maribel–, però ens has portat bona sort: hem pescat 80 quilos de llagostins.

El pare també em diu que els he portat bona sort.

A la matinada, sota la *Viznago*, sota els nostres cossos, molt a prop nostre, hi havia dofins barallant-se amb la frontera de plàstic per emportar-se la captura. Volien els mateixos llagostins que volia la Maribel, competien amb eines diferents pel mateix. Jo ni els vaig veure ni els vaig sentir, crec que els vaig imaginar, però cada cresta d'ona que colpejava la *Viznago* podia ser un dofí o un monstre.

Mentre marxo de Sant Carles de la Ràpita i camino pel poble sense veure les cases perquè les cames em fan figa i al cap només m'hi colpegen onades negres, penso en una frase que ens va dir ahir el tècnic del Museu de la Mar de l'Ebre, de Sant Carles de la Ràpita, abans de sortir a pescar amb la Maribel, i abans de passar per la farmàcia per comprar biodramines.

Sembla, però, que han passat unes quantes setmanes.

Després d'haver fet una volta per l'edifici, la Maribel li va proposar que el museu es quedés la medalla que la Generalitat li va atorgar el 2016. Per a ella, el guardó va suposar un abans i un després.

–Quan em donen la medalla, és quan m'adono que hi ha més gent. Pensa que vivia en un món que era una bombolla: anava a pescar i tornava. En el moment en què em donen la medalla, em vaig adonar que no estava sola: que hi ha més dones pescadores, que puc connectar amb més dones, que puc parlar amb més dones. Jo abans no ho veia així, no ho veia, ara veig que estic obrint portes, i és el que volia. Potser el meu exemple pot servir: que les noietes que van a ajudar els pares un dia decideixin, si volen, fer el que faig jo. De fet, el meu germà li va dir a un pescador: "Et queden dos anys per a la jubilació, què farà ta filla?, anirà a pescar com ma germana?", i jo me vaig quedar parada: ho havia dit lo meu germà!

Al museu, davant del tècnic, la Maribel em va preguntar si jo podria tornar a Sant Carles de la Ràpita per fer un xerrada sobre la vida de les dones de la mar i explicar la recerca de **Dona'm la mar**.

–Sobre la seva quotidianitat, va puntualitzar el jove.

Jo li vaig replicar que, en realitat, no treballem sobre la quotidianitat, escrivim sobre el patriarcat i les traves que es troben les dones per poder fer feina a la mar.

–La seva quotidianitat, doncs, em va tallar ell.

El tècnic va dir que el patriarcat és el dia a dia de les dones de la pesca. Ell, que és fill, net, renet i rebesnet de pescadors. Ell, que té un arbre genealògic familiar lligat a la pesca que es remunta, com a mínim, al 1790, i que coneix la Maribel i l'ha parit la dona d'un pescador i és el primer de la nissaga que no és pescador, té clar que el patriarcat és la quotidianitat de les dones de mar.

El feminisme defineix el patriarcat com la forma d'organització política, econòmica, religiosa i social basada en la idea d'autoritat i lideratge de l'home, en què se dona el predomini dels homes sobre les dones, del marit sobre la muller, del pare sobre la mare i els fills i filles, i de la línia de descendència paterna sobre la materna. El patriarcat ha sorgit d'una presa de poder històric per part dels homes, els quals s'apropien de la sexualitat i reproducció de les dones i del seu producte, els fills i filles, creant al mateix temps un ordre simbòlic a través dels mites i la religió que el perpetuarien com a única estructura possible. El patriarcat és una construcció intel·lectual sobre la qual es fonamenta la societat actual.

La definició sembla abstracta, però és real i concreta i defineix com vivim a la mar i també a la terra.

La Cristina Garriga Asensio, un instructor va intentar que abandonés un curs de salvament del títol de mariner posant-li proves físiques més dures que a la resta per deixar-la en ridícul. A la Maribel, la confraria no li va trucar tot i que quedaven places lliures d'un curs: prioritzaven els companys homes. A la Maribel també, quan va

intentar treballar en una barca que no era de la família, no la van voler perquè és dona. A la Nazareth, a totes en realitat, les han matxucades amb la idea que porten mala sort a bord. També totes tres han après a amagar el dolor i la inseguretat perquè saben que si els mostren els diran que les dones són dèbils.

Aquest és el mateix patriarcat que encara ens afecta a totes i a tots 25 anys després de Beijing, la conferència de l'ONU on es va decidir el full de ruta cap a la igualtat que hem seguit fins avui i que van signar 189 països. És la ideologia dels assassinats i les violències masclistes, però també és un sistema opressiu que ens ofega les llibertats de decidir:

–Els estudis
–La professió
–Quina roba portem
–Per on caminar a les nits
–Si volem tenir pèls als nostres cossos
–Com experimentem la nostra sexualitat
–Ser o no ser mares
–...

Va ser a Beijing on Hillary Clinton va declarar: "Els drets humans són drets de la dona i els drets de les dones són drets humans". Tothom ho va recollir com la frase estrella de la conferència, però si una dona ha de dir alguna cosa com aquesta en veu alta, és que alguna cosa està molt podrida en la societat.

He estat amb la Maribel, les ones d'un metre, ponentada i macarenes. He estat a la barca mentre una pescadora pescava. Hi ha alguna cosa que la pescadora no pugui fer?

La resposta és clara: les dones ho poden fer absolutament tot.

A la mar, i a la terra.

3. Un vestit de flors

Al mateix temps que transcric un dels àudios de les dones de mar, llegeixo *Orlando. Una biografia*, de Virginia Woolf.

Orlando va aparèixer a la meva vida mentre buscava, amb una amiga, un llibre de la Gioconda Belli, *La mujer habitada*, en una llibreria de Barcelona. Repassava les estanteries, per regalar-li l'edició on a la portada hi ha el dibuix d'una dona amb una cabellera vermella i exuberant connectada a un arbre. No el vam trobar. El dit sobre la *W*, i Virginia Woolf: *Una cambra pròpia*, *La senyora Dalloway*, *Les ones*, *Diari d'una escriptora* i *Orlando. Una biografia*. La d'*Orlando* és una portada sèpia amb un bust clàssic, androgin, cap rialla, però la seva mirada em va fer llegir la contraportada del llibre. "[…] L'autora s'endinsa en temes que a la seva època causaven escàndol: la sexualitat en general i l'homosexualitat en particular, el paper de la dona respecte a aquests temes i les restriccions que la societat imposava als que no s'ajustaven al perfil moral i ètic imperant".

El vaig comprar.

Orlando és l'ambaixador de l'imperi britànic en una de les zones més estratègiques del moment: Turquia. Però una nit, sense previ avís, les muses de la Castedat, la Puresa i la Modèstia fan un encanteri i converteixen aquell home poderós en una dona. Es lleva i ja no és ambaixador, és ella; i fuig de Constantinoble muntada en un burro.

A terra, la nova Orlando va fent: es compra un vestit de flors; en certa manera, sap com disfressar-se i li funciona. És quan Orlando puja a un vaixell que pren consciència de les penes de la seva nova condició. És a bord, enmig dels mariners, en un món on la dona és una excepció i està sotmesa a les regles masculines, quan les discriminacions afloren i són tan evidents que Orlando veu el món injust que ha contribuït a construir com a home.

La paradoxa l'escriu tan bé, Virginia Woolf, que simplement la puc copiar: "Les faldilles són un turment al voltant dels turmells. No obstant que la tela –faldilla florida– és la cosa més adorable del món. Mai havia vist la meva pell tan afavorida com ara. ¿Podria, de totes maneres, saltar per la borda, i nedar amb aquesta roba? No! Per tant, hauria de confiar en la protecció d'un jaqueta blava".

Els jaquetes blaves d'Orlando són els mariners del vaixell.

A bord, Orlando es plantejarà l'estupidesa d'haver de tapar-se els turmells per apaivagar la luxúria dels mariners.
A bord, a Orlando li oferiran posar-li un tendal per protegir-se del sol.
A bord, a Orlando la tractaran amb extrema cortesia.

"Ara hauré de pagar en la meva pròpia persona per tals desitjos –reflexiona Orlando quan s'acosta a la costa anglesa–, ja que les dones no són obedients, castes, perfumades ni van exquisidament abillades per natura".

Apunto a la meva llibreta de **Dona'm la mar**: "Les dones no som ni castes ni pures ni modestes".

Mentre segueixo subratllant frases d'*Orlando* penso que per aniquilar el patriarcat tots els homes haurien de ser Orlando per un dia i embarcar-se.

El relat d'*Orlando*, publicat el 1928, és més actual que mai: és el #Metoo, el #TimesUp, els tres milions de tuits de #Cuéntalo, que no són més que una altra manera de contar la història a través del testimoni directe del que ens passa a les persones.

"Amb 20 anys, vaig arribar a pensar que la meva mare era una exagerada per esperar-me desperta cada vegada que sortia a la nit, ara m'adono que no és per por que arribés borratxa sinó per por que no arribés". #Cuéntalo

"El director del diari, un senyor més de 30 anys més gran que jo, que era el meu professor i cap, m'assetjava de manera constant. Em deixava anar floretes pujades de to i m'ensenyava imatges pornogràfiques. Una nit, em va refregar els pits quan no hi havia gairebé ningú a la redacció". #Metoo

"He treballat 25 anys en el món de la informàtica. Els caps saben i han reconegut les meves habilitats. Encara em paguen molt menys que si fos un home amb talent. Cal escoltar les dones parlar d'aquest tema". #TimesUp

A la xarxa han començat a redoblar els cops de macarenes, però manca que els cops colpegin la terra. I si un dia tots els homes del món es despertessin sent dones?

També al museu, les pescadores i la Nazareth contaven les seves vivències a bord i el seu relat en primera persona era tan similar al d'Orlando, l'explicaven amb tanta cruesa i tanta veritat, que ens fascinava a totes i a tots els que érem a la sala del Museu Marítim de Barcelona durant la taula de dones i pesca.

Quan les escolto a la gravadora, sé que l'esperit d'Orlando era dins la sala, estava entre nosaltres durant els 117 minuts que va durar la discussió. Orlando estava asseguda a sobre de les cames de l'Isma, a la vora de la mare de la Maribel, darrere del cunyat de la Maribel, del Miquel, de la Mireia… De cadascuna de les 30 persones que escoltàvem dues pescadores i una observadora parlar de les discriminacions a què s'enfronten com qui va a comprar un plàtan. Algunes d'aquestes històries, ens va dir la Nazareth, estan recollides en diaris de bord de nombroses observadores de pesca, els escriuen des d'alta mar, igual que ho fa Virginia Woolf.

El dia que vam celebrar el grup, la Nazareth portava un vestit de flors blanques sobre un fons blau marí: impossible no pensar en la travessa d'Orlando. Com si les paraules de Woolf, quan Orlando ja és dona i s'embarca, fossin en realitat un preludi de les llibretes i els documents Word que redactarien tantes observadores pesqueres un segle més tard.

Llegir textos que han escrit dones que, des de l'anonimat o sent famoses, parlen sobre el que ens passa a les dones ens ajuda a entendre el món. El seu, el de l'autora; però també el nostre, i, és clar, el de la mar. Virginia Woolf, Chimamanda Ngozi Adichie, Yayo Herrero, Marcela Lagarde, Angela Davis, Simone de Beauvoir, María Zambrano, Naomi Klein, Siri Hustvedt… són noms d'escriptores que ens han acompanyat i ens han ajudat a fer unes altres preguntes, ara des del feminisme, a les dones de mar.

"Mantingues sempre els clàssics a mà per prevenir la caiguda", va dir Virginia Woolf.

* * *

La Nazareth va arribar a **Dona'm la mar** per una altra observadora, quan nosaltres ni tan sols sabíem que hi havia una professió a la mar que era la d'observador o observadora de pesca. L'altra observadora es diu Raquel i quan ens va escriure, ho va fer des de Madeira: no podria assistir-hi, però tenia molt clar que la seva professió hi havia de ser, en una taula de pesca i dones. És més, hi havia de ser sí o sí, si parlàvem de dones i discriminacions: la seva professió és desconeguda, ens va escriure, però si ets dona i observadora ets doblement invisible.

Les observadores i els observadors fa poc que són a bord de les principals flotes pesqueres del món. Van començar a embarcar-se en vaixells de pesca a la segona meitat del segle XX: l'any 1970,

es van establir els primers fonaments de la política pesquera europea; als anys vuitanta, Europa va reformular el reglament per controlar la pesca dels països membres i garantir així una pesca més sostenible; Espanya s'hi va adherir l'any 1986. La seva missió és recollir dades, és a dir, verificar que les tasques a alta mar es duen a terme segons els acords adoptats per l'organització regional de pesca. En cap cas, una observadora, o un observador, pot dir a un patró què ha de fer o què no pot fer. A bord, recull dades: estadístiques de captures d'espècies, talles i edats de les principals espècies capturades, estudis biològics de fecunditat.

A diferència del que passa en altres àmbits de la mar, les dones observadores són gairebé la meitat dels professionals que s'embarquen. Sempre les hi ha hagut, ens diran. El motiu principal no és gens poètic: per ser observadora de pesca cal haver estudiat Biologia o, com la Nazareth, Ciències del Mar, dues carreres tradicionalment feminitzades. A alta mar, conviuen, durant mesos, amb tripulacions majoritàriament masculines. A bord, no són sempre benvingudes.

Com passa en moltes biografies, és l'atzar el que et canvia la vida. La Nazareth va arribar a la mar per casualitat: analitzant seitons i sardines des d'un laboratori. El 2009, arribarien a la seva vida peixos molt més grans –com l'halibut negre o el bacallà– i una gran hòstia: el seu primer embarcament en una nau de pesca d'altura (5,5 mesos vivint entre homes). Va ser aleshores que va entendre

que el sector laboral que havia decidit explorar la discriminaria pel simple fet de ser dona.

A les portes de l'estiu de 2019, vuit mesos més tard de la trobada al museu, he decidit visitar la Nazareth a Conil de la Frontera, el racó blanc del litoral andalús on viu des de fa uns anys, perquè ens expliqui la seva història. Ella encara no ho sap, nosaltres tampoc. A la bossa: dues mudes, el banyador i *Orlando. Una biografia*.

Maig de 2019: les primeres tonyines atlàntiques remunten l'estret cap a aigües tèbies. El llom platejat les delata quan peguen bots a pocs metres de la costa, que ja s'omple dels primers banyistes.

A la costa gaditana, fa setmanes que els pobles pescadors preparen l'almadrava, la tècnica tradicional per caçar-les, que és com un laberint de xarxes fixes que les deixa entrar però els impedeix escapar. Després vindrà la *levantá,* la fase última. Hi ha desenes de vídeos a Youtube d'aquesta caça final. És el moment en què les barques de la confraria, amb desenes d'homes de mar fent-hi equilibris al damunt, encerclen les tonyines que han deixat sense escapatòria. Es tracta que totes les mans vagin aixecant la xarxa –el *copo*– al mateix temps per empetitir l'espai que tenen els peixos. Així els bussejadors, els grans protagonistes de la maniobra, poden saltar dins la xarxa i rematar-los.

Diu la Nazareth que la *levantá* és un escàndol: enmig del silenci de la mar, les tonyines peguen cuades contra l'aigua mentre desenes

de veus d'homes vociferen crits, insults, hi ha tensió, suor salada. "*¡Iza, coño, Iza!*", "*Vamos a echarle cojones*", "*No tires tan largo, ¡joer!*".

Les aigües es tenyeixen del color de la sang.

La Nazareth en parla mentre camina pel passeig marítim de Conil de la Frontera, un dels primers pobles que intercepta la tonyina vermella quan es dirigeix a la Mediterrània per reproduir-se i, des de fa un temps, el municipi on recala entre campanya i campanya a alta mar. A l'esquerra, ens queden les edificacions baixes blanques on viuen els pescadors; a la dreta, la sorra de la platja; mar endins –l'assenyala amb el dit– l'almadrava, que s'identifica perquè en sobresurten unes boies diminutes que suren. Uns metres endavant, la Joplin, la seva gossa, porta al límit la llibertat d'anar sense corretja.

Google. Youtube: "*levantá almadraba conil*". Vídeos amb milions de visualitzacions: 12M, 248m, 114m. Clic: un de promocional de la província de Cadis. Omet l'anunci. A la pantalla, s'hi veuen homes, mariners, mirant la mar des de vaixells que formen un cercle. Nedant hi ha un bussejador: ja és dins de la xarxa, la batalla està a punt de començar i observa els animals pujar. Serà el que li clavarà l'estocada a la bèstia quan aquesta agonitzi per falta d'aigua. "Enguany un grup de més de 50 persones muntarà un art de pesca mil·lenari". La música és èpica, com de *Joc de trons*. Els pescadors que esperen a la coberta dels vaixells aixequen les xarxes. "On el sacrifici, la força i l'habilitat ho són tot". Més música. L'aigua es

comença a remoure. “I on el fracàs no hi té lloc”. Ja es veuen les tonyines que neden esverades a la superfície. La primera taca de sang. “Aquest estiu prepara’t per contemplar la pesca de la tonyina vermella salvatge”. Els hashtags del vídeo són: #MagicCádiz #ConilDeLaFrontera #Gastronomía.

Quan s’acaba, Youtube n’ofereix un de casolà. Més crits d’homes: “*Venga, hombre*”. Enrenou dels motors de les barques. “*Tira más, tira más*”. Els homes aixequen les xarxes mentre es victoregen. Quan tenen les tonyines alçades, bussejadors i alguns mariners s’hi tiren: les enganxen per la cua amb cordes –o caps, en el llenguatge mariner–, des del barco estiren i les aixequen de cap per avall, es crea una tendal de tonyines esteses. Així l’animal queda suspès. Perd la força. Fins que el baixen a coberta, però, la tonyina es mou –vol sobreviure–: la rematen.

–Joplin! Joplin!, crida l’observadora de pesca amb una veu esquinçada com la de la cantant.

En sentir-la, la Joplin, que l’acompanya a tot arreu menys a alta mar, s’apropa esvalotada cap a ella i torna a avançar tan agitada com la tonyina de la *levantá* quan li comença a faltar l’aigua. Amb un ull a la bestiola *bianconera* i l’altre a la mar, la Nazareth parla de la seva etapa com a observadora de pesca de l’almadrava. De com es calçava les botes de seguretat, pujava a una barca i dominava tonyines de més de 200 quilos. De com en calculava la mida, l’edat, n’identificava el sexe.

—L'almadrava és un art de pesca supersostenible perquè la tonyina vermella es regula amb quotes i, un cop els mariners han arribat al seu topall, la resta surt viva. És un art mil·lenari, que existeix des de l'època dels fenicis. A més, tu saps quanta gent hi treballa, aquí? Els bussejadors, els mariners, els observadors… I els dona feina durant mesos! A principis d'any, l'estructura es munta; l'animal hi comença a entrar a finals d'abril i la *levantá* arriba unes setmanes després. ¡*Aquí hay mucho arte!*

Un parell de línies de la meva llibreta recullen el que ja havien dit les dones a la taula sobre la sostenibilitat i la necessitat de respectar la mar, que és finita: "Reivindica els arts respectuosos amb l'ecosistema que practiquen aquells que saben que la mar no és el seu domini". La Maribel també ho havia dit amb paraules semblants enmig de la foscor.

Cinc mesos després, la Nazareth va seguir treballant amb altres tipus de peix, però en un entorn diferent: a alta mar, a bord de grans "monstres" tonyinaires que extreuen quantitats industrials de peix de les aigües més profundes. Embarcava fins a quatre, cinc mesos en vertaderes fàbriques flotants (i sorolloses) que pesquen, netegen, trossegen i congelen l'animal al mateix vaixell. Ho va fer en nou ocasions: tres a Terranova, dos a l'Atlàntic centre-oest, una en aigües antàrtiques, una al Pacífic sud-oest, dues al Mediterrani.

Explica la Nazareth que, en aquests embarcaments, el trajecte fins a arribar al calador on llencen les xarxes pot durar setmanes

i que, des d'allà, ja no veus la terra. El blau t'engoleix i estàs desconnectada en un segle, el XXI, on aquest verb, a terra, ja val diners. Treballes tan lluny dels continents que no tens cap connexió de telèfon ni internet, i l'únic contacte que tens amb la terra sovint són els programes de la Ràdio Exterior d'Espanya, que emet a tots els racons del planeta, també enmig de les aigües dels oceans.

"Radio Exterior, la voz que llega a todos los continentes…".

Espanya és una de les grans potències pesqueres de la Unió Europea: genera el 31% dels llocs de feina del sector i, segons l'Informe del Sector Pesquero Español de l'any 2017, és el primer productor de pesca. Juntament amb l'estat espanyol, els altres països on més persones viuen de la pesca són Itàlia, Portugal i Grècia: junts concentren entorn del 70% de l'ocupació. En el conjunt de la Unió, més de 115.000 persones treballen en algun dels 85.154 vaixells de la flota europea i més de 350.000 persones estan treballant en els sectors de pesca, el processament i l'aqüicultura. L'any 2014, totes aquestes mans van registrar uns ingressos anuals de més de 6.000 milions d'euros, dels gairebé 500.000 milions d'euros que l'economia va generar al voltant de la mar. La Unió Europa té, de fet, el major nombre de ports comercials del món (uns 1.200) i també la major flota mercant de la terra: el 90% del comerç que realitza amb països extracomunitaris i el 40% del que es produeix dins de la Unió és per via marítima.

La mar, encara que no les veiem, té fronteres traçades pels humans que regulen qui les pot traspassar i què s'hi pot fer. El vaixells on treballa la Nazareth circulen tant per aigües europees com per aigües internacionals i de tercers països: l'estat espanyol no té competències a partir de la milla 12, la qual cosa vol dir que és Europa que en regula les llicències i la forma de treballar. Però hi ha zones del món lluny del continent europeu on els vaixells espanyols també poden pescar dins de la franja de les 200 milles, i això és perquè els països signen acords per poder explotar aigües de tercers. Una pràctica que ha estat criticada pel moviment ecologista perquè sovint aquests pactes bilaterals es produeixen amb països més pobres, com ara alguns africans, el Senegal o Guinea Bissau, on la pesca artesanal es veu afectada.

En aquests embarcaments, les distraccions mundanes no existeixen per a la tripulació, que s'està hores i hores fent les maniobres de pesca i col·locant les captures a la bodega. Vas tan endins, diu la Nazareth, que veus dofins, taurons i tortugues gegants, i albades que et donen vida.

La Nazareth continua resseguint la línia de la costa, però a mà esquerra la cosa s'anima: les casetes del barri de pescadors s'han transformat en terrasses que són un formiguer de gent guapa amb ulleres de sol, perquè el cel ja és una mescla de taronges, fúcsies, liles. Les esses aspirades de l'accent gadità sobresurten. Però també l'anglès de Brighton, l'alemany de Baviera, el rus de Krasnodar. Els bars han tret pissarres amb llargs llistats de racions

de peix: fregit, a la planxa, amb moixama, adobat, dessalat, a la brasa. Les botigues de souvenirs segueixen venent, i aquí amb raó, davantals amb toros.

A la gravadora es colen els motors de 125 cc que circulen pel casc antic.

Són les vuit del vespre i, a Conil de la Frontera, només hi ha un racó del centre del poble on hi ha silenci: els patis de sorra de La Chanca, el recinte on ens hauríem trobat el tràfec intens de la vida conilenca si la Nazareth hagués viscut al segle XVI, XVII, XVIII o XIX.

Després d'uns anys en desús, Conil va reconvertir aquest espai en el recinte social i cultural de La Chanca, que ara acull la biblioteca municipal i el Museu de la Tonyina d'Almadrava. La Nazareth insisteix a entrar-hi, així com va fer la Maribel al Museu de la Mar de l'Ebre, a Sant Carles de la Ràpita.

A través d'aquests antics magatzems situats a poques passes de la mar i amb aspecte de fortalesa, les tonyines de l'almadrava entraven al poble. Aquí la població local s'organitzava per espedaçar-les, netejar-les, processar-les –sobretot assecant-les per fer l'anomenada *mojama de atún*– i guardar-les arrecerades de la calor asfixiant andalusa. Olor de peix, olor de sang. Aquí la gent de mar, homes i dones, es guanyaven el jornal, unes poques monedes que sovint no arribaven ni per sustentar la família. Aquí el sol picava

sobre la pell de totes les professions que envolten l'almadrava: els almadravers de la *levantá*, els *chanqueros* –entre els quals hi havia els *ronqueadores,* que rebien aquest nom pel soroll que feia el ganivet a l'esquarterar l'animal–, els mercaders… Les dones eren les estibadores i també les que conservaven la salaó. Les dones menors de 40 anys, però, no podien treballar a La Chanca. Segons l'antropòloga conilenca Sara Amado Pareja, l'argument era evitar llibertats per part dels homes.

Quin món: elles i ells! Unes feien unes feines, uns les altres: en realitat, la mateixa divisió sexual del treball que vivim avui dia encara en molts àmbits –com l'esport, els hospitals o les cases–, no només a la mar.

El tomb pel Museu de la Tonyina d'Almadrava és ràpid. Potser perquè la Joplin ens espera lligada a l'entrada, potser perquè ja és hora de sopar, penso que potser perquè la Nazareth això ja s'ho sap. Aquí, però, cap panell parla aquí ni de les dones de mar ni de les seves professions. A les parets: una exposició que retrata els homes de l'almadrava amb fotografies en blanc i negre on apareixen homes que criden, amb els cossos al límit, cares mullades, braços tibant, la mar negra.

–Mira, aquest el conec! És el capità de l'almadrava, un personatge…

"Us sentiu representades als museus de la mar?", preguntàvem al final de cada taula rodona.

Cap d'elles va dir que sí. Les dones de mar entren a museus marítims que expliquen la seva feina, la seva passió, però que no les representen simplement perquè no hi són.

Quan sortim del museu, els llums baixos del pati central de La Chanca s'han encès. La Nazareth diu que avui menjarem *mojama.*

La moxaima és una salaó molt apreciada de la tonyina. Al bar Los Hermanos, un dels més freqüentats pels habitants de Conil de la Frontera, la serveixen amb bastonets de pa torrat. A la carta, també hi ha *huevas* de tonyina, tonyina encebada, la *tortita de camarones*, *ensaladilla* de gambes…

Minuts després se'ns uneix una companya observadora, la Sheila, que l'endemà marxa a Sevilla, però ha esgarrapat uns minuts per venir a veure'ns. Ella és una de les dones que la Nazareth busca quan és a terra, una de les amigues que millor pot entendre-la perquè, com ella, també ha hagut d'aprendre a conviure entre mariners sent dona i observadora de pesca. "*Perdona, ¡me pones una cañita!*", "¡*Y a mí otro vinito, por favor!*". Mentre esperen el líquid, fan un *update.* El més rellevant: que la Sheila porta mesos tancada per passar els exàmens d'Inspector Pesquer i ja n'està farta. Riuen, gesticulen, es mimen, a elles i a la Joplin. És fàcil d'imaginar-se-les compartint batalletes, recordant aquell mariner o aquell altre de la tripulació que, "¡*tía, era un personaje!*", o confessant-se, gairebé com d'amagat, que ja tornen a sentir "*el gusanillo del mar*", tot i que l'últim embarcament havia de ser això, l'últim.

–Sou la primera generació de dones observadores?
Sheila: Jo vaig començar una mica més tard que ella. Primer em volia dedicar al medi ambient, vaig fer un màster, vaig estudiar anglès i italià –els idiomes et donen punts per ser observadora–, anava fent la temporada d'estiu en bars de la zona… Fins que va sortir això fa uns cinc anys.
Nazareth: Jo també ho he anat intercalant amb feines de cambrera, però quan vaig començar jo, érem poquíssimes. He estat en barcos que jo era la primera dona que els trepitjava. I no et parlo d'un o dos… De fet, tinc amigues com la Sheila que sempre dic que són les meves germanes de la mar perquè ens hem hagut d'enfrontar al mateix.

De germanes de la mar, per la zona de Cadis, n'hi ha bastantes: també hi és la Pilar, a Jerez; la Mari Ángeles, a Cadis; la Miriam, que vivia també a Cadis. El motiu d'aquesta concentració és, amb molta probabilitat, que la Universitat de Cadis és una de les poques que imparteix la carrera de Ciències del Mar.

–De la universitat, en vas sortir amb la idea que podies ser observadora?
Sheila: No. Llavors t'ho havia de dir un amic, havies de conèixer algú… Però ara jo vull pensar que sí. Més que res perquè ara les noies que estudien a Cadis saben que nosaltres abans que elles vam decidir dedicar-nos a això.

–Els ho recomanaries?

Sheila: Al mar, et trobes a tu mateixa i quan tornes valores molt més la vida.

–Però ara portes mesos estudiant per deixar de ser-ho…
Sheila: Quan sigui inspectora, ja t'explicaré com és ser dona sent inspectora. Serem les dones empoderades, manant! I amb placa! [Riu].
Nazareth: Dones buscant estabilitat…

En la foscor de l'altre cantó del carrer, ronsegen cinc gats que esveren la Joplin, que al córrer s'enredarà amb les potes dels nostres tamborets. Al passeig marítim, tot just uns carrers més enllà, la mar està en calma. La negror ha apagat el centelleig de les tonyines.

La Nazareth està dolguda perquè acaba de suspendre l'examen com a inspectora. Suposaria una feina estable, a terra, segura. Però ho tornarà a intentar.

Em pregunto si li agradaria ser inspectora i si potser ho vol també perquè vol tenir fills. Em talla ràpid.
–Yo no soy mami ni voy a serlo.

Abans de dormir, en un llit al menjador de la Nazareth, apunto a la llibreta, amb lletra de pal: "DEMANAR-LI A QUÈ S'ENFRONTEN LES GERMANES DE MAR". Després obro *Orlando*, el llegeixo:

“Que los hombres lloran con tanta frecuencia y falta de razón como las mujeres, Orlando lo sabía por su propia experiencia como hombre”.

El narrador té l’accent *andalú* de la Sheila i la Nazareth.

* * *

La Nazareth no considera que casa seva sigui una casa marinera, però quan obro els ulls, l’endemà, hi veig la mar pertot arreu: petxines a les taules, el calendari és el de l’Insituto Social de la Marina. S’ha quedat al desembre de 2018 i la foto d’aquell mes és una fragata polonesa. Un dels quatre coixins que hi ha sobre el sofà té forma de cranc i, a la porta de la cuina, hi penja un pòster que anuncia les 30 principals espècies pesqueres d’interès comercial.

–La mar i la pesca són a casa teva, li dic.
–¿En serio?, contesta ella.

En una platja propera a Conil, la de Bolonia, lluny de la taula del museu, lluny del públic que les envoltava aquell dijous de finals d’estiu, la Nazareth farà un llistat de tots els masclismes que ha suportat com a observadora, com a dona observadora, i que pateixen també les seves “germanes de la mar”. Estem assegudes en una platja dunar immensa i al davant tenim Àfrica, però el que explica la Nazareth ens encaixona a totes dues en un espai claustrofòbic: el que explica esborra el que ens envolta.

“A mi m’han arribat a omplir d’aigua les botes els mariners de la tripulació”, arrenca, i segueix:

“Aquells que se suposa que han de facilitar-te la feina m’han tingut esperant al parc de pesca sense poder fer les meves tasques. Encara que no sé què és pitjor: també passa que algunes vegades n’hi ha que són agradables al principi, però en realitat van amb d’altres intencions i quan tu poses els límits ells ho afronten malament, de manera que aquella ajuda inicial desapareix o, fins i tot, es converteix en un putejar-te. També hi ha els que et volen ajudar, però des del paternalisme, perquè et veuen dèbil i que, per exemple, després que tu els hagis dit que no necessites la seva ajuda, que pots fer la teva feina, si hi ha algun cop que potser sí que necessites la seva ajuda, sempre has d’aguantar unes rialletes: “Apa, apa, què deu voler ara…?”. Aquests te’ls trobes a gairebé totes les tripulacions. Igual que els que s’enfaden si parles més amb un que amb un altre. És com que entre ells s’engeloseixen… També hi ha el rotllo de comparar-te amb altres observadores. “Doncs *la tal* venia aquí i em portava el cafetó, eh?”. Jo et parlo sempre des de la meva experiència i sempre conscient que també hi ha bona gent. Però és que allà tu pateixes unes actituds que a terra ets menys conscient que pateixes perquè hi ha més dones, saps? És com el patriarcat… destil·lat. Per exemple, a bord també hi ha el bavós que està pendent de tu, aquells capitans arcaics als qui no els agrada que tu parlis amb els mariners perquè pensen que els distreus de les seves obligacions, que són treballar, treballar i pescar… Que els

distreus com a dona, vull dir. O també són habituals les típiques converses que es donen mentre dinem junts en què pretenen ridiculitzar-te o buscar la teva provocació… O, fins i tot, mimar-te, entre cometes. Del tipus: "Vinga, doncs el tros de pastís més gran, per a tu!", o que t'elogiïn amb afalacs o et llancin comentaris com "mira quina sort que hem tingut!". Coses que et fan quedar molt tallada perquè tu, sobretot al principi, no saps com reaccionar. Et fan sentir veritablement incòmoda!".

"Només el fort vent de llevant, aquesta vegada pega de llevant, i amb la Maribel era de ponent", interromp la Nazareth, que de tant en tant s'aparta un rínxol negre de la cara. El següent banyista és a desenes de metres, però sembla que estigui molt lluny de nosaltres: en una altra vida, en un altre món. Jo escolto la Nazareth i sento que aquesta dona ha hagut d'aprendre a força de cops, com hem fet totes, però que ella ho ha hagut de viure tancada, a alta mar, entre homes, sola.

La Nazareth segueix.

"Però, jo, aquestes ja no les perdono, eh? Ara ja poso el límit des del minut zero. Els hi dic: 'Perdona? Jo soc una treballadora independentment del meu sexe, o sigui que aquí no es tracta de tenir sort'. Si tu aquí ja trenques una mica… t'estalviaràs molts d'altres comentaris. Perquè més val… Com és? Más vale una guantá a tiempo que ciento colorá. Això ho he après amb l'experiència. La manera d'anar fent front a aquests micromasclismes és dient que

no. Tant al mar com a la terra, també t'ho dic! Ens han educat per ser educades, per no contestar, per no replicar… 'Calladeta estàs més guapa', com se sol dir. I trencar amb això costa, encara que per a mi és més difícil dins del vaixell perquè estàs en un espai tancat envoltada de feromones. A més, també hi ha la cosa que per guanyar-te el respecte de la tripulació també has de demostrar molt més que un home fent la mateixa feina. Però bé, a mi, aquesta fase també m'ha deixat de preocupar. Jo ja no demostro res. M'he deslliurat d'això. Com aconsegueixes el respecte? Amb l'exemple, però sobretot quan veuen que saps molt de pesca".

La Nazareth gira el mòbil, són les 12.56 hores, i mira cap a l'aigua. La Joplin entén de què va la història i surt escopetejada cap a la vora. *Pause* a la gravadora. Per a la Nazareth, la mar és "tranquil·litat", "individualitat", "llibertat". Per a mi "por", "perill", "ofec" i "macarenes". Mentre ella neda, jo m'aturo a la sorra mullada, i la ressegueixo: al final, hi ha milers de closques a la sorra i roques negres semienterrades.

L'aigua està congelada.

Al darrere, la duna gegantina de la platja de Bolonia. Al davant, la mar. Que ara t'allibera, ara t'empassa. Més enllà, al fons de la postal, unes muntanyes esfumades sobresurten de la línia de l'horitzó: és el Marroc, a menys de 50 quilòmetres. Aquesta és una de les platges que trien les pasteres de migrants per arribar a Europa i és impossible no sentir la Mediterrània com un cementiri.

A la llibreta recupero els correus que hem rebut de les observadores que s'han posat en contacte amb nosaltres. Ens copien paràgrafs d'allò que escriuen a alta mar, allò que després mai expliquen quan són a terra, i que pareixen soles a les seves cabines amb la porta tancada. És en aquestes llibretes on les observadores –les germanes de mar, que diu la Nazareth– recullen discriminacions que esgarrifen:

–Sentir-te observada per la tripulació.
–Trobar-te que si no li rius les gràcies a un company de tripulació, ell se les manega per entorpir la teva feina.
–Descobrir que la teva cabina té un forat diminut que el mariner del costat fa servir per espiar-te mentre et despulles.
–Tenir parelles que et diuen que si tornes a embarcar et deixen.
–Que hi hagi companyies que no acceptin dones perquè només hi ha cabines compartides.
–...

Aquestes discriminacions arriben a mi en correus electrònics que tenen assumptes com "Cartita desde el mar".

El bany dura uns minuts.

La Nazareth parla amb una ràbia que es nota que en un moment va ser intensa, però ara ja no ho és tant. En part perquè ha fet seva una ensenyança que la Chimamanda Ngozi Adichie escriu al seu llibret *Tots hauríem de ser feministes*: "La ràbia té una llarga història

de propiciar canvis positius". Com la Chimamanda, la Nazareth també creu en la capacitat de la humanitat de reformular-se cap a millor. Crec que la Maribel també hi estaria d'acord.

"Del primer embarcament, el que va durar cinc mesos i mig, la tornada em va impactar moltíssim. Has de pensar que tornar és l'alegria més gran del món, és un moment en què tots ens posem a recollir, a netejar, i comença a fer olor de pi, d'herba, de terra… I bé, allà érem una tripulació d'unes 30 persones amb qui, vulguis o no, ja has fet una mica d'amistat. Doncs bé, en arribar, es va acomiadar de mi només un d'ells. Només un! I a mi se'm va partir l'ànima. Porten cinc mesos parlant-te de la dona i els fills, i després ni s'acomiaden ni te la presenten. El capità, que era gat vell, ja m'havia advertit: 'Tu no et preocupis, que després quan te'n vagis cap d'ells s'acomiadarà de tu'. Jo no era la primera noia que s'embarcava amb ells i ell ja ho sabia. És que jo era una puta cria, llavors, saps? Després ja aprens que després tothom arriba a casa seva i… No crec que sigui falsedat, eh? Simplement han estat aïllats en alta mar, han tingut una persona que els ha cuidat durant un temps… I d'alguna forma tu els has recordat el que deixen a terra. Però, clar, quan arriben a terra temen perdre el que hi havien deixat. Perquè tu a vegades, a bord, també exerceixes com de mare de la tripulació, et veuen com una cuidadora… Que després tu penses: 'I jo a qui li explico les meves penes?'".

És hora de replegar les tovalloles i intentar encabir en una funda blava el paravent d'un euro que la Nazareth va comprar per protegir

la Joplin del sol en un mercat de segona mà. Si no fem deu intents fins a aconseguir-ho no en fem cap. Primer, ingènues, provem de rebregar-lo i fer-l'hi entrar, distretes, però la funda l'escup. Corre, que el vent no se l'endugui! Llavors l'intentem plegar de diverses maneres per trobar-ne l'encaix. Però costa, la cremallera no tanca, el plàstic es resisteix; en ocasions sembla que la funda –que està feta per guardar-lo– no vulgui el paravent dins seu. No hi ha etiquetes que indiquin com s'hi ha d'introduir. I nosaltres, ja perdudíssimes, maleïm l'anterior propietari, que pensant poc en el futur les devia retallar. Al final, entre totes dues, topem amb una posició *random* i fem entrar el paravent a pressió.

Funciona.

De camí a l'aparcament de la platja, carregades, una no pot deixar de pensar que la Nazareth, i la resta de dones, com si fossin el paravent, no estan fent altra cosa que lluitar a diari per fer-se un lloc al seu entorn natural que, al principi, com la funda, també les escup. La Nazareth ha parlat del patriarcat destil·lat que viuen les observadores als vaixells. Quan totes dues ens hem posat d'acord, la funda del paravent no ha pogut amb la pressió.

La Nazareth arranca el motor de la furgoneta, tira d'embragatge, marxa enrere, gir suau de volant amb un ull felí clavat al mirall. Quan ens allunyem, darrere nostre les bufades del vent de llevant segueixen fent ballar la sorra com si fossin coreografies japoneses o, més aviat, bancs de peixos.

En algun punt d'aquestes carreteres interiors de dos sentits, quan el sol comenci a recular, la Nazareth em dirà que a alta mar se somia més. Dirà que potser és perquè el soroll monstruós del vaixell et condemna a un son lleuger. Potser perquè la ment, que ha deixat tantes coses a terra, brinca amb més llibertat, salta i crea i evoca mons imaginaris amb més facilitat.

–Què somies?
–Poques vegades ho recordo, però sempre tinc la sensació que el meu cap viatja molt a les nits. Els meus nebots apareixen bastant als meus somnis.
–Quina mar apareix als teus somnis?
–Una de més sostenible.
–En quin sentit?
–Que la pesca opti per explotar la mar d'una manera més sostenible: sense arrasar tot el que troba a les profunditats sense tenir en compte que això té un preu per al planeta i, per tant, per a les persones.

A *Per què les dones salvaran el planeta,* diu Yayo Herrero que cada vegada hi ha més persones que intueixen que les coses no van bé i que la preocupació ciutadana pel canvi climàtic o l'esgotament de recursos essencials per mantenir l'economia, tal com la coneixem, s'estan esmunyint dins les agendes a pesar de "l'*omertà* pactada entre les elits".

L'antropòloga, enginyera i activista diu que aquestes persones i moviments tenen trets ecofeministes, que és un corrent de

pensament que desenvolupa una mirada crítica sobre l'actual model social, econòmic i cultural i que contribueix a desmuntar aquest abisme que separa fictíciament la naturalesa i la humanitat, que creu que la pot explotar a qualsevol preu.

El que planteja Herrero és, en el fons, això que jo he vist a Conil. L'almadrava, un art de pesca mil·lenari que dona feina a moltes famílies i que té unes regles molt clares (quan s'ha arribat a la quota de tonyina vermella, la resta d'exemplars surten vius), enfront de l'extracció capitalista, tot i que cada vegada més controlada, d'uns vaixells d'altura que responen a una forma de consum basada en el mite del creixement exponencial.

–Una mar sostenible és una mar amb més dones?
–Si al món de la pesca hi hagués més dones, funcionaria millor. Això segur. La dona té més la perspectiva de cuidar l'entorn, no té tan a dins la destrucció. Quan vam acabar la taula del museu, vaig estar parlant amb patrones i marineres i vaig notar molta més sensibilitat per part seva a l'hora d'exposar la meva postura com a científica sobre com es pot fer una explotació més sostenible de la mar. Jo penso que és més senzill que una dona arribi a comprendre que si no pesca d'aquesta forma, d'aquí a x temps, d'això no en podrà gaudir el seu net, o els fills dels seus nets. La dona pensa més en aquest futur. Els mariners homes que he conegut, la majoria, són *pan pa' hoy, hambre pa' mañana:* "Yo quiero llenar bodega cuanto antes mejor y si puedo hacer un poco la vista gorda, la hago". Nosaltres estem, d'alguna manera,

més connectades amb la terra. Tenim més sensibilitat. Dubto que una dona fes les atrocitats que jo he vist al mar, com per exemple, tirar per la borda peix capturat, processat i treballat perquè n'ha agafat un altre que val una mica més.

Quan ens acomiadem, la Nazareth diu que, quan posa un peu a casa, el que es planteja és endur-se els aprenentatges de la mar a terra.

–Quin és l'aprenentatge més important?
–Posar límits. La feina principal és que aquell dir "no" no l'oblidis un cop a terra. Però això és una tasca tan personal, tan teva… Tan arrelada! Que moltes vegades se'n va en un tres i no res. De vegades t'atures i dius: "Merda, per què no li he dit allò?" Però bé, almenys, amb el temps, t'adones de les discriminacions que no hauríem d'aguantar. Estem parlant de combatre un imperi patriarcal. I no és fàcil, no és fàcil, no és fàcil…

Com la Maribel, la Nazareth també parla del patriarcat.
Com ho va fer també el tècnic del Museu de la Mar de l'Ebre.
La Nazareth hi ha afegit *l'imperi*.

L'observadora té una cicatriu d'una queixalada de tauró en un dit. Després de tallar-li el cap, quan estava a punt de mesurar-lo, la mandíbula seguia viva i li va clavar les dents. La cicatriu gairebé no es veu, però ella sap que hi és.

4. Capità / Capitana

Em sento hipòcrita! Busco dones de mar per fer un relat més just, igualitari i curós, i per arribar a elles agafo un avió cada mes entre Mallorca i Barcelona, un dels transports més contaminants que tenim a l'abast. Les dones de mar, si és que n'existeix una definició, tenen respecte per la mar, per la natura, per l'entorn que els permet treballar-hi. Però, i jo? Sento que estic sent part d'una revolució –"Ens aturem per canviar-ho tot!"– mentre soc incapaç de plantejar-me com canviar la relació que tinc amb el planeta. M'ho recorden les dones quan defensen el respecte per la mar (i el medi ambient), sí, però també quan obro el mòbil, m'ho fa saber cada dia un nou tuit de l'activista sueca Greta Thunberg. Des que va aparèixer a l'escena mediàtica amb els Friday's For Future, la jove ens ha dit allò que ja sabíem totes i tots: que per fer front a la crisi climàtica cal canviar de dalt a baix com entenem l'economia, i deixar de volar és la primera de les moltes accions necessàries.

En un intent –fallit, sempre– de ser coherent, el juliol de 2019, decideixo anar a buscar les següents entrevistades en ferri. Em disposo a visitar dues excepcions en un món d'homes, però les que m'esperen ara són les més excepcionals fins al moment perquè ocupen llocs de poder en un món d'homes com el de la mar: són capitanes de la marina mercant.

La marina mercant es dedica al transport aquàtic marítim de mercaderies: un portacontenidor, un vaixell de càrrega a granel, un

petroler, un transbordador són vaixells de la mercant. Mai la veiem, però és un dels sectors més potents del món. Aquests vaixells transporten el 92% de tot allò que utilitzem a la terra i, segons l'Oficina d'Estadística de la Comissió Europea (Eurostat), a l'estat espanyol s'estima que el 74% del comerç es realitza per transport marítim.

Mentre encara estem aturats a port, un Google ràpid em fa conscient que un vaixell de passatge com aquests que fan la ruta Mallorca-Barcelona també és part de la marina mercant. Dins d'aquesta categoria també hi ha inclòs el transport de persones i, per tant, els creuers i els ferris.

El 2003, l'Organització Mundial del Treball va publicar *Women Seafarers: Global Employment Policies and Practices*. L'estudi estimava que les dones representaven només el 2% de la força de treball marítim mundial; potser els números han millorat una mica en els últims 17 anys, però la gran majoria de les dones treballen en vaixells de passatge –creuers (26%) i ferris (68%)– i ho fan en els treballs menys qualificats, als departaments de càtering i servei a bord, i amb sous precaris.

El sostre de vidre és un terme que s'utilitza per identificar l'absència notòria de les dones en llocs de presa de decisions. A la mar, només un 7% dels oficials que hi ha són dones. El capità és la persona de confiança dels armadors del vaixell, i això fa que les dones ho tinguin més difícil per aconseguir el comandament d'una nau. En el cas dels creuers, no cal anar gaire enrere per trobar la data en

què una dona va ser nomenada capitana d'un creuer: el 2007. L'estiu de 2019, només hi va haver un 1% de capitanes de creuers. La companyia de creuers que més promociona dones en llocs de comandament ho fa des que una dona la dirigeix.

El 2016, l'Organització Marítima Internacional (OMI) va atorgar el Premi a la Valentia Excepcional a la capitana índia Radhika Menon. Va ser el primer premi a una dona capitana que es va entregar no pel fet de ser dona, sinó per la seva professionalitat. Va liderar l'operació de rescat de set pescadors d'un vaixell que havia naufragat a la badia de Bengala.

A la mar, encara que no hi ha terra, també és molt real el concepte de terra enganxifós. El terra enganxifós fa referència a la desigualtat de gènere existent en l'estructura del mercat de treball: a la major concentració de dones en les ocupacions pitjor pagades, a la major contractació temporal femenina a temps parcial i al major índex femení de rotació laboral.

En l'informe es denuncia que encara hi ha països que veten l'accés de les dones a les carreres nàutiques i navilieres que no les contracten pel fet de ser dones; d'altres cobren un sou més baix que els seus companys, homes, per exercir el mateix càrrec.

Dona i mar: que difícil, arribar a una conclusió en la contemporaneïtat del segle XXI, quan les lleis permeten la inclusió, però manca una igualtat efectiva.

Entrar en un ferri de passatge és com endinsar-se en un motel de carretera. Una coberta de cotxes, llum fluorescent groc, un passadís de moqueta marró o verda i un taulell amb una recepcionista amb un vestit jaqueta blau marí dels anys vuitanta. Sense poder evitar-ho, quan he entrat al vaixell, he demanat a aquesta recepcionista:
–Per casualitat, la capitana és dona?
–No, m'ha respost ella sorpresa.

Com m'està afectant aquest projecte.

Sé que ho he preguntat perquè, en part, tenia l'esperança que fos una dona. Dins meu, però, sabia que, segurament, amb molta probabilitat el capità del ferri seria un home: segons un estudi publicat per l'Organització Internacional del Treball (OIT), treballen a la marina mercant entre un 1% i un 2% de dones.

Entre elles, les dues dones que tinc previst visitar: la Núria Obiols Vives, capità marítim de Tarragona, la dona que té el poder de decidir qui transita per les aigües del port de Tarragona; i l'Eulàlia Pujol Valls, cap de Salvament Marítim de la costa de Barcelona i Girona, la persona que ostenta el màxim càrrec en les tasques de recerca i rescat de qualsevol embarcació, sigui petita o gran, en aigües de la seva jurisdicció.

La xifra de la presència femenina és tan mínima que em recorda que les dones que vaig a veure són una anomalia en el món en

què treballen, més encara perquè elles són de les poques que han aconseguit manar-hi.

Elles, i totes les dones dels grups, m'havien demanat:

–Escriu sobre la duresa.
–Escriu què fem.
–Escriu que no som sirenes!
–Escriu la realitat.

Tinc clar que cal convertir aquestes dones en referents, però sense fer-les heroïnes.

–El relat que feu de la mar hauria de ser real, ens han advertit totes les dones dels grups.

> **Real:**
> **1** *adj.* [LC] Que té una existència efectiva. *La seva alegria no és pas fictícia: és real. La seva calma és més aparent que real. La meitat dels fets que conta no són reals sinó imaginaris.*

El relat de les dones de mar em porta constantment a buscar el significat i, fins i tot, l'etimologia de les paraules per tal d'entendre com anomenem les coses i els fets, visibilitzar per què els anomenem d'aquesta manera per així poder imaginar altres maneres, posar-ho en paraules. Quan una història és real se n'amplia el focus i apareix el grup, el col·lectiu, i no queda més remei que esmentar les

discriminacions, les violències o l'exclusió que les dones pateixen, i també afloren temes pròpiament femenins com són els parts, les maternitats, les malalties de dones, la sororitat, els cossos.

L'exercici de narrar amb una dona com a referent sense convertir-la en una heroïna és ben complicat perquè, en molts casos, quan hem volgut recuperar referents femenins hem copiat el model del vencedor i del pioner i només li hem posat pits.

pioner pionera
m. i *f.* [LC] Persona que va obrint camí en les exploracions de noves terres, en els avenços científics, en el progrés, etc. *Aquelles dones van ser les veritables pioneres del feminisme.*

És el cas de moltes de les dones que apareixen als llibres de text (elles són només un 7,5% del total de les figures que apareixen als volums de l'ESO), als manuals universitaris, als mitjans de comunicació tradicionals o als museus: són molt poques i, gairebé sempre, són presentades com a pioneres i descontextualitzades. Va somiar, va lluitar, va anar-hi o va fer-ho, va triomfar. Aquestes dones solen ser reines o santes, de les quals sabem què van fer, però poques vegades ho sabem per la seva veu. Tampoc hi ha dones als nomenclàtors de les ciutats o als pobles, i les que es converteixen en placa de carrer acostumen a ser, de nou, santes o reines. Les pageses, les obreres, les enginyeres, professores, doctores o perruqueres no hi són. Ni als llibres ni als nomenclàtors.

Quin món és aquest en què les dones no passem a la història i no formen part de la memòria col·lectiva.

L'etiqueta *pionera* sovint no qüestiona per què ha d'existir una pionera. Com puc fugir del relat de la pionera?, em pregunto asseguda a la coberta d'un ferri amb passatge d'estiu que porta dos tipus de persones: els que van o venen de vacances i els camioners.

Els camioners, a l'ombra. Els altres, a les hamaques.

–Quan estic al comandament, tinc ulls fins i tot a la popa, em va dir un dia una capitana.

Els meus ulls miren ara a la popa, i veig la mar Balear i, al final, la serra de Tramuntana. Asseguda a coberta, repasso la transcripció del primer grup de dones que vam organitzar al Museu Marítim de Barcelona i que vam dedicar a la marina mercant. Les capitanes que ara visitaré compartien taula amb la Cristina Caparrós, armadora de dues de les poques embarcacions de pesca que resisteixen al moll de Barcelona, i amb la Sara Sarbosa Ribot, patró d'altura i mecànic major naval de la marina mercant.

En aquell moment, no sabia res de dones de mar i la primera pregunta que els vaig fer el dia que les vaig conèixer em sona estúpida, ara:

–Us sentiu invisibilitzades com a dones dins de l'àmbit marítim?

No es van queixar i la primera a agafar la paraula va ser l'Eulàlia: "Jo crec que no. Crec que, en el nostre cas, som visibles, a vegades massa. Si en una tripulació de 25 ets l'única dona, ets visible vulguis o no vulguis. Però no sempre és bo ser el focus".

Acabava de rebre el primer cop: pensava que em respondrien que no eren visibles i, pam!, l'Eulàlia em responia que ho eren i, fins i tot, massa.

Parlar amb capitanes va ser entendre que la disciplina del vaixell no desapareix en camp àmbit de la teva vida. Les dones no s'atropellaven i respectaven tots els torns.

La Núria va seguir quan l'Eulàlia va callar:

–Som visibles precisament pel fet diferencial. M'agradaria ser visible no pel fet de ser una dona. A vegades sobta… Quan et presentes i dius "capitana", et diuen: "Ostres!", i pregunten: "De què va això? Hi ha dones en això?". No es planteja que hi pugui haver dones. El Cos d'Inspectors de Capitania té 25 anys. Jo, quan anava a fer inspeccions a vaixells estrangers i en liderava la inspecció i hi anava amb un home, el miraven a ell.

Acabava d'aparèixer el primer *bypass* de **Dona'm la mar**: ignorar el càrrec d'una dona si a la vora hi ha un home amb menys poder.

Jo, a la inòpia, els vaig preguntar:

–Us trobeu més dificultats per ser dones?

Segueix la **Núria**: “Hi són, però també els homes tenen dificultats. El vaixell és una tripulació petita i, si vols ascendir, t’has de guanyar la confiança. Potser hi pot haver un punt extra de dificultat”.

I aquí ho vaig deixar, passant també per alt el tema de la confiança i com aquesta els pot afectar en la seva carrera professional pel fet de ser dones en un món d’homes. Salto cap a les últimes pàgines de la transcripció. És la Sara, la més jove, qui contesta primer la pregunta de si se senten pioneres.

–Jo he sentit que he hagut de picar moltes portes i que se m’han tancat d’entrada i després s’han obert una mica, i he passat… Empenyent una mica i fent-me una mica pesada. Després, un cop obertes, estan contents… Obrim aquesta porta, i aquesta, i aquesta…

A la transcripció recullo que aquí es fa un llarg silenci de quatre segons.

Continuen:

Eulàlia: Jo no m’he sentit mai pionera. Fins que no ho dieu, i llavors penso: “Potser sí”. Però perquè tu ho vius amb una normalitat...
Núria: Jo tampoc no... Pionera no! Sí que m’he sentit, en algun moment, sola. Però tampoc he tingut la sensació de ser pionera de res.

–Cristina?
Cristina: No, jo no m'he sentit pionera. M'he sentit molt acompanyada moltes vegades i potser sí que sents com que fas les coses una mica diferent, però jo sempre ho he viscut com a part d'una nova generació més que pel fet de ser dona.

La Núria ha utilitzat l'adjectiu *sola*. La Maribel i la Nazareth també havien parlat de la soledat, però la soledat no forma part de la definició de *pionera* del diccionari.

Per què soles?

La Núria i l'Eulàlia van ser alumnes de la Facultat de Nàutica de Barcelona: en tota la carrera van tenir una única professora, la professora d'anglès, i mai van conèixer un capità dona mentre estudiaven la Llicenciatura en Nàutica i Transport Marítim. Totes dues van trobar cartells al bar de la facultat en què s'especificava que no es contractaven dones a bord, i totes dues tenen poc més de 40 anys. També durant la seva carrera laboral, s'han enfrontat a un món que les exclou per ser dones: un 7% de les poquíssimes dones que treballen a la marina mercant ho fan amb el càrrec d'oficial, el rang que està per sota del de capità.

La Sara va ser una de les poques dones de la seva promoció a l'Escola Nauticopesquera de l'Ametlla de Mar. Avui dia és de les poques mariners –ella utilitza el masculí– que hi ha al port de Barcelona. S'ha enrolat en iots i velers i ha competit en regates on

ha estat l'única dona patró. Ara el seu objectiu és aconseguir una plaça fixa com a patró de remolcadors, un càrrec que, fins al 2019, no havia ocupat cap dona a la seva empresa al port de Barcelona. De moment, cobreix les baixes i les vacances dels seus companys patrons.

La Cristina, filla i neta de pescadors, és llicenciada en Química i ha fet un doctorat a Bèlgica, Portugal i Anglaterra. És de les poques dones armadores de barques de pesca: ella en té dues d'arrossegament, L'Òstia i el *Nus*. A més, promou l'associació Cap a la mar per recuperar i divulgar la cultura marinera a Barcelona, una ciutat en què l'art de la pesca està desapareixent. A principis del segle XXI hi havia 90 barques de pesca i avui en queden menys de 30.

–Hi ha una manera diferent de treballar a l'àmbit marítim pel fet de ser dona?
Núria: En teoria no, però jo sí que considero que hi aportem algun factor diferent. El respecte ens el guanyem d'una altra manera. Nosaltres tendim a ser més negociadores, a imposar menys, encara que acabes cridant si cal. A mi, si se m'ha reconegut alguna cosa alguna vegada, és aquesta capacitat de negociar, de posar solució.
Eulàlia: Jo crec que no. Entenc el raonament de la Núria, i segurament té tota la raó del món... Però cadascú ho fa a la seva manera. Sí que en general les dones tenen una manera diferent de fer, però jo crec que a l'hora de la feina ets la Núria, ets la Lali...

La cosa bona és arribar a un punt en què se n'obliden: que tots oblidem si ets un home o una dona.

–Com és el tracte que trobeu a bord?
Eulàlia: Segurament paternal. Jo he tingut sort, sempre he trobat gent que m'ha tractat amb respecte, amb carinyo… Diria que un punt excessiu de paternalisme no és dolent; no t'estan pegant ni insultant, però no és el mateix que li dirien a una persona masculina. Aquest punt, jo l'havia notat molt, però hi ha un moment que quasi que sobra. Està molt bé que dues persones s'ajudin, però no com a pare. El que passa és que, quan jo vaig començar, els tripulants podien ser el meu pare, tenien 30 anys més que jo.
Núria: Quan veuen que fas els plànols bé, per exemple, fan algun comentari com si haguessin dubtat que ho poguessis fer. Ja com a capità marítim de Tarragona, no m'ho han dit a la cara si ho han pensat, però sí que he trobat més sorpresa i una mica de dubte quan veuen que fas les coses com qualsevol altre.

–Sentiu que heu de demostrar qui sou?
Núria: *Jo crec que no, però sí que hi ha autoexigència, no m'agrada relaxar-me. Sí que de vegades et sents qüestionada i tens un plus de responsabilitat; quedo malament jo i també el col·lectiu.*
Eulàlia: Sí, aquest plus de responsabilitat existeix i, a vegades, penso que no l'hauria de tenir.

Rellegeixo les transcripcions i m'adono que la Núria i l'Eulàlia es refereixen a un col·lectiu inexistent, desconegut fins i tot per elles

mateixes, però del qual, entenen, formen part i, al mateix temps, el representen: el de les dones de mar.

Les gavines anuncien que la terra és a prop.

Després de gairebé set hores de travessia, ja veig el port de Barcelona i em pregunto si el capità que m'ha portat, sana i salva, se sent representant d'un col·lectiu eteri com els homes de mar o si li han fet el *bypass* i han dubtat del seu càrrec quan l'acompanyava una dona en una inspecció. Més encara: si s'ha trobat mai un cartell en què no s'accepten homes en pràctiques.

Arribar a Barcelona en vaixell és com ser la cirurgiana d'un cos. T'introdueixes per parts que només pots conèixer quan tens una altra perspectiva. Des de l'aire, la marina mercant és el primer que veus quan surts dels núvols i falten uns vint minuts per aterrar: vaixells enormes vermells, blaus o negres, quiets com peces d'un trencaclosques d'acer que no inclou l'humà perquè aquest és massa petit i insignificant per ser vist. Ho mires des de dalt, amb una perspectiva vertical que genera distància entre on ets tu i el que deixes a baix. Des del ferri, la perspectiva és horitzontal, però per res del món és un tu a tu, perquè el port és un gegant davant teu, un paisatge inabastable. En paral·lel a Montjuïc, sorgeixen les grans grues i els mercants també gegants atracats, tan enormes que el vaixell en què viatjo sembla que entra dins la seva ombra quan passa a prop seu. Els contenidors que transporten són muntanyes d'objectes ocults a la vista. Què hi deu haver? Televisors? Mitjons?

Medicina? Després irrompen a l'escena els creuers i altres ferris, aquests més blanquinosos, més higiènics, més lluents. A mesura que ens endinsem pel passeig de l'Escullera, el vaixell alenteix la marxa i el temps es fa espès i l'aigua ara és verdosa. Quan el vaixell topa amb l'edifici del World Trade Center i l'Hotel W, la marina mercant i el paisatge d'acer desapareixen de la vista, i estranyament també de la memòria.

He entrat a la ciutat per la porta de darrere.

* * *

Un tren de la Renfe, a vessar de passatgers i sense aire condicionat en ple estiu, em deixa l'endemà al port de Tarragona, i aquest és un port i platja, on els banyistes neden a la vora dels dipòsits d'una petroquímica. No gaire lluny d'un matalàs inflable en forma de cigne rosa, hi ha vaixells carregats de cereals o farines o pasta de paper; els mercants mouen bous, cabres o ovelles; els creuers passegen creueristes; les naus transporten minerals com el carbó, el coc de petroli o el ciment, o mouen cotxes.

El de Tarragona està entre els cinc ports més importants de l'estat espanyol i, als ports com aquest, les estadístiques recullen xifres enormes. El 2018, el volum total de tones que es van moure a través del port va ser de 32 milions: pel que fa a la càrrega, 7,05 milions i a la descàrrega, 24,94 milions. Hi van passar 57 creuers i s'hi van moure 1.686.000 tones de gasos energètics i petroli; 3,9 milions de

tones de cereals i farines; 963.000 tones d'asfalt; 627.000 tones de pasta de paper.

En aquest port, l'última paraula sobre què i qui hi entra i què i qui en surt la té una dona: Núria Obiols Vives, el capità marítim de Tarragona.

L'edifici de la Capitania Marítima de Tarragona és a la plaça dels Carros. Al voltant, els noms dels carrers recullen la història oficial. És al final del carrer d'Apodaca, marí, militar, diplomàtic i polític espanyol del segle XVIII; i molt a la vora del carrer de General Contreras, també militar i polític espanyol, aquest del segle XIX, i del carrer en honor al bisbe Santiyán, que va ser arquebisbe de Tarragona. És un edifici petit, que es troba en una plaça petita, en un barri d'edificis petits. És d'hora, al matí, i un avi, baixet, i un nen petit hi busquen la fresca. L'avi ha posat un mocador sobre el banc per no embrutar-se els pantalons i el nen es gronxa a un ritme monòton i hipnòtic. Dos turistes, un noi i una noia, que han baixat amb mi a la parada de Tarragona, es posen crema protectora en un altre banc.
Se sent la sirena d'un vaixell, entro a l'edifici i una secretària truca a la Núria.
–La visita ha arribat.
I el capità marítim em fa passar.

A la porta del despatx de la Núria Obiols Vives, un cartell n'indica el càrrec: capità marítim. És la segona vegada que tinc la Núria

al davant i és la segona vegada que intueixo que les preguntes que he preparat són totalment incorrectes. Aquesta dona és llicenciada en Nàutica i Transport Marítim, capità de la marina mercant i llicenciada en Dret. Ha estat primer i segon oficial en vaixells mercants que l'han portada d'Europa a Àfrica i d'Europa a Centreamèrica i ha navegat per canals impossibles a Europa. Des de 2006, és funcionària del Cos Especial Facultatiu de la Marina Civil i, actualment, ocupa el lloc de capità marítim de Tarragona.

A la pàgina web del Ministeri de Foment s'especifiquen les funcions del capità marítim: ordena la navegació –autoritza o prohibeix l'entrada o sortida de vaixells, sanciona, permet el fondeig–; vetlla per la seguretat marítima; treballa en la prevenció i lluita contra la contaminació del medi marí; s'encarrega d'afers generals jurídics i expedients sancionadors.

El títol de capità de la marina mercant està penjat al despatx. L'hi van atorgar el 15 d'abril de 2005, està signat pel rei Joan Carles I d'Espanya i la ministra de Foment (no n'especifica el nom) i pel cap de servei de Trànsit Marítim (també sense nom).

Gran i en negreta es llegeix: "Doña Núria Obiols Vives".

La Núria és la primera dona capità marítim de Tarragona, des de 2015, i la segona dona en aconseguir una capitania a Espanya. La primera va ser Carmen Santano Losada, el 2009, al districte de

Palamós. La Núria és també de les poques dones que ostenten el títol de capità de la marina mercant.

–Quina pregunta voldries que et fessin com a capità marítim?
–M'agradaria que em preguntéssiu pels temes de seguretat.

Però jo no porto cap pregunta preparada sobre els protocols de seguretat i la Núria ho sap, i m'ho permet.

És fàcil convertir la Núria en una pionera de manual, però això seria allunyar-la del que les dones dels grups ens van demanar. Sé que les preguntes són incòmodes, però, al llarg de la trobada, li hauré de preguntar què suposa com a dona arribar a ostentar el càrrec que l'ha situada en aquest despatx.

Em diu la Núria que abans li molestava que contactessin amb ella només pel fet de ser dona i li fessin preguntes com a dona. Un dia, però, va canviar el xip: va veure que les preguntes que li fan les persones pel fet de ser dona i capità marítim són necessàries per a les altres dones, sobretot per a les joves i les nenes.

–Als deu anys, les nenes ja no es plantegen certes carreres tècniques perquè no veuen que siguin per a elles. Han de tenir referents.

És per la necessitat que les nenes tinguin referents que la Núria em permetrà fer-li unes preguntes que no inclouen els protocols de

seguretat que ella ha implementat en un dels ports més importants de l'Estat. Perquè vegin que s'hi pot arribar, que és possible ser capitana de la marina mercant, si una noia ho vol ser, o convertir-se en capitana marítima si és el somni d'una nena, i així m'ho deixa de clar, la Núria.

–Al grup dius que no et sents pionera, però sí que cal que altres dones tinguin referents. Quan es produeix el canvi de xip?
–Començo a adonar-me'n fa dos anys, però després de parlar amb les dones de la taula al museu faig un canvi de xip.

La Maribel ja havia fet referència al poder del grup. Què passa quan les dones s'ajunten, parlen i comparteixen allò que els passa?

És una experiència màgica, que ens canvia a totes. Allò que hem viscut fins al moment com a individual passa a ser col·lectiu: de totes. El poder hipnòtic de la dominació –com l'anomena Virgina Woolf, de nou Virginia Woolf!– perd la influència. A poc a poc, la capa del patriarcat que ens cobreix a totes i a tots es fa visible.

Tot allò que abans era natural, normal i que s'adaptava perfectament a nosaltres ara ens comença a molestar. Després, sense més ni menys, el patriarcat s'entreveu pertot arreu, hi és i hi ha estat sempre, ens espanta de tan real que és i estem enfadadíssimes amb nosaltres mateixes perquè abans no el qüestionàvem. Ens adonem que existeix en les formes de relació, en la manera com anomenem allò que ens rodeja i que ens conforma i, sobretot, que

ens fa ser. Ens fa enfadar que les coses siguin així perquè han estat eternament així i ens irrita no haver-ho vist abans. A poc a poc, aprenem a identificar els privilegis que atorga el patriarcat i els vivim com una al·lèrgia. En la nostra vida diària, comencem a qüestionar per què les dones entren gratis a les discoteques; les lletres de més de la meitat de la nostra *playlist* ens semblen fastigoses (tot i que la música ens agradi); tenim clar que donar les contrasenyes de les xarxes socials a les nostres parelles és una forma de control, i que podem anar vestides com vulguem i tenir relacions sexuals amb qui vulguem. Eliminem l'adjectiu *puta* del nostre vocabulari, deixem de voler agradar i comencem a dir el que pensem.

Cada vegada tenim menys por i cada vegada ens acostem més a altres dones i parlem amb altres dones i ens reflectim en altres dones i ens hi relacionem d'una manera més sana i compartim els dubtes i ens sentim acompanyades. Com més ens molesta la capa del patriarcat, més consciència tenim de com s'ha construït la memòria, la nostra memòria: a qui ha visibilitzat, a qui ha callat, a qui ha reconegut i a qui ha exclòs.

Al despatx de la Núria, un aparell d'aire condicionat goteja.

Estem assegudes en una taula rodona, però m'oblido de preguntar-li si la taula ja era en aquest despatx abans que ella fos nomenada capità marítim. A les seves targetes de presentació, el títol també és capità. Quan algú escriu o li diu capitana, com ho faig jo, no li molesta.

–Potser seria més fàcil *Harbour Master* perquè en anglès el títol no té ni masculí ni femení, diu la Núria.
–Canviaràs el text de les targetes?, li pregunto.
–Sí, perquè ja està acceptat. En tot cas, a mi m'agradaria la normalitat; el fet que sigui capità o capitana… no m'ho havia plantejat fins ara. Jo vaig entrar com a capità i és difícil, em costa fer el canvi, la capitana era la dona del capità. Al final és el càrrec, aquesta persona és capità, però, clar, la *persona* és femenina.

–I el cartell de la porta?
–No, a la porta no ho canviaré.

La persona, com la mar o el mar, suma el masculí i el femení, però, a l'imaginari col·lectiu el tripulant és masculí (i és aventurer), com ho és el capità de la mercant (pipa i barba i gorra) i ho són Alexandre, Cèsar i Napoleó, com pontifica l'Institut d'Estudis Catalans, els primers capitans del món.

capità capitana
1 *1 m.* i *f.* [LC] Cap, principal, persona que té el comandament damunt un exèrcit o un grup de gent. *Els capitans antics. Alexandre, Cèsar i Napoleó han estat els primers capitans del món.*
3 *1 m.* i *f.* [TRA] [PR] [LC] Persona que comanda una nau.
3 *2* [LC] [TRA] ***capità de la marina mercant*** Oficial graduat que exerceix o pot exercir el comandament d'una nau mercant de les més grans.

4 *m.* [HIH] [PR] Comandant o governador d'una plaça o d'un territori determinat.
5 *f.* [LC] *en rec.* Muller del capità.

–Per què creus que la mar sempre ha estat masculina?
–Són molts anys d'història.
–T'han dit mai que portes mala sort a bord?
–M'han dit que no baixi a la sala de màquines perquè les dones porten mala sort.
–Què has fet?
–Insistir i acabar fent-ho.
–Has portat mai un paraigua a bord?
–No! Porten mala sort.
–Les dones també?
–Però jo no podia deixar-me a casa.

La Núria es va poder embarcar en una companyia perquè la filla d'un capità ho havia fet abans; fins en aquell moment l'accés estava tancat a les dones: era la companyia que penjava els cartells en què s'especificava que es buscaven nois/homes. Des que aquella filla d'aquell capità es va embarcar com a oficial, la companyia es va adonar que no passava res per tenir dones a bord. Ella era estudiant en pràctiques i la nau transportava gas metà. Tenia poc més de 20 anys i va fer una campanya de quatre mesos, és a dir, va estar a bord més de 120 dies. Cobria la ruta Cartagena, Huelva, Barcelona, Argèlia, Líbia, ja que la companyia va considerar que aquesta ruta era menys perillosa que les que viatgen a certes parts d'Àfrica o Llatinoamèrica.

La Núria descriu que les altres rutes, les que no li eren permeses, eres més serioses, jerarquitzades. En aquest primer viatge compartia missió amb 42 tripulants, no hi havia oficials dones a bord i només va coincidir amb una altra dona, una altra estudiant en pràctiques. El capità i la resta d'oficials la tractaven amb paternalisme. A Algèria i a Líbia, no baixava als ports: ningú ho feia, ni homes ni dones.

Després va estar embarcada en diferents campanyes en diferents tipus de vaixells mercants durant cinc anys, de 2000 a 2005, i quan parla de les guàrdies al Bàltic –complicades per la quantitat de trànsit– o a l'Atlàntic –tranquil·les, amb la ràdio posada amb temps per pensar i imaginar–, encara ho fa en present. Igual que quan em presenta els vaixells en què va navegar i que té penjats en fotos al despatx.

A la majoria de les fotos, el centre és el vaixell: naus mercants enormes, gegants elegants amarrats en ports d'arreu del món. Imatges de mar. El *Laietà*, el *Calvo Sotelo*… Només en una foto hi apareix la Núria arrepenjada a la barana del vaixell. Envoltant el vaixell, hi ha petits *cayucos*.

És en algun moment de la biografia de la Núria que les dones ja van a Àfrica.

–Has coincidit amb més dones a bord?
–A la segona campanya, vaig estar en un petroler de CLH, el *Calvo Sotelo*. Allà hi havia molta dona. La companyia havia estat pionera

en contractar capitanes. No vaig coincidir amb cap capitana, però sí que vaig tenir segona i tercera oficials dones. Bé, una d'elles sí que era capitana però no n'exercia. Era la primera vegada que trobava dones...
–Com va ser el tracte?
–No hi havia el paternalisme, el tracte era més de companya; de professora, realment volia ensenyar-te l'ofici, no sé si pel fet de ser dona o pel de ser professional. Elles tractaven els nois i les noies de la mateixa manera: per igual.
–Qüestionaves per què no hi havia més dones o per què us tractaven amb paternalisme?
–No, perquè un cop t'hi trobes, les coses són el que són i no tens aquesta sensació. Et trobes el que et trobes.
–Quins han estat els teus referents?
–Han estat homes, però dels referents que he tingut, tant de capitans de barcos com de capitans marítims, he agafat el que he considerat positiu. Sí que penso sovint en una dona que vaig tenir de primer oficial quan jo era alumna. Va arribar a capità i sempre l'ha valorat un munt perquè ens va obrir moltes portes a les que anàvem darrere.

Al despatx hi penja el títol de capità de la marina mercant, però la Núria mai ha exercit com a capità mercant. El 2005, una operació per miomes i la consciència que "s'acabava el temps per poder tenir fills" la van fer "plegar de la mar".

La Núria utilitza aquest verb: *plegar* de la mar.

Acabava d'aprovar les oposicions per ser membre del Cos Especial Facultatiu de la Marina Civil, la qual cosa volia dir seguir vinculada a la mar, però des de terra.

La companyia li havia obert la porta per ser capità: va declinar l'oferta.

–Si hagués continuat, m'haurien donat un vaixell, al final.

* * *

A la nit, em quedo adormida mentre escolto la gravació de l'entrevista de la Núria. Somio que se m'apareix una gran balena boreal enmig d'unes aigües borroses d'un blau molt blau. No m'espanto, i se m'acosta. Sense saber-ne la raó, intueixo que ha vingut per ajudar-me i li pregunto per què la relació de la mar amb les dones és tan complicada. La balena s'allunya perquè la pregunta és estúpida.

Torna quan crido: per què els homes no deixen que les dones siguin part de la mar?!
–Segons el relat oficial –diu la balena amb una veu molt greu–, les dones embarcades porten mala sort. Però qui comprova la mala sort? i sobretot, qui escriu aquest relat?, em pregunta ella, i jo callo perquè sé que no espera respostes.

Després explica que, durant molt de temps, l'excusa dels homes va ser la manca de lavabos a bord per a dones, un impediment

empresarial que suposa inversió, és a dir, diners. Em diu que, també segons el mateix relat oficial, la dona trastoca la jerarquia i posa en escac tot allò que era acceptat com a natural i que és masculí. Al meu somni, la balena boreal em parla de totes aquestes misèries humanes, però s'allunya quan arriben uns dofins en manada.

–Dofins, per favor, marxeu, crido jo, perquè vull que la balena em segueixi parlant.

Els dofins marxen com han arribat: saltant, i ignorant-me.

La balena s'apropa tant que ara em fa una mica de por. És com els vaixells mercants: enorme, poderosa, enigmàtica, gegant, i me mira. Els seus ulls són rodons, vells, ancians, diria. Aquesta criatura pot arribar a tenir més de 200 anys i pot haver viscut la història des de 1800 fins ara.

–Les dones a bord són una amenaça directa per al patriarcat: la dona pot substituir l'home com a proveïdor, ja no és una ajuda o un complement: és una dona que el substitueix com a proveïdora, ja que ha aconseguit una ocupació completa. A més, viatja sola, i veu món. Aquesta dona és una amenaça.

Després m'enumera els perills que la dona pot afrontar a bord, des d'abusos sexuals fins als conflictes de convivència com la gelosia o les tensions. Però afrontar aquests perills, diu, ha de ser decisió de les dones.

–A la mar es reprodueix el que us passa a la terra, però és una càpsula a pressió.

Ara noto que l'aigua està gelada i em desperto mentre la veu gravada de la Núria m'explica que, a bord, a la sala de màquines, per espantar la mala sort, hi ha una cabeça d'alls.

* * *

Uns dies després concerto una visita amb l'Eulàlia Pujol Valls, a la torre de Salvament Marítim del port de Barcelona.

Per arribar a la torre de Salvament en transport públic, des del centre de Barcelona, cal agafar un bus, el 88, que porta escrit als vidres de les finestres "Port de Barcelona" en blau; cal passar dues casetes de guàrdies, una duana de la Guàrdia Civil i una de seguretat. Les torres de contenidors són els edificis que voregen el camí. El bus s'atura en parades inexistents quan una veu metal·litzada anuncia sigles inintel·ligibles, que no diuen res als que no pertanyem a aquest món. El problema és que dins el bus tothom sembla que sigui d'aquest món –parlen, miren el mòbil, esmorzen– i l'única persona que no n'entén el llenguatge soc jo.

En una d'aquestes parades inexistents, el conductor em fa senyals. Aixeco els ulls i veig una torre amb un escut amb les lletres "SM". A dalt de tot, els últims pisos són uns finestrals en forma d'octàgon.

No hi ha absolutament ningú a la vora de la torre de Salvament Marítim a qui preguntar com accedir-hi, i la porta està tancada. Trobar l'Eulàlia és qüestió d'assaig i error. Intueixo que deu ser a l'últim pis –per allò d'observar i salvar–, així que toco l'últim botó de l'intèrfon i la porta s'obre, però ho fa a un passadís on hi ha portes, totes iguals, tancades totes i sense indicacions. De nou, assaig i error. Suposo que darrere d'una de les portes hi deu haver un ascensor o unes escales. N'obro una i hi ha un lavabo amb una dutxa. Tanco ràpidament i la portada és massa forta; tota la torre està en silenci. N'obro una altra i apareix l'ascensor. Quan aquest s'atura, a la planta més alta, cal intuir quina és la porta que s'ha d'obrir per arribar al despatx de la Lali, perquè, com ha passat a la planta baixa, només hi ha portes tancades, aquestes amb números, que tampoc em diuen gaire cosa.

És llavors quan m'adono que la torre de Salvament Marítim està estructurada igual que els vaixells mercants: passadissos de portes tancades, silenci, i ni una ànima per demanar quina porta obrir si es busca alguna cosa en concret i no pertanys a bord. Qui és a bord ja sap on són i com estan les coses: no cal qüestionar res, simplement seguir les regles.

Obro una altra porta i la llum m'encega i apareix l'Eulàlia Pujol Valls. És la cap de Salvament Marítim de les àrees de Barcelona i Girona: treballa al port de Barcelona, a la torre de Salvament Marítim. Ella va estudiar a la Facultat de Nàutica de Barcelona i té el títol de capità de la marina mercant, encara que, igual que

la Núria, no ha exercit com a tal. Va navegar sis anys en dues companyies espanyoles: una de petrolers i una de remolcadors. En una i altra va arribar a ser segona oficial a bord. Com la Núria, va deixar la carrera a bord de mercants quan va decidir ser mare; com la Núria també, en el moment de decidir ja havia aconseguit un càrrec al Ministeri de Foment: en el cas de la Lali, com a cap de Salvament Marítim.

El primer que li dic és que la torre és com un mercant i ella, sorpresa, diu que no s'ho havia plantejat mai. Després, assegudes en una taula, li exposo un dubte que encara no he resolt: ja hi ha dones com ella i la Núria als llocs de poder, però segueix sent un món d'homes.

–Als vaixells tot està enfocat al gènere masculí, això no vol dir que no hi estiguin acceptant dones, però la mentalitat és masculina.

–En quin sentit?
–No ho sé. A veure, l'excusa de la força física no és viable, com a mínim en la meva experiència com a oficial. El físic, si treballes com a oficial, no és una limitació. Però sempre hi ha hagut més homes que dones.

–Per què?
–Jo crec que el dels barcos és un món d'homes perquè les dones no ens hi volem ficar. Crec que som nosaltres les que posem els límits. I crec que, com a societat, encara ho fem molt malament.

Avui en dia hi ha moltes nenes que senten la paraula *enginyeria* i no pensen que és per a elles, aquesta paraula. I és senzillament que algú t'expliqui que una enginyera és igualment una dona: té totes les característiques que tu li puguis posar a una dona i, més a més, és enginyera. De tota manera, moltes dones deixen de navegar abans que els homes per una qüestió de maternitat.

–És el teu cas?
–Jo vaig deixar de navegar quan a casa vam decidir tenir una família. A la vida tot són etapes, vaig viatjar, vaig navegar quan no tenia nenes.

–I per què dius que com a societat ho feim malament?
–Els anuncis de joguines roses, per exemple.

–N'ets més conscient ara?
–Els anuncis hi han estat sempre, però jo cada vegada en soc més conscient, no sé si per l'edat o pel fet de tenir filles, o per una mica de tot.

La Lali fa la mateixa reflexió que la Núria amb unes altres paraules. Han tingut la mateixa experiència i han fet passes molt semblants. Des de la torre, també se senten les sirenes dels vaixells.

–Quan vas estudiar et vas trobar un món d'homes?, li pregunto, tot i que en sé la resposta, però vull saber si és la mateixa experiència que la de la Núria.

–Aquell any érem 100 estudiants i 12 dones, un 12%, i ens van dir que hi havia hagut un *boom*.

–Com et vas sentir quan vas veure tants nois a classe?
–Jo venia d'un COU científic i també hi havia més nois que noies. No m'ho vaig plantejar: suposo que mai he deixat d'intentar res per ser dona.

–Hi ha més marins a casa?
–El meu marit.

–De petita, vull dir.
–A casa no hi havia mariners, però m'atreia. Vaig néixer al Masnou i per tots els racons de casa es veia la mar. Després vaig anar a conèixer la facultat i em va agradar.

–Si hi hagués més dones al món de la mar, aquesta seria diferent?
–No ho sé, suposo que no seria tan hermètic: estaria més obert a la família. La barreja hi ha estat una mica sempre, però si hi hagués més dones, aquesta barreja seria més habitual, sobretot perquè nosaltres, les dones, sempre portem darrere nostre els fills. Però també la fama que les dones tenim, aquest punt de diàleg i empatia, que no sé si és fama o és real. Potser sí que es notaria aquest punt d'empatia, de posar-se en el lloc de l'altre, sobretot es notaria si hi hagués més dones a les direccions dels vaixells.

–Falta molt perquè pugui passar?
–Avui dia, ni homes ni dones volen navegar, i aquest sí que és un problema.

Ens acomiadem i, a la porta, li comento que la torre no només té estructura de vaixell mercant, sinó que també fa l'olor dels mercants. No la nota, diu, però explica que tampoc la sentia quan baixava dels mercants. Llavors, quan arribava a casa, eren els pares que li demanaven que es dutxés per treure's la ferum de motor, de l'oli industrial, de l'acer salat de la coberta. Aquella olor estava tan impregnada a la seva pell que ja no la reconeixia: era part de qui era ella, com si fos una capa més d'ella mateixa.

* * *

Tant la Núria com l'Eulàlia em van explicar que llegeixen *Contes de bona nit per a nenes rebels* a les seves filles. *Contes de bona nit*... és una iniciativa de dues autores, Elena Favilli i Francesca Cavallo, que van decidir, el 2017!, recollir biografies de dones rellevants en la història i que no han estat mai tingudes en compte en la història oficial. Va ser un èxit tan gran que en van fer un segon volum i un calendari.

En el primer volum de *Contes de bona nit*... hi ha dues dones relacionades amb la mar. A la pàgina 62, Grace O'Malley, pirata irlandesa nascuda el 1530. El seu nom real és Gráinne Ní Mháille. L'experiència a mar l'havia adquirit viatjant amb el seu pare, un ric comerciant que tenia la seva pròpia flota, que ella destinà a

la pirateria així que l'heretà. Des del seu castell de Rockfleet, a la costa occidental d'Irlanda, imposava peatges a tota mena de naus, incloses les de pesca, i atacava sense treva tants vaixells anglesos com podia. Després de la seva mort, el 1603, Ní Mháille es va convertir en protagonista de molts contes populars irlandesos que la recorden com una pirata llegendària.

A la pàgina 180, hi ha la història de Sylvia Earle, la biòloga marina nascuda als Estats Units el 1935 que encara, l'any 2019, se submergeix als oceans. Al llarg de la seva vida, ha estat més de 7.000 hores sota l'aigua i ha liderat incomptables projectes per portar la humanitat als racons més profunds de l'oceà.

Al segon volum de *Contes de bona nit*..., a la pàgina 92, hi apareix Johanna Nordblad, submarinista finlandesa, nascuda el 1975, especialitzada en bussejar sota el gel. Al calendari de 2019 de la mateixa col·lecció, hi ha una navegant al mes de maig: Jessica Watson, una australiana que als 16 anys va fer la volta al món amb un veler anomenat *Ella's Pink Lady*.

De fet, totes les dones que he entrevistat o que han estat a les taules poden ser una pàgina del llibre de *Contes de bona nit*...

–La primera capitana marítima.
–La primera cap de Salvament.
–Una dona jove cap de màquines en una gavarra.
–Una dona, la primera armadora.

Són pioneres? Sí.
Són dones rebels? Crec que també.

Però el seu relat, per excepcional que sigui, no pot començar amb un: “Hi havia una vegada una noia que...” perquè totes elles donen la volta al concepte de pionera. Més enllà de l’èxit individual, també narren què els ha passat pel camí –a elles i a les seves companyes, si les han trobat– i com s’han fet seus espais i càrrecs que fins ara han ocupat homes.

Suposo que per a elles hauria estat més fàcil no participar a la taula ni trobar-se amb la meva llista infinita de preguntes. Si parlar de les discriminacions que una pateix és dolorós, ser conscient, dir en veu alta, que el món que has escollit no et vol per ser dona deu ser terrible.

Podrien haver dit que no, però han dit que sí, generoses: volen compartir els camins que elles han obert amb més dones. Aquesta vegada la mar té camins que ni l’aigua salada pot esborrar.

5. Jo de gran vull ser mariner

He anat a la Facultat de Nàutica de Barcelona, a Pla de Palau, el mateix edifici que un dia va ser la seu del museu i on van estudiar la Núria i l'Eulàlia. Al vestíbul, hi ha els llistats dels estudiants admesos del curs: l'estiu del curs 2019 hi ha noms de dones. Si hagués vingut fa 36 anys, no n'hi hauria trobat cap. Durant la dictadura franquista, la Llei 56/1961 va proclamar la no-discriminació laboral de les dones espanyoles, però hi va posar una excepció: el camp de la marina mercant. Després, la Constitució de 1978 va establir els fonaments per aconseguir la igualtat de drets entre homes i dones. L'article 14 exposa que "els espanyols són iguals davant la llei, sense que pugui prevaldre cap tipus de discriminació per raó de naixement, raça, sexe, religió, opinió o qualsevol altra condició o circumstància personal o social". El 1979-1980 va ser el primer curs en què les dones es van poder matricular a les carreres nàutiques de la Marina Civil espanyola. Així i tot, fins al 1984, no es podien embarcar, ja que, per ser a bord, calia estar inscrites a la Llibreta d'Inscripció Marítima i, fins a aquell any, el text deixava clar que només en podien ser propietaris els barons majors de 18 anys. La igualtat burocràtica arribava sis anys després que les primeres dones s'haguessin matriculat, el curs 1979-1980, ja en democràcia, a les carreres nàutiques de la Marina Civil espanyola.

Per què el camp de la marina mercant és l'única excepció durant el franquisme? Per què no es va canviar la Llibreta Marítima durant

sis anys de democràcia? Quantes de les dones de la llista penjada als plafons acabaran sent capitanes? No tinc temps de comptar quantes dones hi ha als plafons de nous alumnes perquè la dona amb qui he quedat ha arribat.

És la Clàudia, la professora de qui m'havien parlat les capitanes.

–He convidat la Marcel·la, em diu només veure'm.

Ha passat una altra vegada: amb una dona n'arriba una altra. Però jo no sé qui és la Marcel·la, i no tinc temps de preguntar-l'hi. Mentre pugem una escala neoclàssica, a sobre nostre apareix una làmpada d'aranya suspesa a l'aire –després sabré que representa la nau *Santa Maria*– i davant meu hi ha un vitrall amb un galió del segle XVI. L'edifici de la facultat és en si mateix història oficial, situa a qui hi entra en el relat oficial de la mar. Enfilem un passadís gris del segon pis de la facultat i ens trobem amb la Marcel·la.

Les tres ens tanquem al despatx de la Clàudia Barahona Fuentes.

Quan la Núria, a Tarragona, i l'Eulàlia, a Barcelona, em parlaven de la Clàudia, de l'única dona que havien tingut com a professora en tota la carrera, semblava una anciana de ferro, una valenta lluitant en un món d'homes. Ara, davant meu, hi ha una dona de no més de 50 anys, la qual cosa vol dir que no havia complert ni els 30 anys quan la van tenir com a professora.

Només una dona abans de la Clàudia havia fet classes a la Nàutica. Però no hi va estar gaire temps. Era a mitjans dels anys noranta, i quan va arribar a l'edifici de Pla de Palau, la Clàudia tenia 23 anys. Venia d'una altra facultat, de la Secció d'Anglès dins del Departament de Projectes d'Enginyeria. Potser per això, perquè venia de fora, li va xocar el món masculí, i masculinitzat, que es va trobar en aquest edifici majestuós del centre de Barcelona. Llavors els professors la confonien amb una alumna i li recordaven que els lavabos de professors eren per a professors.

A la Nàutica, a finals dels noranta, ser professor volia dir ser home.

Avui dia fa una tesi que porta per títol *Polítiques i programes d'igualtat de gènere: la seva implementació i el seu paper en el sector marítim. Educació i formació i la indústria marítima*.

La Clàudia ha convidat la professora de la facultat que li dirigeix la tesi doctoral: la Marcel·la Castells i Sanabra.

La Marcel·la és oficial de la marina mercant. El 2006 es va convertir en la primera professora a temps complet del Departament de Ciència i Enginyeria Nàutiques de la Universitat Politècnica de Catalunya. Quan es va convertir en pionera d'aquesta facultat, a l'estat espanyol s'acabaven d'aprovar la llei del matrimoni homosexual i la llei de promoció de l'autonomia personal i atenció a les persones en situació de dependència, i feia dos anys que s'havia aprovat la llei contra la violència de gènere. L'estat espanyol, a les

portades internacionals, era un referent en polítiques socials i en la lluita contra el masclisme.

La Clàudia i la Marcel·la són dues dones en una facultat plena d'homes que intenten demostrar que les dones a la mar, i a la facultat, també hi poden ser i que hi han de ser, sempre que hi vulguin ser. Legalment, res impedeix a una dona matricular-se en els estudis de nàutica, però les estadístiques mostren que només hi ha un 15% d'estudiants dones; d'aquestes, poques arriben a ser capitanes; moltes perquè ni s'ho plantegen, d'altres deixen la carrera. Les que hi arriben a vegades no exerceixen com a tal, ja que els costa arribar a ser les persones de confiança dels armadors. La xifra de dones estudiants, a més, s'ha mantingut en els últims deu anys, tot i les polítiques d'igualtat que ha implementat la universitat.

—Per què només un 15% de dones, Clàudia?
Clàudia: Perquè no hi ha referents, i a secundària, quan els arriba la informació, ja és massa tard.

—I les dones que entren als estudis, com se senten quan veuen que són minoria?
Marcel·la: En el nostre cas, quan vam entrar, no ens ho vam plantejar. Agafaves una línia que la societat no considerava normal, però en cap moment ens ho plantejàvem. Ja venies d'un COU tècnic i ja hi havia menys noies. Ara el tema és més visible: hi ha més eines.
Clàudia: Hi ha més consciència.

—En quin sentit, hi ha més consciència?
Marcel·la: La meva primera professora va ser la Clàudia, el fet que les estudiants ara vegin dones professores…
Clàudia: Fa que les lluites individuals, que fan cadascuna d'elles, passin a ser col·lectives. Enguany és la primera vegada que a l'escola s'ha celebrat el 8 de març. Una alumna em va demanar si es podria crear una associació o una xarxa.

La Marcel·la parla en els mateixos termes que les capitanes. Ella va cursar l'Enginyeria Tècnica Naval i la llicenciatura en Nàutica. Com els va passar a la Núria i a l'Eulàlia, quan va entrar a la facultat com a alumna, aquest món d'homes —homes ensenyant en aules ocupades majoritàriament per altres homes, aquests més joves— no la va sorprendre perquè venia d'un COU de ciències, on ja hi havia molt poques dones.

—Per què una tesi sobre les polítiques d'igualtat a la facultat, Clàudia?
Clàudia: Perquè és el nostre dia a dia, jo estimo la facultat i volia fer una tesi que fos d'un tema útil, que ens afecta.

—No t'hi han posat problemes?
Claudia: Fa uns anys no m'haurien aprovat el projecte. De fet, un membre del tribunal em va demanar per què calia que hi hagués més dones en aquest sector. Em va dir que a Infermeria tot són dones, sense que això sigui un problema: jo li vaig respondre que si ells volguessin ocupar totes les places d'Infermeria que hi hagués,

serien seves. En canvi, aquí no hi som per totes les traves que tenim per poder-hi accedir.

–Quines traves?, torno a preguntar, perquè em costa molt entendre que aquestes dones que tenen poc més de 40 anys encara hagin hagut de lluitar tant per fer-se un lloc en un món que han triat.
Clàudia: És un món molt masculinitzat i res està pensat per a les dones, aquí. Primer, el fet que hi hagi poques dones fa que aquestes tinguin una presència diferent a classe. Ho hem analitzat i sempre són els nois els que intervenen a classe, elles hi intervenen poc perquè senten que són menys. Parlen quan els grups són més petits o directament amb el professor o professora a la sortida de classe.
Marcel·la: Les noies abandonen o canvien de carrera molt més que els nois. En el de Tecnologies Marines, molt més. A la Nàutica, no tant.

–Per què és important incorporar la perspectiva de gènere a la facultat?
Clàudia: Perquè els nois vegin que potser tindran una cap dona, i les noies, que poden ser aquesta cap.
Marcel·la: Per a les alumnes, tenir-me a mi en una assignatura tècnica és com una alliberació. A vegades em pregunten: "On has estudiat?". Quan responc que "aquí", se sorprenen. És com si hagués de ser de fora.

* * *

A l'època que la Núria, l'Eulàlia i la Marcel·la estudiaven en aquesta facultat, fa uns 20 anys, un professor del Departament de Ciència i Enginyeria nàutiques, F. Xavier Martínez de Osés, va publicar un article en què exposava la situació de la dona en els estudis marítims i a la marina mercant. El professor va fer una enquesta entre les alumnes de les diferents llicenciatures i diplomatures del centre. Els va preguntar si les tripulacions les acceptaven a bord com a estudiants i la gran majoria va respondre que havien estat acceptades. Així i tot, la majoria també havia detectat conductes masclistes i/o paternalistes per part dels oficials o personal subaltern del vaixell. Absolutament totes van coincidir que les responsabilitats exercides pels oficials, els maquinistes, el capità, el cap de màquines, eren perfectament realitzables per una dona. La majoria estava d'acord que la marina mercant espanyola no estava preparada per tenir dones en llocs de comandament, però que a poc a poc les mentalitats conservadores estaven canviant a millor. A les conclusions de l'estudi es llegeix:

"Actualment existeixen navilieres que no accepten alumnes [dones] en pràctiques, argumentant que poden resultar conflictives per a la tripulació o perquè fan una ruta que passa per ports perillosos per a elles. Existeixen altres navilieres que sí que promouen la incorporació d'oficials [dones] amb càrrec als seus vaixells i que consideren les dones aptes per participar en la reforma de la marina mercant".

La Marcel·la explica que es va incorporar com a estudiant de pràctiques al vaixell on l'Eulàlia havia estat pionera, tot i les

reticències inicials del capità. L'una va obrir camí per a l'altra, i ara és la Marcel·la qui torna a explicar que l'Eulàlia va fer canviar d'opinió al capità, fins a tal punt que sempre que podia agafava estudiants dones: "Deia que érem més organitzades, que li agradava més com treballàvem".

Com canvia d'opinió un sector que històricament exclou les dones?, em pregunto. El capità de l'Eulàlia va fer un canvi individual, però aquest és un món que tradicionalment s'ha construït sobre un imaginari simbòlic que discrimina les dones i que respon a la presència d'aquestes amb un masclisme de manual:

"Ella mai serà tan forta com nosaltres"
"On faràs pipí?"
"I quan tinguis la regla, què?"
"Ja em diràs com li explico a la meva dona que embarco una dona, amb la quantitat d'homes aturats que hi ha".

Al despatx de la Clàudia gairebé no hi cabem. O aquesta és la sensació que tinc. Les dues professores estan darrere de la típica taula d'un despatx universitari i jo m'he col·locat al mig en una cadira mentre agafo apunts. No són les primeres dones de mar que visito en un despatx: cada vegada tinc més clar que si ets dona de mar, tens filles o fills, i ostentes un càrrec de poder, estàs lluny de l'aigua.

Mentre parlem del seu dia a dia, sento que el que diem és una transgressió, dins d'aquestes parets.

–Han passat dues dècades des que vas estudiar aquí, Marcel·la, i el marítim segueix sent un món d'homes.
Marcel·la: Perquè no ens hi posem.
Clàudia: Els llocs de poder, per exemple, fan molt de respecte, sempre penses que has de fer-ho superbé i tens la sensació que no ho faràs prou bé. T'exigeixes molt més que el que s'exigeixen els homes. La igualtat la tindrem quan tinguem dones que no siguin tan vàlides: mediocres en els llocs de poder, perquè això hi és, en els homes. Amb les dones no ens ho permetem. O ets molt bona o no vas enlloc. Tu mateixa et poses límits.

–I a bord?
Marcel·la: Podríem introduir-hi canvis, però com que hi ha poca dona és més difícil, sobretot si la jerarquia és extremada. La jerarquia ha de continuar, sempre hi ha d'haver algú que doni ordres, però l'organització de la jerarquia seria diferent si hi hagués més dones perquè la manera de treballar nostra és molt diferent, sobretot pel que fa a l'organització.
Clàudia: Però tenim poques experiències de dones en llocs de comandament.
Marcel·la: La Lali [l'Eulàlia Pujol Valls] és capitana de la marina mercant.

La Marcel·la ha dit *capitana* de la marina mercant.

* * *

Què seré quan sigui gran és una cançó que canten nenes i nens a Catalunya mentre escric el llibre. La meva filla petita corre cap a l'ordinador quan jo la busco a Youtube i la canta tota, sencera. Ni sabia que la conegués. A la cançó, una nena es pregunta què serà quan sigui gran i la conclusió és preciosa: serà el que a ella li sembli bé, però pel camí ha fet un llistat de professions. Moltes d'aquestes, però, dites en masculí: jo seré actriu, fuster, professora, mariner... els bombers, el fotògraf... que si doctor, cuiner, ballarina o perruquer... Durant la reunió que vam tenir a la facultat, la Clàudia i la Marcel·la em van parlar d'aquesta cançó. Em van dir que, amb aquesta melodia, havien inaugurat la IV Jornada d'Igualtat de la UPC en què es va fer una taula rodona sobre la situació de la dona en el món marítim.

–I quan t'adones del que diu la cançó, de com ho diu, és quan et cauen els mites, va dir la Marcel·la durant la trobada.

Els rols de gènere són el model de comportament, les normes, les funcions, les expectatives i els espais socials que, en una societat determinada, s'assignen a les persones de manera diferenciada segons siguin homes o dones. Aquests rols venen imposats per factors culturals, polítics, ecològics, econòmics i religiosos, com també de costums, de lleis, de la classe social, de l'ètnia i de prejudicis individuals o institucionals. Els rols determinen les accions i estableixen com ha d'actuar, ser i sentir una persona en funció de si és un home o una dona. A més, determinen funcions que són atribuïdes –i han de ser assumides– de manera diferent per cadascú.

L'etapa de la infància és quan els rols de gènere es comencen a absorbir.

Les nenes aprenen que han d'anar vestides de rosa, han de ser carinyoses i sensibles.
Els nens, que han d'anar de blau, han de ser valents i no han de plorar.

Aquests rols seran la base de la desigualtat de gènere de la societat on visquin quan siguin grans. Precisament és en aquesta primera fase de la vida en la qual la Clàudia i la Marcel·la creuen que s'ha d'actuar per canviar alguna cosa. El 2018, juntes van publicar un article en què analitzen la presència de dones en els estudis marítims. Van concloure que l'única manera que hi hagi més dones en el sector és que hi hagi una intervenció real a les escoles de primària. A secundària, diuen, ja és massa tard.

Als 12 anys, és tard.
Als 18, quan les alumnes acaben el batxillerat i han de decidir quina carrera escollir, la batalla ja està perduda.

En la línia de l'article de la Clàudia i la Marcel·la, un altre estudi publicat a la revista *Science*, el gener de 2017, va mostrar que la manca d'interès de les noies per les carreres científiques comença en edats primerenques, al voltant dels 6-7 anys, quan les nenes ja han interioritzat estereotips com atribuir als homes el talent, la genialitat o la intel·ligència necessaris per abordar matèries abstractes i complexes.

Explica les greus conseqüències socials d'aquesta infrarepresentació el periodista Toni Pou en un article que publica al diari *Ara* l'any 2017 i que titula *Dones i ciència: menys Einsteins i més Curie*s. Hi exposa que, per exemple, fins als anys noranta no es va impulsar la inclusió sistemàtica de les dones en els assajos clínics. Això ha fet que històricament no s'hagin tingut en compte aspectes biològics ni socials de les diferències entre homes i dones en la recerca mèdica, cosa que ha donat lloc a polítiques de salut discriminatòries. Aquestes han apartat de la recerca malalties feminitzades com l'endometriosi, la fibromiàlgia, l'osteoporosi… L'article exposa també que la incorporació de les primeres investigadores en el camp de la primatologia va suposar capgirar supòsits que s'havien assumit com a evidències científiques. Quan les dones científiques es van adonar que la recerca s'havia centrat sempre en els primats mascles, n'hi va haver prou amb uns quants estudis en què també es van observar femelles per desmentir supòsits que s'havien assumit sense cap evidència, com ara el de l'actitud sexualment passiva de les mateixes femelles de primats.

En el camp de l'arqueologia, recerques recents també mostren que cal capgirar com hem entès la prehistòria. El 2017, després d'aplicar anàlisis d'ADN a un esquelet d'un guerrer víking, es va demostrar que el que des de 1878 es pensava que es tractava d'un home poderós era, en realitat, una dona. Les crítiques que posarien en entredit la tècnica dels investigadors no van trigar en arribar. Però els científics van confirmar la trobada. És més: van

avisar que potser moltes de les tombes que havien estat sexades a simple vista pels arqueòlegs (és a dir, sense estudis d'ADN) corresponguessin a guerreres.

També en el món de l'arquitectura i l'urbanisme hi ha professionals que denuncien que les ciutats s'han projectat prioritzant la mobilitat lineal, de casa a la feina. Un enfocament que oblida molts trajectes que tradicionalment fan les dones. Es tracta, diuen, de repensar-ho, posant al centre la mobilitat de les cures, aquella que té en compte tots els trajectes que es fan a la ciutat relacionats amb l'alimentació, l'escola, la salut.

A la Facultat de Nàutica, les dues dones es van acomiadar de mi mostrant-me la sala de juntes. Dins, 18 homes em miraven seriosos des de la rigidesa que atorguen les pintures a l'oli pensades i fetes perquè els retratats marquin càtedra i passin a la posteritat: perquè siguin part de la història oficial i universal. A la sala de juntes, en un dels quadres, hi ha immortalitzat el fundador de l'Escola Nàutica de Barcelona, Sinibald Mas i Gas, que, el 1769, va encoratjar la Junta de Comerç de Barcelona a fundar una escola de professionals del mar. Els altres són els directors que ha tingut l'escola. Tots són homes.

Potser la Clàudia Barahona Fuentes defensarà la seva tesi dins aquesta sala, sota les mirades congelades d'aquests homes. Quant de temps falta perquè una dona com la Marcel·la, o una altra professora, tingui un quadre penjat a la paret? I, sobretot, com serà aquest quadre?

6. Un veler propi

La Lilith no existeix. És un personatge que neix de la suma de les experiències que em van explicar cadascuna de les sis dones que van participar en una de les taules del Museu Marítim de Barcelona. Hi vam reunir quatre patrones, una cuinera d'alta mar que havia estudiat com a patrona i una agent amb experiència d'embarcament a l'estranger. La discussió va generar un relat col·lectiu, que suma experiències i individualitats i que explica la incorporació de les dones en una professió relativament nova: la nàutica recreativa. Per això, la Lilith són totes les dones d'aquest grup i ella és l'única persona convertida en personatge en tot aquest text.

És cert que podria no haver creat la Lilith. La Loli Piedra Usero, una de les participants de la taula, patrona d'altura i directora i instructora de l'acadèmia nàutica Terramar, em va convidar al port de Tarragona, on imparteix classes de nàutica. A la vora de la mar, m'hauria fet partícip de la seva vocació, la mar, i em podria haver explicat com es va sentir quan es va adonar que, a l'Escola Nàuticopesquera de l'Ametlla de Mar, eren només 13 dones i alguns professors les animaven a deixar els estudis, "sense mala intenció", matisaria ella.

A l'Eva Octavio Mata, patrona major de cabotatge i propietària de *Son A Mar*, que també va assistir a la trobada al museu, li vaig demanar jo si la podria acompanyar a Menorca, on fa part de la temporada d'estiu, quan la Lilith encara no existia al meu cap. En

una cala i a coberta, potser acompanyades d'una au marina com la que té a la foto de perfil de WhatsApp, m'hauria explicat com era al principi, fa ja més de 20 anys, quan els turistes que s'embarcaven al seu veler es trobaven amb una dona com ella.

Aleshores, ells i també ella, dubtaven:

—Però tu ens has de portar, nena?, li deien.
Empassant-se les pors, ella contestava:
—*Pues* mira, nen, si no t'embarques no ho sabràs mai: el vaixell surt d'aquí a deu minuts.

A respondre així n'hi van ensenyar altres patrons homes.

Segurament la Clara Montejano Jofresa hauria estat fàcil de convèncer i la Marta, també. La Clara, patrona d'altura i mecànica naval, m'hauria dit que la majoria del passatge és bona gent, però que sempre recordes els imbècils, els impresentables i els desconfiats, "els que t'estan a sobre com si de navegar en sabessin més que tu". La Marta Ribot Blázquez, patrona d'altura i directora d'Experiències Nàutiques, m'hauria explicat com va ser la travessia que va fer amb la seva filla per portar el vaixell de la Gran Bretanya a Espanya. A la Marta, va ser la seva filla, la Sara, la que va li descobrir la passió per la mar.

La Belén Martín Lozano és la mànager d'Evolution Barcelona, una empresa de serveis i intendència de súper iots. Ha treballat cuinant,

netejant, fent de primer oficial en velers i motors; ha portat vaixells d'amistats i ha fet travessies de tot tipus. La seva experiència és internacional: té clar que aquí, a Espanya, la nàutica està encara oblidada, i li dol. Aquí no es veu com una sortida professional per a estudiants de turisme o d'hostaleria que podrien treballar a bord, per exemple. La Belén defensa que, en el seu camp, mai ha tingut experiències negatives: "No matter the type of boat I was on..."

La Lola Jansana i Font, suposo que també m'hauria obert les portes i, amb un mica de sort, m'hauria ensenyat alguna recepta. La Lola es va fer a la mar quan els seus fills van ser grans: i és patrona, però va decidir embarcar-se com a cuinera perquè el que volia era gaudir de la mar sense tenir les responsabilitats de ser la patrona. Sempre diu que cuinar a bord és més gratificant que a terra. Espècies turques, fruites tropicals, formatges grecs… agafar la barca, anar als mercats locals i cuinar en un forn que té un cadenat perquè el mal temps –la mala hora– no pugui obrir-ne la porta i fer volar el rostit.

La història de la Lilith, que us explicaré a partir d'ara, és una mica de totes elles i també de la Sara Sarbosa Ribot, la filla de la Marta que va fer-se a la mar en la nàutica recreativa i després va estudiar com a patró d'altura i mecànic major naval. Ella ens va acompanyar a la taula amb les capitanes de la marina mercant.

La Lilith és una de les primeres generacions de dones que van decidir ser patrones. Ara patroneja un veler, cotitza com a autònoma i es

dedica a navegar per la Mediterrània. De vegades també ho fa sola: per plaer.

És cert que he fet la Lilith amb uns 45 anys, però també que si suméssim les edats de les set dones gràcies a les quals ha pres vida rondaria els 250, i això és molta experiència i molta saviesa juntes.

Fa més de 15 anys que la Lilith es va convertir en patrona de velers i també fa els mateixos anys que patroneja el seu propi vaixell. És ella sola al capdavant de la seva pròpia empresa de xàrters, que és com s'anomena llogar un vaixell per passar uns dies de vacances amb els amics o la família. De fet, la companyia són ella i el seu veler, la *Conxa*. La Lilith no lloga la *Conxa* si ella no en porta el timó.

La Lilith ha decidit no tenir fills i està cansada, cansadíssima que li preguntin per què no ha volgut ser mare. Però, és clar, explicar una vocació –la passió per la mar!– que el 99% de la gent no ha experimentat és tan difícil que quan li qüestionen la seva forma de vida, ella respon amb un somriure enigmàtic i diu:

–M'agrada la mar i la meva feina, i ni ho veig com una pèrdua ni ho he viscut com un trauma ni me'n penedeixo.

Però el que li agradaria respondre és:

–I a tu, què t'importa?

* * *

Està escrit al Gènesi (1:26-27) que Déu va crear la primera Lilith. La va crear amb Adam, tots dos de manera igual. Lilith va abandonar Adam després d'oposar-se a estar sota d'ell mentre mantenien relacions sexuals. Ho considerava una forma de sotmetiment.

Lilith va fugir del paradís buscant la llibertat. I llavors Déu va crear Eva de la costella d'Adam.

Expliquen que Lilith es va refugiar al mar Roig, que és mig d'aigua dolça, mig d'aigua salada, i és on ara conviuen els pirates i els vaixells de companyies privades de seguretat.

* * *

Des de petita, la Lilith tenia clar que seria patrona i que ho seria del seu propi vaixell. No hi havia mariners a casa seva, però els avis mallorquins passaven l'estiu en una petita cala al llevant de l'illa. La Lilith anava descalça de la casa, un garatge amb molts matalassos on dormien totes les cosines, a la platja. D'aquells estius, l'àvia sempre en va guardar una fotografia que ella ara ha heretat i que guarda en un calaix de la *Conxa*: ella, amb un banyador groc, sobre d'una cadira cantant una cançó popular. Tota la família riu, hi ha gasosa i sifons a la taula i vi. Aleshores l'estiu començava per Sant Joan, el 24 de juny, i acabava el 29 d'agost, que és quan degollen el sant i ella agafava el ferri de tornada a la península. Cada matí sortia

de casa, banyador posat per no perdre temps, escopetejada cap a la platja amb l'àvia, que la seguia al darrere cridant: "Lilith, a poc a poc". Arribava i corria cap a la mar. El que més li agradava era fer el mort a l'aigua. Era ella entre blau i blau, el blau de la mar i el blau del cel, i el silenci de l'aigua, que és com una remor viva. Amb els ulls, seguia el camí d'algun núvol amb forma de tortuga, de vaixell o d'escorpí. L'observava, el mirava fins que es desfeia o fins que l'àvia, amb banyador negre posat però sempre des de la sorra, la cridava.

L'àvia mai entrava a la mar i ella no en podia sortir mai.

Després, quan va ser adolescent, va aprendre a anar amb vela perquè a l'escola n'oferien una extraescolar: el que havia de ser només ocupar unes hores una tarda cada setmana es va convertir en una passió i en la decisió, més endavant, d'estudiar per ser patró d'altura. De petita, ningú li qüestionava l'amor per la mar i pels vaixells. L'admiraven, l'animaven, li deien que era valenta. A mesura que es va anar fent gran, les altres noies que havien après a portar primer un *optimist* i després altres velers abandonaven la mar, però per a ella era la vida.

Ara la Lilith espera, en una cala de Mallorca, que arribi el passatge a bord de la *Conxa*. Avui està neta, més blanca que mai i amb el velam a punt per emprendre el viatge. La *Conxa* té una eslora de 12 metres i un caràcter que la Lilith ha après a entendre a mesura que totes dues han conviscut soles nits i dies al mig de la mar: la Litith es fia de la *Conxa* i la *Conxa* de la Lilith.

Demà embarca un grup de vuit turistes a cala Gamba. El sol es pon. A la fi, fa una mica d'oratge. Al port, hi acaba d'arribar un llaütet, L'Único. És el Jaume, amb la seva família, i la Lilith el saluda. A Mallorca, el món mariner és petit i el Jaume, mestre artesà xarxaire, el coneix tothom. A més, la Lilith és de les poques patrones que torna cada estiu a l'illa amb el seu veler, així que és fàcil que la gent de mar la recordi, un dels avantatges de ser dona; a vegades, fins i tot, li guarden els millors amarratges.

Cala Gamba és gairebé l'únic port de Mallorca on s'aposta per les embarcacions tradicionals de vela llatina: una dotzena de llaüts, fins a 15 botets i un gussi són un patrimoni flotant viu que hauria de ser motiu d'orgull per a l'illa. En aquest port petit, hi ha quasi totes les tipologies d'embarcacions tradicionals mallorquines; només hi falten la pastera i la llanxa felanitxera. En aquests ports, el llenguatge mariner és encara ric: cabotatge, calat, norai, pasteca, calafatar, xabec, gussi, bot, ormeig, cap.

Ha polit la coberta.
Ha ordenat l'estiba.
Ha revisat el motor i l'hèlice.
Ha activat tots els protocols de seguretat.

Els verbs del diccionari mariner, com tots els verbs en català, són per a homes i per a dones.

Ell *cala* una vela i ella *cala* una vela.

Ella *patroneja* un xabec, un gussi o un bot i ell *patroneja* un xabec, un gussi o un bot.
Ella *amarra* un cap a un norai i ell *amarra* un cap a un norai.

Les accions no distingeixen entre models de masculinitat ni de feminitat. Aquestes divisions postisses són obra dels humans.

Fa mesos que el grup que arriba demà va fer la reserva. Són una família de Barcelona, uns amics i els fills, que s'estrenen en això de fer un xàrter. Ara, però, ja ningú li diu res perquè la patrona sigui dona. De fet, alguns fins i tot la busquen perquè creuen que per ser dona tindrà més cura dels infants, explicarà les batalletes de com ha arribat a ser patró o serà més empàtica. Que pensin tot això a la Lilith no li molesta gens: no li agrada ser la cuidadora de ningú, però sí que li agrada tenir cura d'ella mateixa, de l'entorn i dels altres.

Tenir cura d'ella mateixa, de l'entorn i dels altres és un aprenentatge que la Lilith ha adquirit amb l'experiència, però últimament hi posa nom i ho comparteix amb les amistats. Si pot, de vegades, amb els clients.

Que en seria de diferent tot, si les persones posessin la vida al centre, pensa la Lilith. Si tothom sabés apreciar el silenci, les albades o les postes de sol; si valorés el temps propi i el dels altres; si tothom entengués que els nostres cossos parlen i hem d'aprendre a escoltar-los; si la comunicació fos l'eina per

gestionar els conflictes; si creguéssim en l'amor com la força més poderosa; si deixéssim de donar les nostres vides per acumular diners, persones, coses, sexe, *likes*, i visquéssim la vida.

Posar nom a *tenir cura* i sentir que és una pràctica col·lectiva –cada cop en pot parlar amb més gent!– converteix aquesta manera de fer en una pràctica política d'una força tan gran que, a vegades, la Lilith sent que és una revolució.

Un iot enorme ha fondejat sobre el que era una pesquera fa 50 anys. Les sípies i les donzelles deuen maleir el iot de nom ostentós que fa ombra dins la mar. Agafa els binocles i veu com figuretes humanes uniformades es mouen: paren la taula perquè els clients sopin amb vistes a la posta de sol. Cadires de menjador al voltant d'una taula blanca, canelobres i copes de vidre. Una comporta s'obre i en surt una llanxa i la Lilith deixa els binocles.

Sap que paren la taula sobre la pesquera perquè tenir cura és vetllar i escoltar i, ella, és el primer que fa quan arriba a un port. Que unes milles més enllà hi ha una pesquera ho sap perquè aquí els mariners parlen de quan els avis pescaven ben a prop de la vora. Si preguntes, als ports t'expliquen llegendes, les tradicions, on són les pesqueres i què passa amb la posidònia. Tenir el coneixement del port és una manera de ser-ne part, de respectar-lo, de tenir-ne cura.

La Lilith en fa una foto, la penjarà a Instagram més tard amb els hashtag #fotodenúncia i #photoreport. Segurament també #quinspebrots.

Algú pensaria que aquesta feina és una oficina amb vistes privilegiades, però ser patrona és la suma de ser empresària, *community manager*, bloguera, mecànica, cuinera, especialista en màrqueting, psicòloga i, per descomptat, navegant.

Durant l'any també contracten la Lilith per fer classes en acadèmies nàutiques i fer trasllats d'altres velers o vaixells de motor. En algun moment, es va plantejar treballar en remolcadors al port i, tot i que ja han passat anys d'aquella idea, mai no ho ha descartat del tot. Ser autònoma et dona llibertats, però planteja una jubilació incerta. Embarcar-se en un portacontenidors o en un petroler també ho va considerar quan va haver acabat els estudis, però un professor li va demanar si s'ho havia pensat bé, i, diu, s'ho va repensar. Els iots de luxe podrien haver estat una opció, però les històries que li arribaven de les companyes a bord eren d'una violència tan gran que ella va decidir que no. Marineres assetjades pels clients i per la tripulació; mirades denigrants cada vegada que arriben a port; comentaris masclistes fora de lloc; rics que per ser rics et veuen, i et tracten, com un objecte. Ara, diuen, la violència és menor, però encara hi és.

Passats la quarantena, la Lilith disfruta de ser la seva pròpia cap: a bord de la *Conxa*, es fan les coses com ella mana, i per això n'és la propietària i la patrona.

* * *

La Lilith va estudiar quan acabava la vintena i a l'aula eren ella i una dotzena de dones més. Això sí: 100 homes. El dia que va entrar a l'Escola de Nàutica va ser segurament un dels dies més difícils de la seva vida: va ser conscient què volia dir ser dona i sentir una vocació que semblava que només havien de sentir els homes. A l'escola, la majoria dels professors provenien del món de la marina mercant. La nàutica d'esbarjo no era ni una possibilitat en el cap d'aquells homes, com, en certa manera, tampoc ho era que ella i les seves companyes volguessin ser patrones o mecàniques de vaixells.

Aquell dia va sentir com un professor li deia a una companya més jove que no trobaria feina; era clar que aquell home es referia al fet que l'obstacle era ser dona. Era setembre, i aquella companya només va estar una setmana a l'escola. Va agafar un tren, el mateix tren atrotinat i lent que l'havia baixada cap al sud de Catalunya, i va fer el camí a la inversa, cap a l'estació de França. Una setmana més tard, la jove hi tornava a ser: ni res ni ningú li impediria ser patrona. Que fos més jove i que tornés va donar forces a la Lilith i a totes les dones de la classe que, a partir d'aquell moment, es van reconèixer i es van començar a protegir entre elles.

Durant molt de temps, però, es va preguntar, com s'ho preguntaven les companyes, què feia allà.

Era una impostora per voler ser allà?
Havia estat la sort, el que havia fet que pogués ser allà?
Volia ser patrona perquè li agradava manar? Perquè era una *mandona*, com li havien dit sempre?

Com a estudiant, la Lilith havia de donar un 1.000% i demostrar un 200% per tal que professors i companys confiessin en ella: perquè li deixessin fer la seva feina sense intentar ajudar-la (versió protectors), sense fer-la abans que ella (versió desconfiats) o sense que la menyspreessin (versió imbècils).

Per què no ho puc fer, jo? Era un dubte que la perseguia. Ho puc fer, és clar que ho puc fer. La resposta era en veu baixa, però hi era com el corc és a la fusta.

La seva vida era una demostració constant, esgotadora, que suposava una força de voluntat titànica. Sentia que cada petita cosa que li feien fer era com passar un ritual de pas: si ho aconseguia l'admetrien i si no, la farien fora. No es podia permetre no aconseguir-ho.

Aquell qüestionament constant erosionava tant l'autoestima que algunes companyes no aguantaven. A ells, en canvi, recorda que no se'ls qüestionava res: se'ls donava per descomptat que ho sabien fer simplement pel fet de ser homes.

Demostrar, demostrar, demostrar!

La Lilith havia hagut de viure el mateix que les pescadores, que l'observadora i que les capitanes.

Però qüestionar-les d'aquesta manera generava un agermanament entre elles: agermanament, d'agermanar, de fer esdevenir germans, diu el diccionari. Segurament l'embrió d'un altre nucli de germanes de mar, com deia la Nazareth.

A principis del segle XXI, la paraula *sororitat* encara era part del vocabulari dels carrers.

Sororitat

"No s'ha trobat cap entrada coincident amb els criteris de cerca".

Tot i que va ser escollit el neologisme de 2018, no apareix al diccionari en català!

L'antropòloga mexicana Marcela Lagarde escriu sobre la sororitat: "Juntes, anem construint un model perquè de l'experiència d'una dona ens en beneficiem totes. Encara que ni ho sapiguem, canvis que fem a les nostres vides els hem agafat d'altres".

Juntes tenien molt clar que arribarien a ser capitans o mecànics: ho aconseguirem, murmuraven totes.

Així i tot, per a la Lilith, creure's que podia portar el vaixell, que podia fer travesses en solitari –la primera va ser de La Gomera a La Graciosa– li va costar alguns anys, molts dubtes i tenyir-se, de tant en tant, una metxa lila als cabells.

Per poder pronunciar en veu alta que ella sí que podia, la Lilith va haver de treure's una capa de prejudicis tan gran com la de les capitanes. La diferència és que la Lilith podia treballar sola i, una vegada es va treure la capa, la va tirar per la borda.

En el fons, la capa –o les capes– del patriarcat són fàcils de detectar. Individualment podem sentir que ens molesten o ens incomoden. Entre germanes, ens les podem explicar per adonar-nos que són una estructura que es repeteix i ens afecta a totes. I a tothom. Juntes ens podem ajudar les unes a les altres per combatre-les: copiant estratègies, aprenent de les amigues i de les mestres, compartint situacions, conversant amb generacions diferents, llegint què van fer d'altres abans que nosaltres, respectant-nos, buscant les dones que no són part de la història oficial però que han lluitat per aconseguir els nostres drets. Per a la mar, aquesta capa feta pels homes és biodegradable: una macarena l'engoleix, glups!, i la desfà molt ràpidament!

Asseguda a coberta de la *Conxa*, la Lilith escolta el so del vent quan es cola o camina pels cables que pugen i baixen les veles. El vent passa i el metall xiscla cops de vent, ara amb un greu, ara més

agut. Els cables de tots els velers fan dels molls de la Mediterrània arpes enormes, vives i úniques.

Ella hissa les veles i ella s'ordena a ella mateixa les maniobres i a ella ningú li tornarà a dir que és la patrona de la *Conxa* "per sort".

Com serà el grup de barcelonins? L'últim embarcament va ser una meravella: ningú es va queixar ni dels núvols ni de la calor ni del vent. Ningú va pensar que aquella medusa se'ls menjaria!

La Lilith ara ja pot riure quan recorda com la tractava el passatge fa 15 anys pel fet de ser dona. Sempre que hi pensa, evoca aquella nit en què gairebé els desembarca a tots! Va ser una situació tan estranya que, al principi, ni tan sols l'entenia. A la *Conxa* i la Lilith les seguia un veler comandat per un patró amic, més jove, que volia que la Lilith li ensenyés algunes maniobres. El passatge ho sabia i, fins i tot, havien fet bromes: la Lilith és la mestra, la *master*!

Ella dictava les instruccions a l'altre patró per la ràdio.

–No t'acostis, no t'acostis!, cridava.
I ell canviava de rumb i s'allunyava.
–I ara?, preguntava ell.
I ella el guiava.

Era ben clar que qui donava les instruccions era ella i que ell seguia les seves ordres.

Però el passatge confiava més en ell que en ella, i volia que ella fes el que feia ell!

Ell quasi s'estampa contra una roca.

Siri Hustvedt resumeix molt bé aquesta confiança cega en l'home a *El mundo deslumbrante*: "Totes les creacions intel·lectuals i artístiques, fins i tot les bromes, les ironies o les paròdies, tenen millor recepció en la ment de les masses quan aquestes saben que en algun lloc darrere d'una gran obra o d'un gran engany es troba una polla i un parell de pilotes. L'any 2003 vaig topar amb aquesta frase provocativa llegint una carta al director publicada a la revista *The Open Eye,* una publicació interdisciplinària que llegia diligentment des de feia diversos anys. La frase no l'havia escrit qui signava la carta, Richard Brickman. Citava una artista el nom de la qual mai havia vist en lletra impresa: Harriet Burden".

El poder omnipresent i omnipotent de la tita, l'anomena la Lilith.

Entra dins la *Conxa* i hi fa un repàs. Ho té tot preparat: hi ha la mesura justa de totes les coses: els paquets de cafè, pasta i arròs justos per als set dies de volta, gens de llet perquè mareja, res de vidre perquè a bord és perillós. El llibre de la Lola Jansana i Font, *Cocinar en la mar*, a sobre del taulell. Les receptes preferides de la Lilith són les postres.

Físicament, la Lilith també se sent bé, competeix en un món físic on estar forta forma part de poder sobreviure. Potser no és un armari

de gimnàs, però on no hi ha múscul hi ha manya i estratègies i, si li ofereixen ajuda, l'accepta. També la demana quan vol.

"I l'esglaó, què?", ho recorda com si fos avui.

Era en un port, a terra, i transportava com podia la barca de salvament mentre un mariner l'observava. Era quan ja havia aconseguit baixar la balsa, l'havia girada i l'arrossegava com podia, que un tio li va etzibar això de l'esglaó. Però llavors va apropar-se un mariner i li va dir: "T'ajudo?".

Demà, quan arribi el passatge, haurà de dominar la navegació i liderar el grup, treure'ls les pors, intentar entendre les expectatives de cadascú i les del grup, i rebaixar-les si cal, saber donar espai a cada persona. Tenir-ne cura. Sempre explica que es tracta de posar tota l'atenció al passatge per fer-lo partícip de la travessa sense desatendre mai la mar.

Els de demà, és la primera vegada que fan un xàrter: les batalletes li sortiran soles.

En el fons, la mar és com la vida. És perillosa i dura, i una patrona s'ha d'avançar i ha de preveure tot allò que hi pugui passar, que és molt. A la mar tens avaries i mal temps, i estàs sola, i a vegades no dorms durant unes quantes nits.

Agafes una decisió, t'arrisques, i l'has de mantenir.

La mar és una descoberta: sempre et queda per aprendre i per viure però, sobretot, la mar et fa humil i solidària i humana. Potser per això, ella no s'ha cansat mai de ser patrona, com li ha passat amb altres feines temporals.

¡*Ojalá* algun integrant del grup de demà vulgui descobrir la mar, s'enamori de la mar, de la llibertat!, mig somriu. La Lilith ho sabrà demà quan hagi hissat veles, la terra es faci petita i la mar esquitxi els cossos: llavors, sabrà qui és marejarà i qui, fins i tot marejant-se, se n'enamorarà.

A cala Gamba és nit negra. La mar d'estiu parla més fluix que la de l'hivern, però mai s'atura. A la Lilith li agraden les nits dins la *Conxa*.

* * *

La Lilith del mite va fugir de l'Edèn i es va instal·lar al mar Roig buscant la llibertat. La tradició oral diu que el personatge es converteix en un dimoni, però jo no m'ho crec perquè, al cap i a la fi, la història oficial no sol incloure les dones reals: les desdibuixa, les converteix en santes, dimonis, àngels, putes o sirenes. Imagino que la Lilith del Gènesi és molt amiga de l'Eva. Comparteixen temps i paraules i dubtes: a vegades, ho fan sota les pomeres de l'Edèn; a vegades, sota les oliveres del mar Roig. Quan no estan juntes, s'escriuen. Sempre comencen amb la següent frase:

Estimada germana, (...). I acaben: Cuida't.

7. Jo he viscut a l'Antàrtida

No calla quan prova d'encendre la cigarreta que s'està fumant. Ara en té una enganxada als llavis, i segueix parlant. Diu que *aquí*, i el seu dit assenyala un punt del tovalló de bar plastificat que acaba d'estirar del portatovallons, hi va viure un dels moments en què ha passat més por a la seva vida. No hi veig res fins que no agafa el meu boli Bic i comença a traçar... una circumferència? amb traços ràpids. "Aquest és l'estret de Neptú", explica mentre marca una petita obertura a la part inferior. D'acord, està dibuixant un mapa. La resta de l'anella, continua, és terra ferma, en part coberta de gel; i tot l'espai del mig –el repinta per dins–, un dels mars més freds del món. És l'illa Decepció, una dels milers d'illes que hi ha a l'Antàrtida. Aquí a Espanya hi té la base Gabriel de Castilla, una infraestructura militar que quatre mesos a l'any acull científics que s'hi desplacen per prendre-hi mostres. Joana Vicente de Bobes, bussejadora i doctora en Ciències del Mar, és una de les poquíssimes catalanes que han anat al racó més fred del planeta. Va fer la seva primera campanya l'any 2017: tenia 32 anys quan la van cridar com a responsable de l'equip de busseig del projecte DISTANCOM, de la Universitat de Barcelona. El punt on aquell matí va passar tanta por és dins de l'aigua gelada: al mig de l'anella.

Ara diu que les aigües d'aquest racó perdut del món són tèrboles. Tant que si hi busseges, qui tens al costat desapareix en la foscor

quan s'allunya uns pocs centímetres de tu. Tant que t'impedeixen adonar-te si el dia es gira i una tempesta enfosqueix el cel. Tant que si se t'acosta un lleó marí amb la mandíbula oberta com un dinosaure no el veus fins que el tens "aquí". Obre els ulls d'un cop sec i posa els dits en tensió davant la cara: sembla que el veu.

Febrer de 2017. Base militar de l'illa Decepció. Expedició matinal, a peu. Granota de busseig pesant. Bombona d'aire. Tub a la boca. Els peus, els genolls, la cintura. Plof, tres cossos a l'aigua. Diu que com astronautes al fons del mar. Llanterna: esponges, roques, éssers diminuts, fulles gegants. Avances en la foscor: més esponges, més roques, més éssers diminuts, més fulles; més colors. És hora de tornar a la vora. Gires el cap lentament i, de cop, les dents amenaçadores d'un lleó marí solitari a pocs centímetres del teu nas.

Estop.

No et moguis. Què faig? Merda. No és normal, gens normal. Ja he nedat entre lleons marins en altres mars, però a les Galápagos eren animals dòcils. A terra és una massa de greix; però a l'aigua, un bon nedador. Aquest mamífer pot arribar als 200 quilos de pes i té molta força! I m'està mirant amb els ulls desorbitats, ens repta? Suposo que fa sons com de gos furiós. Marca territori. Repasso el protocol: formació defensiva amb els companys, ganivets grans enfora, intentar anar cap a la platja. Merda. No marxa. Calma. Ens atacarà? Calma. Calma. No atacarà. Marxarà. Marxarà...

I se'n va.

"Ara, ràpid, cap a la platja!". Tan ràpid com ho permet el vestit de busseig, la bombona. L'adrenalina hi ajuda. Uf, la superfície.

—Esteu bé?

La Joana reconeix que va trigar un parell de dies a refer-se de l'ensurt. Les següents hores van ser clau gràcies al suport dels companys i els milers d'hores d'instrucció que acumula aquesta dona sota l'aigua. Va sobreposar-se: no podia renunciar-hi, a l'Antàrtida, ara que hi era. "Soc Vicente. Els Vicente sempre poden amb tot".

Va ser una dona qui va confiar en ella per formar part d'una expedició científica: Conxita Àvila Escartín, una de les investigadores catalanes que més vegades ha estat a l'Antàrtida. La va reclutar per ser la responsable de l'equip de busseig. La Joana sabia que s'exposava a riscos com aquest, i fins i tot pitjors. A l'Antàrtida, tothom qui hi ha anat a bussejar coneix la mort d'una biòloga britànica l'any 2003: una foca lleopard la va atacar i la va enfonsar fins a les profunditats. Ella ho sabia, però va acceptar la missió: feia anys que se li havia posat entre cella i cella trepitjar el continent blanc.

Som a la terrassa del bar Topairet, que acaben de reobrir en una plaça de la localitat de Benaguasil, als afores de València. La Joana pren un cafè, la cigarreta ja s'ha esgotat, i m'explica que l'any 2009

va ser quan es va proposar que un dia trepitjaria els pols. Llavors cursava, a Mallorca, el Màster en Canvi Global del CSIC i la UIMP, de Madrid, i l'investigador Carlos Duarte els alertava de com els compostos contaminants viatgen cap als pols pels vents i allà es condensen perquè es troben amb temperatures d'entre 0 i 50 graus sota zero. Aquell mateix any, *El País* titulava "El cambio climático va más rápido de lo que se pensaba". També *La Vanguardia* publicava un dossier especial: *El cambio climático, el reto de la humanidad*.

–Se'm va activar la ràbia, també l'ambició: els pols estan patint les conseqüències de la industrialització a milers de quilòmetres de distància de casa nostra! Va passar de ser el que sentia a les notícies a una realitat, i llavors em poso a ser antiésser humà total. Jo, en aquell moment, volia l'extinció de la humanitat pel bé de la terra! Però, en realitat, què volia fer jo als pols? Una manifestació? No ho sé, vaig sentir aquesta crida. Primer em va cridar el pol nord, segurament perquè l'Antàrtida perviurà molt més perquè el gel està sobre el continent i no sobre l'oceà i, per tant, la fusió no és tan ràpida. Però al final aquestes crides que sents tenen molt d'ambició humana. Aquesta sensació, que amb els anys he provat d'anar corregint, de voler veure-ho tu abans que ho perdem.

Deu anys després, quan la Joana ja havia estat a l'Antàrtida dues vegades, un estudi de la revista científica *Proceedings of the National Academy of Sciences (PNAS)* va publicar que el que es considerava com un continent estable i immune al canvi climàtic s'estava fonent literalment a marxes forçades. En els últims 40 anys, el gel fos de

l'Antàrtida ha provocat que el nivell del mar augmenti almenys 13,8 centímetres. I ara –segurament la dada més preocupant– es desfà sis vegades més ràpid que als anys vuitanta.

El primer cop que hi va anar, l'any 2017, la Joana formava part de l'equip de DISTANTCOM, que tenia l'objectiu d'estudiar els anomenats organismes invertebrats bentònics com són les algues, els eriçons, les esponges, els coralls… Els habitants del fons marí que la resta de mortals només podem conèixer a través de fotografies com les que fa la Joana, imatges gairebé digitals: de fons negre, colors càlids, textures blanquinoses. L'any següent, va enrolar-se amb el projecte BLUEBIO, que anava un pas més enllà del DISTANTCOM i també estava liderat per Àvila: tenia el propòsit d'avaluar com la producció de molècules naturals bioactives en aquests organismes bentònics es veu afectada pel canvi climàtic. Treballaven, aquest cop, a la base civil, la Juan Carlos I de l'illa de Livingston, a uns 20 quilòmetres al sud de l'illa Decepció.

De nou, la mar com a gran patidora de les destrosses de l'ésser humà. Encara que l'humà visqui a milers de quilòmetres.

Els mitjans catalans van recollir els dos viatges de la Joana a l'Antàrtida. "La beguetana Joana Vicente de Bobes regresa a la Antártida", explicava *El Llobregat* el 10 de gener de 2018, just abans d'embarcar-se en la segona expedició. A les fotografies: ella amb la tripulació científica, ella davant d'un glaciar, ella davant d'un pal amb les distàncies de diferents ciutats.

La seva Begues: 12.848 quilòmetres.

"M'hauria agradat ser una exploradora del segle XIX", recull *El Periódico* el 30 de novembre de 2018, mesos després de tornar del segon viatge.

Trepitjar el pol sud li havia costat gairebé una dècada; al pol nord encara no hi ha anat.

* * *

Josefina Castellví no estava asseguda a la taula aquell dijous que tocava parlar d'expedicions oceanogràfiques al Museu Marítim. La primera dona espanyola que va dirigir una base científica a l'Antàrtida, la Juan Carlos I, entre 1989 i 1997, no hi era. Segurament no hauria sigut gaire difícil trobar-la. Als 84 anys, la Pepita –com l'anomenaran les dones assegudes– viu en un pis de l'Eixample barceloní. Però entre els cartells on hi havia escrits els noms de les convidades d'aquella sessió de **Dona'm la mar** no hi havia el seu.

Assegudes en rodona, al voltant de la ja estimada taula de plàstic grisa de les sales del museu, hi havia cinc dones que havien decidit acostar-se a la mar a través de la ciència: la Dolors Vaqué Vidal, investigadora científica de l'Institut de Ciències del Mar de Barcelona, experta en ecologia microbiana marina; la Raquel Vaquer Sunyer, investigadora del departament Global Change Research de l'Institut Mediterrani d'Estudis Avançats; la Conxita

Àvila Escartín, professora i investigadora de la Universitat de Barcelona, experta en l'estudi d'invertebrats marins; la Cèlia Marrasé Peña, investigadora científica de l'Institut de Ciències del Mar de Barcelona, especialitzada en ecologia del plàncton, i la més jove de totes: la Joana.

Ni rastre de la Pepita.

O sí: les mestres sempre apareixen quan les invoques, però ho fan d'una manera tan magistral que la seva presència no t'imposa sinó que t'acompanya.

Començada ja la taula, i sense que ningú del públic ho pogués apreciar, ella va venir perquè les dones de la taula la van invocar: "Quan la Pepita...", "La Pepita ja deia...". I aquesta eminència es va fer un lloc en una cadira invisible entre la Conxita i la Cèlia. Allà hi eren, ella i els seus cabells del blanc més blanc que una pot imaginar, com un floc de cotó uzbek. Ella i la seva pell arrugada en plecs minúsculs, hidratada. Ella i els seus anoracs llampants per resistir el fred de l'Antàrtida.

—Filleta, això és un ofici per als homes, va semblar que pronunciava.

Aquesta va ser la primera resposta que li va donar el responsable de l'Institut d'Investigacions Pesqueres, ara de Ciències del Mar, quan va anar a presentar-se per treballar-hi amb el títol de biòloga sota el braç. Eren principis dels anys seixanta i la Barcelona científica més

casposa li va donar l'esquena. No va ser fins al 1984 que Castellví va embarcar rumb a l'Antàrtida. Un viatge que va haver de fer amb una expedició de bandera argentina. L'any 1986 s'enrolaria en una campanya polonesa i no seria fins dos anys després que formaria part de l'equip d'investigació que va inaugurar la base antàrtica espanyola Joan Carles I a l'illa de Livingston, uns 20 km al nord de l'illa Decepció. De les seves experiències acumulades, Castellví en va fer un llibre titulat *Yo he vivido en la Antártida.*

La Pepita es mou a la cadira i fa *puesto* al seu cantó. És per a la Marta Estrada, que també formava part de l'equip català que va plantar la primera base espanyola a l'Antàrtida. Tot aquell que somia trepitjar el continent blanc les coneix a totes dues i, sobretot, les reconeix com a pioneres. Les admiren, gairebé veneren! Josefina Castellví i Marta Estrada continuen representant una meitat del món que és minoria en el camp de les expedicions oceanogràfiques: les dones. Unes dones, però, que s'ajuden les unes a les altres a través de les generacions com si anessin desplegant un fil per no deixar-se soles.

–Ja t'ho he dit moltes vegades: estàs molt més preparada que molts homes.

És la Conxita, que es dirigeix a la Joana. Gairebé no l'ha deixada acabar quan ella ha explicat que va dubtar de les seves capacitats quan les companyes li van començar a dir que podria ser tècnic estable de la base. En les seves paraules hi ha ràbia perquè ella

sap que pot, però és gairebé imperceptible: la Conxita sempre parla amb tendresa de la Joana. L'any 2016, quan va començar a explorar les opcions d'anar a l'Antàrtida, la va orientar. Uns mesos després, li va proposar de formar part del DISTANTCOM la primera vegada que va creuar l'Atlàntic per dirigir-se al pol sud. L'any següent van continuar treballant plegades amb el BLUEBIO. I des d'aleshores estan en contacte.

El vincle no és nou. Elles l'han recollit, a la vegada, de la Josefina Castellví i la Marta Estrada, "que sí que van ser pioneres" en el seu camp.

Per primera vegada, s'han assegut a la taula del museu dones de mar que han tingut uns referents femenins que els han obert camí.

És diferent treballar a l'Antàrtida sent dones?
Els homes científics us tracten d'igual a igual?
Com canvia quan és la dona qui lidera l'expedició?
...

Què s'enyora a 3 graus sota zero i 12.000 quilòmetres de casa?

Les preguntes se m'acumulen a la boca.

Conxita: En una campanya a l'Antàrtida, jo tenia un investigador que m'ajudava molt, era el que m'ajudava amb les coses de busseig. I el comandant [a la base Gabriel de Castilla el personal és militar]

moltes vegades em *bypassava* i anava directament a parlar amb ell... Hi vaig anar i li vaig dir: "Això m'ho dius a mi, nosaltres ens ho parlem i ja et diré què hem de fer, però no facis això perquè aquesta no és la manera". Si hagués estat un home, això no hauria passat.

[*Bypassar.* Menystenir el càrrec d'una dona, de manera conscient o inconscient, a favor d'un home que pot tenir menys jerarquia. Respon a la mentalitat patriarcal que assumeix que l'home sempre és el que mana per defecte obviant la possibilitat que una dona pugui tenir un càrrec de poder].

Cèlia: En el meu cas, quan liderava una campanya oceanogràfica no vaig tenir cap problema amb el comandant de l'*Hespérides*, el vaixell oceanogràfic de l'Armada Espanyola. Jo, el *bypass* l'he patit en comissions científiques. Quan estàs exposant la teva opinió i et salten. I constantment has de reclamar: "Soc aquí". Et veus obligada a marcar territori. Jo intento fer-ho suaument, amb elegància, però que es noti. Ara, si em fan una brometa fora de lloc, els hi faig veure que no toca responent un: "M'has ofès".

Conxita: Que *heavy.* Fa ràbia, quan te n'adones… És cert que quan vas pel món trobes moltes més dones que participen en aquestes expedicions o que les lideren, però a l'estat espanyol, no.

Raquel: També es nota entre els militars mateixos. A l'*Hespérides*, la tripulació és de l'Armada Espanyola, però jo he estat treballant amb militars noruecs i el canvi en el tracte és gran.

No m'ho puc creure. Tinc al davant cinc dones amb uns currículums de primeríssim nivell: doctores, directores de grups de recerca, investigadores reconegudes internacionalment… Dones que han navegat per l'oceà Antàrtic. Dones que han lluitat, i guanyat, beques milionàries; que han format part d'expedicions internacionals; que han publicat articles en les principals revistes científiques del món, i el #Metoo segueix sortint aquí com amb les pescadores, com amb les capitanes, com amb les observadores. Les discriminacions que expliquen quan els pregunto, i que guarden, perquè les recorden, segueixen rebotant sobre el plàstic gris de la taula. Com el xip-xap de les macarenes contra la barca de la Maribel. No, en realitat, com la mandíbula del tauró que va mossegar la Nazareth.

Segueixo sense poder fer les preguntes perquè elles parlen.

Cèlia: Les dones en algun moment ens plantegem, encara que estiguem involucrades en un projecte, quedar-nos a terra i esperar que ens portin les mostres perquè tenim fills petits. Això és una cosa que ha de canviar perquè estem condicionades per l'entorn. Si t'embarques et pregunten: "I si te'n vas al mar, qui cuidarà els nens?". Segurament aquesta pregunta a un senyor no l'hi fan i és pare, és pare dels seus fills, només te la fan a tu... i la fan i la fan, i de tant repetir-la, al final penses: "Quina mala mare que soc". Aquesta època de tenir fills petits ja m'ha passat.

Dolors: Jo no tinc fills i tot això no ho he viscut. Sí que en un moment determinat els meus pares es van fer molt grans i tenien

necessitats, i vaig veure que la que se n'havia de cuidar era jo. Tot i tenir un germà disposat a ajudar, els pares em tenien més confiança i creien que era més natural que fos jo la que els atengués.

Cèlia: Evidentment, hem millorat, però a nivell professional encara hi ha diferències. La prova està en el fet que els gràfics de tisora [que mostren com la proporció de dones és més elevada als primers estadis acadèmics i com, en estadis posteriors, aquesta proporció es veu superada pels homes], en ciència hi continuen estant.

Raquel: El gràfic de les tisores de què parlava la Cèlia existeix, i existeix, entre d'altres, perquè no es jutja igual un home que una dona. Es considera que una dona no dedicarà tantes hores, sobretot en època reproductiva.

–Com viviu el diagrama de la tisora?

Raquel: Seguim igual, jo crec que no hem prosperat gaire.

Cèlia: Hauríem d'haver millorat i no ho estem fent.

Dolors: Hem millorat una mica, però no en la proporció que s'esperaria pel temps que vivim.

Raquel: Una mica, però molt poc, molt poc. Encara hi ha més dones que estudien la carrera, més dones que fan el doctorat, però llavors, a mesura que vas pujant el nivell, les dones segueixen caient.

La Joana se les escolta, la seva relació amb la universitat ha sigut més intermitent. Sobretot els últims temps, quan va abandonar dos cops la tesi perquè el laboratori l'ofegava. Ella és de camp obert, de respirar aire fred, de sortir a mostrejar, de tocar l'aigua. "Soc biòloga de bota, no de bata", ens dirà després. Entre el públic hi ha la seva família, que ha volgut acompanyar-la. Es fa i es desfà, i es fa i es desfà, la cua. Finalment intervé:

Joana: Jo penso que s'han de diferenciar dues coses: el masclisme que hi pot haver en el nostre sector i com està evolucionant tot a fora. Com a societat, crec que està començant a canviar com ens tracten, però és cert que els gràfics encara pesen. A nivell professional, la societat encara ens fa sentir el pes de les cures i la família a nosaltres. Jo no tinc fills, però igualment ho sents: quan t'ho planteges, sents que ho endarrereixes o seràs una mala mare. En el dia a dia, jo no he sentit menys respecte que als meus companys, però també he tingut experiències en un grup mixt i la meva cap era una dona.

Aquestes dones no provenen del mar. Hi van, a la mar. Cap d'elles ha hagut d'escoltar mai que porta mala sort a bord, no ha hagut d'enfrontar-se a un capità per ser una més de la tripulació, no ha hagut d'aguantar les enyorances de mariners que busquen escalfor i escolta femenina quan són lluny de casa. Però segueixen narrant el masclisme en els seus llocs de treball. El que expliquen és una discriminació més subtil. Que costa més de detectar. Encara que fa la mateixa ràbia, o més, patir-la quan la comences a reconèixer.

És amb la que topen als laboratoris, la que està enquistada a l'acadèmia, la que s'infiltra a les comissions universitàries.

La de la terra. La de totes.

La que et sufoca quan treballes, la que t'ofega quan no saps què respondre, la que s'alleuja quan la comparteixes amb les companyes. Quan la vomites.

La que patim des que naixem i que, en última instància, ens col·loca la capa de la invisibilitat. A l'hora d'aconseguir que ens ascendeixin, a l'hora d'escoltar les nostres propostes en una reunió, a l'hora d'encarregar columnes d'opinió als diaris, a l'hora de pensar l'exposició d'un museu, a l'hora de fer una cosa tan simple com dir en veu alta la nostra opinió.

Però també a l'hora de voler formar part de la tripulació d'una embarcació de pesca, a l'hora de postular-te per arribar a ser la capitana d'un mercant, a l'hora d'enviar un currículum per ser observadora de pesca d'un tonyinaire. A l'hora de tractar amb un comandant dins d'un vaixell de 82,5 metres d'eslora quan tu ets directora de projecte.

Hi ha punts en què la mar i la terra es toquen: les platges, els penya-segats, les roques, els deltes. M'agrada pensar que quan hi ha bona mar és perquè l'aigua està juganera i vol fer pessigolles a la terra. Però massa sovint la terra, d'esquenes a la mar, hieràtica,

tot just es deixa fer. La mar sembla que li vulgui dir alguna cosa –"Escolta'm, no som tan diferents"–, però la terra, que se sent segura, poques vegades l'escolta. Per això la mar, de vegades, s'enfada. I les pessigolles esclaten en temporals, onades de cinc metres d'alçada, i activen els vents.

La Conxita, que de les que hi ha a la taula –amb el permís de Castellví i Estrada– és la que més vegades ha estat a l'Antàrtida, acaba la xerrada girant la clau una volta més.

–Quan es va fer aquella exposició al museu [es refereix a la mostra "L'Antàrtida. La vida al límit", que va programar el Marítim de Barcelona el 2014], es va parlar de la Pepita. Però es va parlar només de la Pepita. I hi ha molta més gent. Ara toca posar en valor que ella va ser una excepció i va ser una pionera juntament amb la Marta, però que potser ja aniria sent hora d'incorporar-hi moltes més dones, que hi som, a tots els nivells.

Sap que hi són. Ella, que ha sigut una de les poques directores que han portat un projecte a la zona d'influència espanyola de l'Antàrtida, no ha tingut dificultats mai per trobar dones per al seu equip. Però has de voler-ho: és una decisió política, girar el cap cap aquí, pensar-hi i configurar equips mixtos.

És tan política com haver vingut avui aquí.

–Moltes gràcies.

Aplaudiments per a les dones, aplaudiments de les dones. Que s'abracen, s'acomiaden, marxen. No s'han donat els telèfons. Ja es tenen guardades. Ja fa temps que es tenen guardades. Ja fa temps que es contracten les unes a les altres.

* * *

–L'Antàrtida em va decebre.

Torna a ser la Joana, ara cau la tarda. Xerrem a l'entrada de la caseta on viu des de fa dos anys, que és en algun punt indeterminat dels camins que s'estenen per la plana del Túria. Entre camps de tarongers, de carxoferes que punxen si les toques, també de cards, que aquí es mengen molt, de carbasseres, carbassons, melons, pebrots i albergínies, que ja són a punt de collir-se. Queden prop d'aquí localitats mitjanes dels voltants de València, com la Pobla de Vallbona, Benaguasil i l'Eliana. També es veu des d'aquí el massís de la Calderona, que ara és una silueta que es difumina. Està marxant la llum que cada vegada marxarà més tard perquè falten pocs dies perquè comenci l'estiu meteorològic. És l'hora dels mosquits. Quan totes dues comencem a notar-ne els exemplars més valents a les cames, quan ja fa tres hores que parlem, ella deixa anar que l'Antàrtida la va decebre.

–Com?!, exclamo.

–Sí, jo m'imaginava dormint en una cabana i alimentant-me amb menjar liofilitzat envoltada de paisatges que et deixen muda, de salvatgia, de llibertat. I quan vaig posar un peu a l'Antàrtida, de seguida vaig veure que no viuria allò, que no era la dels documentals. M'imaginava un continent verge, sense res i, en realitat, arribes allà i tens unes instal·lacions que al·lucines. Internet! Em va caure el món a terra. Ara fa poc que han desmantellat els iglús de fibra que hi havia i han construït una base nova on tothom té habitacions amb lliteres, escriptoris propis, armaris. Que després s'agraeix, la comoditat, perquè hi vas a treballar! Però… Mira, jo el primer any vaig sol·licitar dormir als iglús: almenys, si volia anar al lavabo a mitjanit, havia de sortir amb una llanterna i canviar de mòdul!

Ja fa estona que la Joana ha aixecat el peu descalç de terra i l'ha portat sobre la cadira de plàstic, ben pressionat el bessó amb la part posterior de la cuixa; li sobresurten els cinc dits, a estones garratibats. La melena recollida amb una cua de volta i mitja, a l'estil del monyo que es feia i es desfeia quan va venir a la taula del museu. La seva pell és la d'una dona de mar. Els pantalons hippies que porta deixen entreveure el tatuatge monocolor de traços estranys (orientals?) que té al peu i que, ràpidament, aclareix: "Per a mi significa salvatge". Ho diu amb la seguretat d'aquell que, per fi, ha trobat què tatuar-se per preservar un record a la pell. Explica que se'l va fer el primer cop que va creuar l'Atlàntic en veler, molt de temps abans de trepitjar l'Antàrtida.

A la dreta de la Joana hi ha una parcel·la atapeïda de plantes que ella i el seu company s'encarreguen de fer créixer: tomaqueres. Al fons, un forat que va ser una piscina i que ara habiten cinc peixos que fa una estona s'entestaven a reunir-se en una cantonada. Davant seu, testos; l'única espècie que hi reconec són les fulles dures i punxants d'àloe vera; i tot de plantes més altes, que els separen dels veïns del davant. Una regadora groga, caixes amb hortalisses. A l'esquerra, hi creix un arbre preciós de fulla rosada que els anteriors propietaris devien plantar a l'entrada de la parcel·la just després de creuar la reixa de ferro que marca l'entrada des del camí de terra.

No ho sembla, però tot just som a 30 quilòmetres de la mar en línia recta.

–Però a mi també m'encanta la muntanya, eh?, salta, per deixar clar que el seu amor per la natura no fa distincions entre la terra i l'aigua.

Joana Vicente de Bobes va néixer a Barcelona l'any 1984, l'any que Josefina Castellví es plantava a l'Antàrtida. Era filla d'una parella que formava part d'una agrupació de danses tradicionals de Sants però que sovint anava a Begues. Ell és d'allà, un poble enmig del parc del Garraf.

De la seva mare, tot en són records borrosos, paraules dels amics que la van estimar "i que sempre em diuen que era una dona

sensacional", també aquella fotografia impresa que tenen a la muntanya dels Pirineus estirats sobre l'herba. De la seva mare, però, també són els estius en què la petita Joana va aprendre a nedar a les aigües de l'illa de Menorca. També les ganes –li van dir quan va créixer– d'aprendre que va començar a sentir dins seu com un foc insaciable quan es va anar fent gran.

L'estiu que la Joana va quedar sense mare ella també hi va anar, a Menorca; però ja amb uns amics de la família. Els anys següents, els gens Vicente van acompanyar-la a l'escola, a l'institut i després a la universitat. Al bany que va fer en aquella piscineta inflable que reposava sobre un llac gelat d'Aigüestortes, a les dutxes d'aigua freda que feia perquè veia que així ho feia el pare, en els jocs escolars on ella sempre volia esgarrapar la victòria i sortir-ne vencedora, en els campionats esportius on es proposava superar els companys –"els nois!"– de curs. Quan ho explica, aquesta bussejadora gesticula, tensa el cos, s'esforça com si d'alguna manera es despertés dins seu, al parlar-ne, la força d'aquella competició interior que durant anys va mantenir contra ella mateixa per demostrar al món un "Eh, puc".

A les portes de l'adolescència, la Joana ja bussejava amb ampolla sota l'aigua. La tradició d'anar a la gran de les illes Balears feia temps que s'havia interromput, però un dia la seva padrina havia aparegut amb un regal que li marcaria la vida: un curs de submarinisme a l'Escala. Aquell dia –ella tenia 13 anys– li van donar el primer títol de busseig. Ella no ho sabia, però en vindrien almenys sis més.

–Espera, que els trec!, entra dins la caseta, rebusca i en surt amb un moneder.

Obre la cremallera, treu tot de targetes, les estén per la taula de fusta, en gira una, i una altra, i la de més enllà, com qui juga a cartes a la fresca. Hi ha sis títols plastificats sobre la taula perquè el primer que et permet ser bussejador autònom no el troba: "el de la padrina", el que et permet submergir-te amb un tipus d'aire per anar a profunditats més grans, el de primers auxilis, el de rescat i el de guia de busseig.

L'últim, el de més complexitat, té el nom tècnic de Dive Master. I quan me'l mostra em parla dels lleons marins amb els quals va nedar a les illes Galápagos, dels grups de bussejadors que va guiar per les aigües cristal·lines de l'arxipèlag on Charles Darwin va establir la teoria de l'evolució per la selecció natural, i jo me la imagino com un peix que rodola per les profunditats. Que bota, salta, s'empeny, gira sobre si mateixa lliure del soroll de l'exterior.

S'atura quan veu que m'ha tocat massa el sol a les cames i em pregunta si vull una mica d'àloe per calmar la picor. Accepto. Ella s'aixeca i amb un ganivet fa un tall a una de les fulles gelatinoses de la planta que té a la vora.

–Té.

Mentre m'empastifo les cames, ella segueix: el màster que va estudiar a Mallorca, la tesi doctoral que deixaria dues vegades

abans de dir prou –"Els Vicente sempre poden amb tot"–, el periple com a marinera pel món dels iots de luxe i, entremig, els noms de les persones que –ara hi cau– d'una manera o altra li han marcat la vida. Com la Justa, la padrina. "Que sempre ha volgut conèixer món". Com la Laura, la biòloga que les ajudava quan prenien mostres per als treballs del màster. "Crec que ella va ser qui em va trencar l'estereotip que les Zodiac les porten els homes". Com la Sílvia, que li va proposar fer la tesi al seu laboratori de química ambiental de l'IDAEA. Com la Cayetana, que un dia que se li va embolicar una corda al motor de la Zodiac al pas de Mallorca a Cabrera va llançar-se a l'aigua amb un ganivet per rascar-la i…

–Espera, crec que m'estic confonent. És que ara no sé si soc jo, que li va passar això! La imatge la tinc… Ai, però ara no sé si era jo. No, no, no. A mi em va passar això després! A l'illa Martinica, en un escull de coralls on se'm va enganxar el motor. Fixa't en el poder dels referents!

Minuts després d'aquest miratge, de la boca de la Joana també en surt el nom de la Conxita, i encara n'arribarà un més per WhatsApp dies més tard: "La Sol, una amiga de la família que als 18 anys va anar a viure al Pirineu lleidatà per treballar escalant, fent barrancs i en pistes d'esquí", m'escriurà.

Les targetes escampades han quedat enterrades per llibres de temàtiques marines que la Joana ha anat traient i una còpia enquadernada de la tesi *Distribution and partitioning of organic*

pollutants and effects in coastal birds que va escriure sobre com els contaminants s'acumulen en els organismes de les aus de zones costaneres. El massís de la Calderona amb prou feines es veu ja a la llunyania. Els mosquits fa estona que s'han abastit.

Però llavors la bussejadora torna a mirar els carnets de busseig i sembla que li venen mals records:

–Vagi per endavant que bussejar a les Galápagos és *lo más*. El que passa és que el tio amb qui m'havia de treure el Dive Master, coses de la vida, tenia uns altres interessos; i quan va veure que jo no compliria els seus desitjos, es va tancar en banda i de cop em va dir que no havia fet les hores suficients i que no me'l donaria. I jo havia estat fent allà d'instructora quan no era ni Dive Master! Havia posat grups a bussejar jo sola. Vaja, que feia coses que no em pertocaven.

Al final, se'l va acabar traient en una escola catalana.

–El món nàutic és molt *machirulo.* Quan vaig anar per primer cop al Carib, per exemple, jo no vaig poder anar amb el capità i els seus amics. Vaig haver d'anar en avió i trobar-los a Martinica. "L'anada era el viatge *de los hombres*".

I segueix:
–És veritat, la típica tríada dels mariners, el rom i les dones, eh? Quan vam arribar a les Açores, va ser com: "Mare meva, són com pirates!". Dient bestieses a tota dona que passava per davant seu...

I, clar, jo era al mig, entre ells, perquè havia atracat amb la tripulació del veler on treballava de marinera. Era una posició incomodíssima.

I encara més:
–Per no parlar del vestuari. Quan treballava de marinera per a iots de luxe ens feien portar faldilla-pantaló, quan els mariners han d'anar en pantaló. A part, que tens la sensació que et trien pel físic. Físic de bellesa, eh? No de forta! *Ojalá*...

Quan dues dones, una tarda de principis de juny, comencen a parlar de les discriminacions que han patit al llarg de la vida és antinatural frenar-les. És com quan el gas que es va formant dins d'una ampolla de xampany aconsegueix propulsar el tap de suro i surt disparat, però el que surt aquí no és un líquid gasós, fresquet, que et mulla el bigoti; la sensació és d'alliberament, sí, però s'assembla més aviat a un torrent fangós en un dia de temporal. És igual si les dones en qüestió es coneixen de tota la vida o de fa dos minuts, lamentablement sempre hi ha més per explicar.

Una altra:
–També recordo un home amb família que tenia un vaixell i hi portava prostitutes. I recordo una dia que volia muntar una de les seves festes a bord, hi havia el capità i jo, i em va dir: "Aquesta nit vull que et quedis tu, i planxa'm la camisa". Aquest ja m'havia tira't algun *piropo* i m'havia deixat anar comentaris masclistes, que jo sempre comentava al capità perquè la jerarquia dins d'un vaixell és sagrada. Però, *bueno*, que també se'm notava a la cara.

Mentre la Joana comença a replegar el batibull que hi ha a la taula, jo quedo pensant que aquesta beguetana s'hauria entès amb la Lilith.

Els canals que reguen els camps de la plana del Túria no s'acaben mai i, segons m'ha explicat abans la parella de la Joana, que és un dels pocs *llauraors* ecològics joves que hi treballen, tenen molta història. Es remunten a l'època dels àrabs, que van estendre aquí un dels sistemes de regadiu més complexos de la Mediterrània que s'alimenta del riu Túria i flueix per gravetat. Ara hi ha molts d'aquests camps abandonats, però també cada vegada més persones que com el Dani –Martínez, de cognom– decideixen fer del cultiu ecològic la seva forma de vida. L'any 2014, la revista digital *Agroicultura-Perinquiets* ja en parlava i ell, que també és biòleg de formació, hi va participar com a portaveu del projecte Horta i Salut:

–Treballes al camp a temps complet?
–Porto dos anys d'alta al règim agrari de la Seguretat Social. Em dedico plenament a la terra i intento viure d'això.

–Quins plans tens?
–La meva idea és continuar vivint de l'agricultura. [...] Des de fa temps, tinc clar que el meu objectiu és la rendibilitat de la meva feina, i ho estic aconseguint. Crec que tinc un nivell econòmic acceptable; precari, clar, perquè hi ha imprevistos que són difícils d'assumir. Però jo crec que el 70% de la població actual es troba

en la mateixa tessitura, treballin del que treballin. [...] Té les seves coses bones, és com una militància, recuperar el terreny condemnat.

Cinc anys després d'aquest reportatge, el 2019, l'Organització de les Nacions Unides per a l'Alimentació i l'Agricultura va donar al regadiu històric de l'horta valenciana la categoria de Sistema Important del Patrimoni Agrícola Mundial. Un distintiu al "particular paisatge de l'horta, integrat per camps de cultiu, canals d'aigua, camins rurals i edificis tradicionals" i a un "sistema de regadius que ha anat dissenyant-se durant segles".

Entro a casa per portar les dues tasses a la cuina. Darrere la porta de l'entrada, a l'interior de la caseta, el calendari ha quedat obert al mes de maig. Segurament *ex professo*. La il·lustració de la pàgina són tres busts femenins amb neoprens i ulleres de bussejar que desprenen bombolletes: són l'arqueòloga subaquàtica Penélope Vaquero García, l'oceanògrafa Cindy Lee Van Dover i la biòloga marina Petra Deimer Schüffe. Som a 30 quilòmetres de la mar. Però la Joana s'ha encarregat, com la Nazareth al seu pis de Conil de la Frontera, d'endur-se-la ben a prop del llit. A les parets del menjador hi ha postals de platges subjectades amb pinces, una estampeta de fil amb un pingüí i, de nou, el racó de les petxines.

* * *

L'endemà:

–Trrrrrrrring!

És l'alarma estrident que marca l'inici de les classes a l'Institut Benaguasil. Són les 8 del matí i desenes de motxilles s'arremolinen a les portes del centre. La Joana, que s'espera a l'entrada, va reconeixent cares. "Mira, aquella la vaig tenir…", "Ai, aquest és un trasto…", "Mi-te'l!". Alguns li diuen bon dia, d'altres es donen per satisfets amb un cop de cap acompanyat d'un somriure corbat adolescent, d'altres van tan adormits que amb prou feines poden aixecar la vista dels peus.

Després de tornar del segon viatge a l'Antàrtida, la Joana va decidir que es posaria a estudiar el màster per poder ser professora de secundària. I aquí, en aquest institut dels voltants de València, hi va fer les pràctiques. D'això ja en fa tres mesos, però avui ha tornat per explicar als seus exalumnes de les classes de biologia com és viure a l'Antàrtida.

"És difícil tenir estabilitat encadenant campanyes de busseig que duren tan pocs mesos a l'any", explica ja al hall del centre, "però ara estic molt emocionada amb això de la docència". A pocs metres d'ella, desenes de cartolines pengen d'un arbre de cartró: "Cuida el planeta", diu una de les de color marró; "Evita utilitzar ampolles de plàstic d'un sol ús", hi posa en una de taronja; "Comprova que deixes les aixetes ben tancades", en una altra de color marró; "Utilitzeu els

fulls per les dues cares sempre que pugueu", també hi diu en una verd fosc. És un arbre on els estudiants han col·locat missatges per sensibilitzar el centre en la cura del medi ambient, però també en la igualtat. M'hi fixo mentre aquesta bussejadora encuriosida per la docència i els alumnes van entrant a l'aula magna, que té l'entrada allà mateix. Aquest centre educatiu va rebre el Premi EAR (Educació Ambiental en Ruta) pel projecte Benaguasil Sostenible, Saludable i en Igualtat, atorgat per la Conselleria d'Agricultura, Medi Ambient, Canvi Climàtic i Desenvolupament Rural de la Comunitat Valenciana.

Quan tothom és dins, "Sssssssshhhht", les professores fan callar el personal:

–La majoria ja em coneixeu perquè vaig estar fent les pràctiques de l'assignatura de Biologia. Ja us vaig explicar que vaig fer la carrera, un màster i després un doctorat en Ciències del Mar, cosa que em va permetre després fer unes expedicions científiques a l'Antàrtida. Avui us vinc a parlar del que fèiem allà.

Al darrere de la Joana, al projector amb la sala a les fosques, una de les primeres imatges que té del dia que va aterrar a l'Antàrtida: un mar d'aigües denses esquitxades de blocs de gel. Era l'estiu austral de 2017. Segons Google, la temperatura mitjana de l'illa Decepció era de 3 graus.

–Avui en dia, a l'Antàrtida s'hi pot arribar en vaixell i en avió, comença explicant des de la tarima. Els trajectes surten des de

Punta Arenas, al sud de Xile, i des d'Ushuaia, a l'Argentina. Jo vaig tenir la sort de poder-hi anar de les dues maneres. El primer cop que m'hi vaig plantar va ser en avió, amb la sort que va fer un dia assolellat. Els pingüins saltaven a l'aigua, una foca per aquí, alguna balena! Els dies anteriors hi havia hagut molt de vent i estava tot replet de gels acumulats, petits trossos d'icebergs…

L'any següent, explica, hi va anar amb vaixell creuant pel pas de Drake, el mar més perillós del món. Els qui hi han navegat en temen els corrents imprevisibles i, sobretot, els canvis bruscos de la temperatura, la visibilitat i les ratxes de vent. La travessia són uns tres o quatre dies i pot ser molt incòmoda si t'enganxa mala mar. "Ens hem trobat amb onades de set metres: tot es mou, la gent es mareja…", continua i fa clic.

–Les fotos d'aquest vídeo no són en blanc i negre encara que ho sembli perquè allà…

–Ooooooh…, la classe l'interromp amb un lament a l'uníson.

És l'escena dels pingüins.

–Això són colònies de pingüins, diu la Joana alçant la veu per fer-se escoltar entre els comentaris. Hi pot haver centenars i milers d'individus en una mateixa colònia. Aquí ens veieu allunyats d'ells perquè a l'Antàrtida hi ha un protocol que dicta que per respecte al medi ambient i els animals no et pots apropar a menys de deu

metres de qualsevol animal. Per això sempre a les fotografies els veiem de lluny. Al final tu vas allà a fer la teva feina, però ets al seu espai.

La següent diapositiva és un mapa per si algun despistat encara es pensa que l'Antàrtida està al pol nord.

–L'Antàrtida és gegant. Les dues bases espanyoles, la militar de l'illa Decepció i la civil de l'illa Livingston, són a la part que més s'aproxima a Sud-amèrica, l'anomenada península Antàrtica. Perquè us ho imagineu, la superfície antàrtica seria gairebé com Europa i Àsia juntes. Són 14 milions de quilòmetres quadrats de superfície. El gel de l'Antàrtida té una mitjana de dos quilòmetres de gruix: 2.000 metres de gruix de gel sobre un continent que ja de per si és molt muntanyós. De fet, la seva altitud mitjana és superior a la del continent asiàtic, tot i que hi tenen l'Himàlaia.

Els minuts següents se'ls emporta la tectònica de plaques que va formar els continents tal com els habitem avui en dia, els primers exploradors de l'Antàrtida, l'època destructora dels caçadors de balenes i l'arribada de les expedicions científiques al continent blanc com les de la Josefina Castellví.

–Després, al segle XX, hi ha un interès creixent de diferents països que reclamen aquest territori per poder-lo explotar. Però a finals dels anys cinquanta es decideix que ha de servir només per a la ciència perquè es preservi verge. L'1 de desembre de 1959 se signa

el Tractat Antàrtic a Washington, unes lleis que declaren el continent reserva de la pau i la ciència i hi limiten l'activitat militar al suport de la comunitat científica. Des d'aleshores, hi estan prohibides les armes, les explosions nuclears, els materials radioactius… Per sort, per ara, l'Antàrtida és de tothom i no és de ningú. Hi ha més de 100 bases de 27 països diferents.

Clic. A la següent diapositiva, hi ha retalls dels materials que formen part del dispositiu necessari per sortir a bussejar i agafar mostres:

- Doble caputxa de neoprè
- Vestit sec estanc
- Granota interior gruixuda
- Botes especials
- Mitjons tèrmics
- Malla tèrmica
- Samarreta tèrmica
- Pastilles per als peus que quan entren en contacte amb l'oxigen emeten calor
- Guants i armilla elèctrics
- Bombona d'aire comprimit
- Armilla de busseig
- Aletes
- Màscara i tub
- Estris per mostrejar
- Brúixola i ordinador de busseig

–Si entréssim sense protecció en aquestes aigües, als deu minuts estaríem morts.

La sala murmura.

I s'aixeca la primera mà:

–Quant de temps hi has estat, a l'Antàrtida?
–Hi he anat dos cops, un parell de mesos cada vegada. Tot i que la base està oberta quatre mesos a l'any, per allà hi passem molts investigadors que fem torns. T'ho has d'imaginar com una casa de colònies. Allà estem tots junts: hi ha el cuiner, el menjador amb taules comunitàries, habitacions amb lliteres...

–I quants sou?
–Som unes 40 persones comptant els tècnics de la base. És com un *Gran Hermano*: molts desconeguts convivint en un espai nou i aïllat. Pensa que no podem ni sortir de la base sols! Sempre avisant i amb una ràdio per si et passa qualsevol cosa.

–Trrrrrrring!, sona l'alarma que marca el final de l'hora.

Però encara una noia pregunta:

–Què has de fer per anar-hi?
–A les bases antàrtiques hi ha persones que han estudiat matemàtiques, física, biologia, sismologia… I que formen part d'un

equip de recerca que està desenvolupant la seva investigació allà. Jo et diria que has de tenir-ne moltes ganes perquè arribar-hi és un procés lent, però que val la pena. Si no fem res, l'Antàrtida acabarà desapareixent.

La Joana encara no s'ha acomiadat que, blup!, ja surten mòbils de culs, butxaques, motxilles i jaquetes.

* * *

El tren cap a València passa un cop cada hora. La Joana m'hi acosta. Per la finestreta del cotxe s'entreveu la gent que s'acumula a l'andana quan falten pocs minuts perquè passi. El sol, espatarrant. Quan encara no he obert la porta:

–Al final no et vas postular per ser tècnica de la base civil espanyola de l'Antàrtida, Joana?
–Em van dir que enviés currículum, ho vaig fer i mai em van respondre.

–I per això vas estudiar el màster de professorat a València?
–No del tot. En aquell moment jo ja pensava: "Tinc 34 anys i podria fer-ho uns anys, però en el moment que tingui fills...". És un moment vital difícil de gestionar per a les dones. Hi ha investigadores que ho han fet, però s'estan en campanyes de poques setmanes. Els tècnics s'hi estan quatre mesos l'any i, clar, has de deixar la família a casa. La veritat: m'hauria agradat haver pogut demostrar que una dona ho pot fer.

Estudiar aquest segon màster, que l'ancorava a terra ferma després de molts anys d'anades i vingudes, era un altre repte a la vida de la Joana. Llavors encara no s'imaginava sent professora amb un horari fix de dilluns a divendres, l'angoixava la sensació només de pensar-hi. "Com quan vaig estar al laboratori". Però els mesos següents va descobrir –ella sempre descobreix– una nova fascinació: la docència. "El meu pare segur que et diria que aquesta curiositat per tot és herència de la meva mare", assegura amb el motor encara en marxa.

–Però eres molt petita quan va morir...
–Sí, sí. Jo crec que també hi va tenir a veure que el meu pare sempre em portava a fer excursions, havia fet intercanvis culturals amb associacions de joves d'altres països, havia marxat fora pel tema de les danses… Sempre m'ha encantat descobrir paisatges pel meu propi plaer, cultures diferents, menjars. M'obria la ment sense saber-ho. Però, clar, llavors no hi havia internet! Crec que amb els joves d'avui en dia es tracta de traslladar-los les ganes de viure, d'explorar, de descobrir. Traspassar-los la passió per la natura i el medi ambient. Inocular-los la curiositat que a mi m'ha mogut des de fa tants anys, i també la cura del planeta. Des de casa, però també des de l'escola. Des de l'aula es poden començar a construir persones conscients i crítiques.

Fa una hora que a l'aula magna de l'institut de Benaguasil ha passat una cosa excepcional i ningú se n'ha adonat: un centenar d'adolescents s'ha imaginat una dona trepitjant l'Antàrtida.

8. #Capitana

Un missatge de WhatsApp arriba des d'algun punt de la costa italiana d'un dia de finals d'agost de 2019 mentre escolto l'últim dels grups del museu: el que vam organitzar per parlar de dones que participen en missions humanitàries de rescat a la Mediterrània. És la imatge d'una rajola esculpida amb el relleu d'unes dones reparant xarxes a la vora d'uns velers al port. En el relleu, una altra dona es disposa a vendre el peix amb una safata sobre el cap i amb un cove a la mà. Hi ha pescadors que pugen les xarxes als vaixells, també una dona esculpida en postura servicial, d'ajuda. Aquesta és una escena que es repeteix a gairebé totes les ciutats i pobles de la Mediterrània; ara, a places, passeigs marítims i rotondes.

–Pot ser la portada del llibre de **Dones de mar**, m'escriu per WhatsApp l'amic que m'envia l'escena, i jo vull fer un crit tan fort com el que volia fotre dins de la *Viznago* amb la Maribel a la vora.

¿Com pot ser que després de dos anys de sentir-me parlar de dones que es fan a la mar, de fer discursos sobre la passió d'aquestes dones i monòlegs interminables a l'entorn de les discriminacions que pateixen per voler ser part d'un món que les exclou pel simple fet de ser dones, encara algú (un amic!) pensi que la portada d'un llibre sobre dones i mar del segle XXI pugui ser aquesta imatge de dones i xarxes? Com vaig fer enmig de l'aigua negra a Sant

Carles de la Ràpita, no crido, respiro; però decideixo que li enviaré l'equivalent a un crit digital: "Capitana refugiats", escric a la barra de cerca de Google del mòbil, i clico a Imatges.

La primera fotografia que apareix és la d'una dona rossa que mira a càmera a la coberta d'un vaixell amb uns prismàtics a la mà. "Una capitana alemanya s'enfronta a 20 anys de presó per fomentar la immigració il·legal", diu el text que acompanya la foto.

L'envio pensant que la dona és Carola Rakette, la capitana del *Sea-Watch 3*, que, contravenint les ordres del govern italià, acaba d'atracar, el 29 de juny de 2019, a l'illa Lampedusa amb 42 persones rescatades enmig de la mar.

–La portada del llibre és una foto de la Carola [així, com si la conegués] o dels seus tatuatges, li responc mig enfadada.

–Tens raó, però aquesta no és la Carola Rackete, em respon el meu amic.

I no l'és.

La dona de la imatge no és Carola Rackete: és Pia Klemp, la capitana que l'agost de 2017 va ser portada de diaris a tot el món quan Itàlia li va confiscar al port de Lampedusa, a Sicília, el vaixell que comandava, el *Iuventa,* en missió humanitària a la Mediterrània central. L'estat italià, i més concretament la fiscalia siciliana de

Trapani, va voler iniciar un procés penal contra la capitana i nou tripulants més, acusant-los d'ajudar la immigració il·legal. La capitana s'enfronta a penes de presó.

El joc d'imatges equivocades acaba sent una bona jugada ja que, gràcies al maleït algoritme de Google, durant tot el dia rebo informació sobre la dona de la foto. Pia Klemp és biòloga i ha dedicat gran part de la seva carrera a la conservació marina, treballant a la mar i en vaixells, primer com a cuinera, marinera i oficiala de segona, fins que es va treure el títol de capitana. Google també m'informa que, aquest mateix mes d'agost, la capitana va fotre un clatellot a l'Ajuntament de París. París volia condecorar tant Pia Klemp com Carola Rackete amb la Grand Vermeil, la creu més important de la ciutat, com a mostra del compromís de la capital francesa amb el respecte als drets humans.

Pia Klemp va respondre a l'Ajuntament francès amb una carta, que va publicar a Facebook:

–Nosaltres no necessitem medalles. No necessitem poders que ens diguin qui és un heroi i qui és il·legal. No hi ha cap raó per fer-ho perquè tots som iguals.

En el comunicat de l'Ajuntament de París on les proposava com a candidates a la medalla llegeixo paraules com "estendards dels valors europeus".

Després del clatellot, soc jo, i no l'algoritme, qui busca qui són Pia Klemp i Carola Rackete.

* * *

A Youtube, Pia Klemp té una xerrada TED a Berlín. Penjada el 20 d'agost de 2019.

–El propers minuts seran difícils per a tots nosaltres. Per a mi, perquè jo realment no vull ser aquí i per a vosaltres, perquè al final us faré una pregunta ben difícil. Com la respondreu serà una cosa que us guardareu per a vosaltres mateixos. I això potser és més difícil del que penseu. Però vaja, per què jo no vull ser aquí? No vull ser aquí perquè pertanyo a la mar, soc marinera, capitana, i el meu lloc són els oceans. Pertanyo als vaixells, a la meva tripulació i a les ones, el meu lloc són els oceans. Un món on els meus coneixements són útils i a ningú li importa si malparlo, com un mariner. Però soc aquí. Per dir-vos que jo i altres voluntaris mariners potser haurem de passar 20 anys a la presó per no deixar que la gent mori. No és bo per a nosaltres, però la situació és molt pitjor que això. Soc aquí per dir-vos que la solidaritat amb les persones que ho necessiten s'ha convertit en un crim a Europa.

Pia Klemp aguanta amb fermesa un paper amb la mà, però no el mira, no ho farà mai. El teatre està ple de gent i el títol de la xerrada és una pregunta: "Per què lluito per la solidaritat?".

En els següents minuts, la capitana denuncia la criminalització de les persones i les organitzacions no governamentals que ajuden els migrants a no morir ofegats; denuncia que gairebé no queden vaixells d'organitzacions no governamentals a la Mediterrània central; denuncia que no només veu gent morir, també veu constants violacions dels drets humans; denuncia que els vaixells de guerra deixen morir les persones en barcasses; denuncia que durant dies va tenir el cos d'un nen de dos anys a la seva (diu *meva*) nevera perquè cap país europeu donava el permís per poder atracar i ajudar-lo mentre estava en vida i diu que la mare era a bord del vaixell (i diu *el nostre vaixell*), i denuncia que la UE finança les milícies líbies.

La cronologia que explica per què Pia Klemp està sobre un escenari d'un auditori alemany i no a la mar és la següent:

El 2013, molt a prop de l'illa de Lampedusa, a Itàlia, la mar va engolir 600 persones: un sis, un zero i encara un altre zero. Així, pam: ofegades davant d'Europa, i Europa, és clar, es va commocionar, però, com succeeix sempre, va tardar en posar-se en marxa.

El 18 d'octubre de 2013, Itàlia va llançar en solitari una missió que es va anomenar Mare Nostrum. Era una missió de salvament i assistència humanitària –i aquestes paraules són clau en el relat– que va sobreviure poc més d'un any (entre octubre de 2013 i octubre de 2014) i va acabar desmuntada malgrat el seu èxit: gairebé 100.000 immigrants rescatats, 499 cossos recuperats

(1.800 desapareguts) i 728 traficants detinguts. Itàlia, a càrrec del Ministeri de Defensa, va dotar la missió d'un pressupost de 114 milions d'euros.

Només un any després, la Unió Europea va substituir Mare Nostrum per Tritó, una operació militar –i aquí hi ha el canvi de relat– controlada per l'agència europea pel control de fronteres exteriors (Frontex), amb un pressupost de 3 milions d'euros al mes –un pressupost ínfim comparat amb Mare Nostrum– i amb un objectiu: acabar amb el model de negoci dels traficants.

Missió humanitària, salvament i solidaritat s'havien esborrat dels objectius principals de la missió a la Mediterrània central: era octubre de 2014 i va ser quan les ONG van fer presència a la zona.

Després de Tritó, la UE va posar en marxa la missió militar EUNAVFOR Med, rebatejada més endavant amb el nom de Sofia i amb el mateix objectiu que l'anterior missió: batre el model de negoci dels traficants.

Poc després, a finals de 2016, va començar una campanya mediàtica difamatòria, la persecució política, la deslegitimització i la criminalització de les ONG que operen a la zona, però no va ser fins al 2 d'agost de 2017 –quan es va actuar contra el *Iuventa*– que la fiscalia italiana va obrar de forma tan dura. L'acció de la fiscalia coincideix en el fet que feia uns dies que l'ONG alemanya, propietària del *Iuventa*, i altres ONG amb missions humanitàries a

la zona s'havien negat a signar un codi de conducta amb què les autoritats italianes pretenien limitar la seva tasca.

Avui dia, la Mediterrània és la ruta migratòria més mortífera del món i la Unió Europea és una suma d'estats incapaços de portar a terme una missió conjunta europea que sigui de salvament i rescat de persones a la mar. A més, la majoria dels governs estan responent a la crisi endurint la política de fronteres i amb discursos xenòfobs.

La premsa coincideix que Pia Klemp ha ajudat a salvar 5.000 persones. El delicte pel qual s'acusa la capitana i la seva tripulació va ser aprovat en el seu dia pel govern de centredreta presidit per Silvio Berlusconi. El delicte no existeix en cap altre país europeu i a Itàlia podria ser impugnat com a anticonstitucional, ja que contradiu tots els tractats internacionals sobre migracions que Roma ha signat i que tenen un valor superior a les lleis nacionals. Però en realitat, el que enfronta Pia Klemp, i la seva tripulació, és una marató judicial que es pot allargar quatre anys i que pot tenir costos milionaris: és també una advertència i una passa més contra la presència de les ONG que treballen a la Mediterrània central.

Internet, com a abocador de totes les narratives, en fa una hemeroteca de tots els discursos –l'oficial i l'humà–, però les primeres entrades gairebé sempre són per al discurs oficial. A l'altre, s'hi accedeix si hi ha intenció de fer-ho i si l'algoritme ja té la memòria de qui ets, i t'hi porta.

Però hi ha un moment en què el discurs oficial i l'humà, durant mesos allunyats, xoquen i, quan ho fan, els dos mons que plantegen provoquen un tsunami que els reactiva. El discurs humà sortirà al carrer i protestarà amb pancartes com "Prou excuses! Volem acollir" o "Refugees Welcome". A Barcelona, el 18 de febrer de 2017, mig milió de persones van recórrer el centre de la ciutat i van arribar al passeig Marítim, davant la mar. Va ser la manifestació més multitudinària que ha viscut Europa per als refugiats. Però també el discurs oficial mou peça i utilitza tots els recursos que té per deslegitimar l'adversari: en el cas de les ONG, els allarguen els processos judicials per fer-les econòmicament i socialment insostenibles. A alta mar, la jugada estrella és la de passar-se la pilota entre governs quan un vaixell de rescat és a la deriva i demana un port segur.

En els seus informes, la fiscalia parla de tres operacions del *Iuventa* –10 de setembre de 2016, 18 de juny de 2017, i encara una segona el mateix 18 de juny– que demostrarien la connivència entre els traficants de persones que operen a Líbia i l'ONG. En tots tres casos acusa la tripulació del *Iuventa* de desembarcar les persones que anaven a les barcasses i retornar-les, buides, als traficants.

L'algoritme virtual que m'han assignat, que algú m'ha assignat, em porta a la web del Forensic Oceanography, un projecte vinculat al Goldsmiths' Institute de la Universitat de Londres. L'equip de recerca ha pogut tenir accés a tota la documentació de Jungend Retten, l'ONG alemanya propietària del *Iuventa*, a més de més fotografies

i vídeos d'altres vaixells que eren a la zona, també material periodístic independent i dades meteorològiques. I demostra que les acusacions, en tots tres casos, són falses.

El novembre de 2019, quan escric aquestes línies, el cas de Pia Klemp i la seva tripulació no ha avançat, i cada vegada hi ha menys organitzacions i, per tant, menys vaixells civils de salvament, que operen a la zona.

La capitana ha dit que té intenció de dur el cas al Tribunal Europeu dels Drets Humans a Estrasburg.

En la gravació de la conferència TED a Berlín, al minut 12 i 40 segons, Pia Klemp fa la pregunta que havia anunciat al principi:

–Aquells que han entès però no actuen, no han entès res. Aquest és aquell moment en què us faré la pregunta difícil, dura, dolorosa: "Ho enteneu?" Sembleu un grup de persones intel·ligents, per això m'imagino que ho heu entès i actuareu amb solidaritat.

La gent l'aplaudeix, i s'aixeca, i l'aplaudeix encara més mentre ella desa el paper a la butxaca del pantaló, la del darrere.

El Youtube s'acaba.

Al novembre, quatre mesos després d'haver-lo penjat, aquest vídeo té només 22.646 visualitzacions.

* * *

–T'AGRADEN LES POLLES NEGRES?!, crida algú entre la multitud.
–Voldria que et violessin uns negres!, se sent des de lluny.
–Torna a Holanda, gitana!, recull qui grava.

De nou, Youtube: el moment en què la Guardia di Finanza italiana deté Carola Rackete a bord del *Sea-Watch 3*. La capitana baixa del vaixell mentre la gent l'escridassa o l'aplaudeix. Carola Rackete no diu res, està seriosa. Camina amb el cap alt i segueix les indicacions dels policies que l'escorten cap a un cotxe. De tant en tant, els policies l'empenyen amb els dits, però sense tocar-la gaire.

És fosc al port de Lampedusa, a Sicília.

És 29 de juny de 2019 i fa unes hores que la capitana ha agafat la decisió d'atracar el vaixell que capitaneja, amb 42 persones a bord, a un port italià. Fa més d'un any que cap vaixell humanitari atraca a un port italià.

Quan la capitana Carola Rackete portava 17 dies a la Mediterrània buscant un port segur per atracar, va decidir tirar pel dret. Les autoritats italianes li havien negat el permís d'entrada i, pels megàfons del port sicilià, li advertien que abandonés les aigües territorials italianes. Durant la maniobra d'atracament, el *Sea-Watch 3* va xocar contra una patrulla militar de la policia fronterera que intentava obstaculitzar l'entrada del vaixell al port.

A Carole Rackete l'acusen de resistència i violència contra una nau de guerra italiana.

El primer de juliol, dos dies després de l'arrest, una jutgessa d'Agrigento posa en llibertat Carola Rackete sense mesures cautelars. El salvament marítim és un deure humanitari, no un crim, argumenta la jutgessa i, amb aquesta frase, acaba amb la farsa.
Matteo Salvini explota contra l'ordre de la jutgessa i ordena l'expulsió de Carola Rackete d'Itàlia. Per Twitter, en un vídeo *selfie* i amb una dessuadora de xandall amb la bandera italiana, tracta la capitana de "problemàtica", "criminal" i "pobra dona que només ha intentat matar cinc militars italians".

13 dies després de la detenció, el 12 de juliol, Rackete interposa una querella contra Salvini, a qui acusa de difamació, de posar en perill la seguretat de la seva persona per haver-la criminalitzat, i exigeix a la justícia italiana que tanqui les xarxes socials del mandatari italià perquè, bàsicament, les utilitza per fer incitacions a l'odi.

La resposta de Salvini, de nou, per Twitter:

—No tinc por dels mafiosos, imagineu-vos si en tinc d'una comunista alemanya rica i mimada... petons.

Dies abans, Carola Rackete, en una entrevista en un mitjà italià, havia dit que tenia molt clar quins privilegis té pel simple fet d'haver nascut a Alemanya i haver estudiat a tres universitats:

–Soc blanca, alemanya, nascuda en un país ric i amb el passaport adequat. Sento el deure moral d'ajudar aquells que no tenen les mateixes oportunitats.

Salvini va llegir l'entrevista, però pel que sembla no va entendre les paraules de la capitana.

El novembre de 2019, Itàlia va aprovar un decret llei de seguretat i immigració, promogut pel ministre d'Interior italià i líder de l'extrema dreta, Matteo Salvini, amb què es preveien presó i multes d'un milió d'euros per a les embarcacions que entressin en aigües territorials italianes sense permís. A més, donava facilitats per retenir els vaixells de rescat.

* * *

L'última taula que vam organitzar dins el cicle **Dona'm la mar** va ser la que vam dedicar a la mar i al rescat. Era setembre de 2018 i ens semblava que no podíem perdre l'oportunitat de parlar de les missions humanitàries en el marc de **Dona'm la mar**, encara que les cares del rescat –com diria Pat Rubio Bertrán, una de les dones de la taula– encara eren les d'homes barbuts amb una armilla taronja.

El camp del rescat humanitari era el més jove que afrontàvem, però en el marc de la recerca vam començar a buscar la veu de les dones rescatadores perquè intuíem que aquestes ens ajudarien a entendre altres formes que tenen les dones de fer-se i ser a la

mar. Ens preguntàvem si en un camp jove com aquest, en què moltes persones arriben com a voluntàries i des de mons diferents, com passava amb les científiques, seguiríem trobant-nos amb els masclismes històrics, com ens havien explicat les pescadores o les capitanes de la marina mercant.

A la taula, hi vam convidar la Pat Rubio Bertrán, cap de Comunicació de Lighthouse Relief el 2018; l'Emma Segú Soliva, estudiant de la Nauticopesquera i cuinera en un vaixell de rescat; la Pilar Pasanau López, marina de la marina mercant, navegant i voluntària de missions humanitàries, i la Laura Lanuza Buil, cap de Comunicació d'Open Arms.

Amb la Pat Rubio Bertrán hi havíem parlat durant l'estiu perquè ens havia contactat des de Lesbos. La Pilar Pasanau López, la volíem convidar a la primera de les taules, però quan la vam trucar s'estava, literalment, embarcant en una campanya mercant que s'havia d'allargar uns mesos. Més tard, gràcies a un reportatge d'un diari, vam saber que també havia estat voluntària en una missió de rescat a la Mediterrània central amb un vaixell d'Open Arms. Al mateix article, hi apareixia el nom de l'Emma Segú Soliva i un retrat en blanc i negre d'ella. El vent a la cara i l'escotilla que s'intueix darrere seu fan evident que el fotògraf els acompanyava a bord. La Laura va respondre al telèfon de Comunicació d'Open Arms. Va dir que sí des del minut zero. Només ens va demanar uns dies per confirmar la seva assistència: havia de buscar amb qui deixar el seu fill quan sortís de l'escola aquell dijous.

Des del moment en què les dones van començar a xerrar, vam tenim clar que la mar d'aquestes dones no és la de les dones dels altres grups.

És el mar.
I el mar, aquest mar, és:

Una immensa extensió d'aigua que s'ha convertit en un gran taüt de persones.
És una fossa.
És un mar que actua com a silenciador.
És un mar miratge, allò que sembla tan a prop és una llarga travessia: a mi mateixa, des de Conil, Àfrica em semblava a uns metres de mi.
És hostil i engoleix persones.
És sinònim de por.
És sinònim de trauma; sobretot per als més petits.
És un espai de conflicte, de guerra.
És un mar obert, però els estats l'han convertit en un *Mare clausum*, un mar tancat, i aquestes dones intenten trobar escletxes per on entrar-hi i ser-hi i canviar.

Estan assegudes a la taula perquè són conscients que les voluntàries i els voluntaris tenen una funció de ressò, d'altaveu, de l'emergència humanitària. Per això, han vingut totes.

–Existeix un element de gènere en les missions de rescat?, preguntem.

I cap de les respostes parla ni de la tripulació ni del vaixell ni d'elles mateixes: elles expliquen què vol dir com a dones rebre altres dones en una missió humanitària, què vol dir donar-los la mà d'igual a igual, de dona a dona. De la connexió que hi ha entre dones, del tracte humà, de l'equip que es crea al vaixell entre tots. De què suposa, com a dona, donar la mà a una altra dona que ha patit abusos de tot tipus, de les complicitats, de les tasques de cura.

–I en el funcionament del vaixell?, hi insistim perquè volem saber com se senten elles entre la tripulació.

Laura: El vaixell és una vida contínua que has d'alimentar: si no s'ha de rentar no sé què, s'ha de pintar no sé quants, i si no s'ha d'arreglar no sé què... Hi ha molta activitat que s'ha d'organitzar d'una manera molt pautada i, clar, has d'entrar en aquesta roda i, de cop, és: "d'una de la nit a tres del matí tens guàrdia". Era una mica… no com tornar al col·legi, però de cop hi ha un munt de normes. I normes del dia a dia que s'han de…

–I les incorpores?
Laura: I les incorpores, sí, sí.

Aquestes normes fan distincions entre homes i dones o no?
Totes: No, no.

Emma: Hi segueix havent més homes que segueixen aquesta formació; llavors, quan una ONG o qualsevol altra empresa té una

demanda de gent professional, el ventall d'homes és molt més ampli que el ventall de dones. És inevitable, a dia d'avui... Evidentment que pots trobar dones, però ja t'ho hauries de plantejar més. En el cas del vaixell d'Open Arms, el metge o el patró no forma part de la tripulació mínima per poder despatxar el barco i, clar, allà hi ha més dones. Però potser un capità o un cap de màquines o un mariner de màquines... Encara hi ha molts més homes que tenen aquesta formació.

Pilar: Que ens agradaria? Segur! [Riuen] I a mi, la primera! [Riuen i assenteixen]. A mi m'agradaria ser capità, però no és tan fàcil. Capità també és un tema de confiança de la companyia. Quan ets capità ets el representant de l'empresa i això no és tan fàcil.

Pat: Jo crec que a la mar i al rol del rescatador se'ls hi atribueix molt els atributs del gènere masculí: la força, la decisió, el cap fred, etc. I jo crec que si fos la cara d'una dona, potser se li començarien a atribuir més temes en gènere femení: potser la humanitat, el tema aquest de la sensibilitat.

Les escolto i, per primera vegada, no apareix l'esforç per demostrar que una ho val. Només una d'elles dirà que en el dia a dia d'aquests vaixells les dones són encara les que escolten les històries d'ells i que certes feines de bord tendeixes a fer-les tu perquè ets una dona. Però tampoc apareix cap forat en una porta de la cabina. El seu discurs rescata paraules que tenen a veure amb els valors necessaris per sobreviure a la mar, com són: al centre, la solidaritat; però també la confiança, el sentit comú i la trobada amb l'altre.

Ara sé què ha passat amb la Carola Rackete i amb la Pia Klemp: les paraules d'aquestes dones es lliguen amb els privilegis que se t'atorguen a la terra i els dubtes que sorgeixen quan tens consciència d'aquests privilegis i de l'atzar i les casualitats que fan que tu siguis privilegiada i no ho sigui un altre.

Les dones de la taula defugen les discriminacions però, cap al final de la trobada, també reflexionen sobre els privilegis i què suposa per a elles haver nascut privilegiades. Diverses vegades expliquen que fer aquesta feina comporta un treball constant dels privilegis que té la seva posició a terra: de com miren l'altre, de com s'hi apropen i, sobretot, des d'on miren i des d'on s'apropen.

A Carola Rackete la van insultar des de la terra. A partir del moment en què va posar el peu a l'escala, aquella frontera que separa l'aigua de la vora. Baixant els graons, el patriarcat li va escopir a la cara.

A la xarxa, els insults sexistes van continuar. Alguns anònims, d'altres provinents del mateix ministre d'Interior del govern italià: Salvini. Ell mai la va tractar com a capitana.

—Soc blanca, alemanya, nascuda en un país ric i amb el passaport adequat. Sento el deure moral d'ajudar aquells que no tenen les mateixes oportunitats, havia dit Carola Rackete.

Les quatre dones parlen del mateix privilegi com ho fa la Carola.

–Tenim la sort de ser uns privilegiats per haver nascut en aquesta banda del Mediterrani. Hem de ser útils per poder fer que els de l'altra banda puguin tenir una vida molt millor, no? I això està molt bé. Però també penso que, al final, l'ésser humà és molt vanitós, diu una de les dones.

I de nou sento que la mar, posada en paraules per les dones, és un mirall, però aquesta vegada no és un mirall on et puguis mirar, com la que descrivien els homes literats. M'atreveixo a pensar que el mirall de la mar és un mirall que es col·loca a sobre nostre, que ens acompanya i que ens ajuda a reflexionar sobre qui som i què volem, ja no en l'acte de mirar-nos, si no en l'acte de viure.

Escriu France Winddance que qui ostenta un privilegi té un poder molt concret sobre els altres, un poder sovint invisible per a aquells que l'exerceixen i que l'han adquirit per osmosi. Però reversible a través d'un procés de presa de consciència. I aquí hi ha la Carola: intentant capgirar, a través de la pràctica, aquest "paquet invisible d'avantatges immerescuts" que ella és conscient que té com a dona blanca europea i universitària, com el definirà Peggy McIntosh en els seus estudis sobre el privilegi blanc.

Carola redefineix el concepte de privilegi: d'una forma de dominació el converteix en un motor de canvi a través d'una presa de consciència. En aquesta definició, el privilegi es converteix en aquella categoria teòrica, però flexible, molt útil per analitzar, reflexionar, entendre qui som, des d'on ens relacionem amb el món

i com podem enfrontar les relacions de poder, tant quan les exercim com quan les patim.

És la consciència de ser privilegiada que la mobilitza contra un conflicte global que la narrativa oficial explica des de la seguretat i la por, però que també es pot abordar amb una narrativa que ens faci conscients que el sistema capitalista patriarcal provoca unes desigualtats tan colossals que no en podem quedar al marge.

Repensar els privilegis és un pont cap a repensar les desigualtats i entendre que el capitalisme construeix un món desigual a partir de fomentar unes lògiques productives i reproductives que tenen en la base mecanismes d'especulació contraris a la vida.

A nivell individual, ser conscients dels privilegis genera un canvi en una mateixa, un canvi en la manera com mires el món, com t'hi mous i com l'afectes, com t'hi relaciones. Et fa repensar per què ets privilegiada, què suposen aquests privilegis, quins mecanismes de dominació comporten, a qui estàs excloent. El següent pas, i aquí torna a haver-hi la Carola, és moure's.

A nivell col·lectiu, ser conscients dels privilegis ens porta a la revolució, a voler canviar aquest model per un de social, just, solidari i igualitari.

Que l'Ajuntament de París qualifiqués d'estendards Pia Klemp i Carola Racket és tan natural com pervers: són estendards, ho

són. Però és hipòcrita per part de les institucions guardonar-les i no actuar. Ho és encara més des del moment en què s'enfronten a processos judicials. Que ambdues reneguessin del qualificatiu *heroïna* és capgirar la narrativa tòxica del poder.

A mesura que busco, i trobo informació i llegeixo comentaris a les xarxes socials, soc més conscient que les joves i els joves associaran la paraula *capitana* amb aquestes dones, que ara el capità ja ni és Odisseu ni és el vell capità de Hemingway i que les cares del rescat ja no són només les dels homes.

* * *

Faig la morta a la mar, fa molt fred i tinc por perquè estic totalment sola enmig de la immensitat de l'aigua. Cada sis segons, una ona em mou i jo em deixo fer.

M'obligo a aixecar les cames, pujo el cul i el pit. Un centímetre d'aigua em cobreix les cames, les cuixes, la panxa, encara que el melic queda a fora. Obro els dits de les mans i, sense pensar-ho, em toco el dit on la Nazareth té una cicatriu. La Joana també té cicatrius i suposo que les pescadores, també. Sento el dolor dels ovaris, de les filles que no hem tingut i de les que sí que han arribat i de les justificacions que a les dones de mar i de la terra ens toca dir per encaixar encara que no ens les creguem.

Tot el meu cos, excepte les puntes dels peus, els ulls, el nas, la boca, la barbeta, està cobert d'aigua. Sento la remor de la mar i veig el cel, ara d'hivern, de dia de vent, de tarda curta.

Necessitava ser dins la mar per tancar **Dona'm la mar**, necessitava que el meu cos se submergís dins l'aigua per entendre què m'ha passat escoltant dones de mar.

Jo.
Primer, després de sentir els riures de les dones de la taula a la gravadora, em sento estúpida per haver-me espantat amb la *Viznago*. Estava segura, sabia que aniríem i tornaríem i a la barca érem tres persones; no era una barcassa massificada. Era una barca de pesca de Sant Carles de la Ràpita amb uns pescadors a bord. Però la mar, serena o enfadada, fa que sorgeixin totes les pors perquè et recorda el que ets: diminuta.

Elles.
A la mar hi ha dones capitanes, pescadores, oceanògrafes, observadores, faroneres, cartògrafes, exploradores, estibadores, pescadores, i hi han estat sempre; han sigut part de la seva història encara que gairebé mai han format part de la història oficial. A bord, la dona hi incorpora la negociació, la comunicació, l'empatia, el sentit de l'humor, el detallisme, el carinyo, una capacitat de gestió diferent.

Quan narren la mar, les dones converteixen l'èpica en descoberta; posen la cura al centre, defensen models més cooperatius i

sostenibles. El seu relat de la mar passa per la diversitat, per una mar de totes i tots, per una mar també més sostenible, de vida.

Totes i tots.
Però per a això cal, primer, reconèixer les discriminacions que les dones han patit, i que encara pateixen, per ser part de les diferents professions de la mar. I, segon, donar-los la veu per canviar aquestes narratives excloents.

Sento que els aprenentatges de la mar ens han d'ajudar a terra. Que a la mar sobreviu qui és solidària, sorora, que la mar et retorna la humilitat perduda i connecta amb el temps real i el silenci, que hi afloren els privilegis i et regala temps per repensar-los i redefinir-los, que la mar salada i poderosa engoleix la capa del patriarcat i que les cicatrius d'aquest es curen millor amb aigua salada.

La pregunta dolorosa que Pia Klemp va fer sobre l'escenari d'un teatre a Berlín sembla que em ressona a les orelles, ara mullades.

La capitana, en aquell escenari de Berlín, va preguntar:

—Ho heu entès i actuareu amb solidaritat?

9. Trencar el mirall

–No posis la tassa de cafè sobre la taula, que deixa marca, havia dit ella, i jo encara m'havia posat més nerviosa.

Era la Mireia Mayolas Créixams, la cap de l'àrea d'Educació i Activitats del Museu Marítim de Barcelona, que havia contactat amb mi mesos abans i m'havia proposat pensar com incloure les dones de mar en el relat del museu. Ella seia davant meu. A la resta de cadires de la taula immensa i ovalada de la sala de reunions, hi havia la resta de caps d'àrea. Feia cinc mesos que havia començat aquesta aventura, però aquell dia els explicaria **Dona'm la mar**, bastant malament, justificant-me i sentint-me impostora. Volien saber què faria; més encara, volien saber què volia dir canviar el relat del museu per incorporar-hi la veu de les dones. Em miraven amb cara d'escepticisme.

Vaig passar tota la reunió mirant el paperet que havia posat sota el meu got de cafè, pensant si seria suficient per no deixar marca. Quan es va acabar, ho vaig mirar. Aquella vegada no havia tatuat la taula.

Després de la reunió, vaig travessar el museu cap cot. El museu té les oficines obertes i la veritat és que pensava que tothom m'assenyalava amb el dit i em cridava:

–El teu projecte no té sentit.

Estava intentant imposar les dones al relat de la mar?

Era la tardor de 2017 i, des que havia començat a dir que treballava la mar i les dones, feia mesos que tothom em deia que llegís llibres de mar i tots –absolutament tots– eren escrits per homes i feien referències a homes. Charles Baudelaire, Joseph Conrad, Ernest Hemingway, Herman Melville, Jean-Claude Izzo, Gabriel García Márquez… A les biblioteques, i fins i tot a Google, hi apareixien els mateixos personatges. És el capità Ahad, que s'obsessiona amb la balena blanca Moby Dick. És l'home el que navega, segons Cervantes. És l'home qui pesca, com sentencia la tradició popular. Em van arribar a dir que havia de veure *Titanic,* la pel·lícula. No va faltar gent que em cantés allò que l'avi marxa a Cuba, a bordo del *Català.* I que el *Català* és el millor vaixell de guerra de la flota d'ultramar. I que l'avi va acompanyat d'un timoner i un nostramo i catorze mariners. Tots, de Calella de Palafrugell.

Semblava que no hi hagués dones a la mar ni tampoc cap autora que hagués descrit la mar en algun moment de la història.

En la majoria de les històries de mar hi ha un protagonista, que és aventurer i conqueridor, i la mar és descrita com eterna i gran i èpica i sinònim de lluita, poder i conquesta. És un espai entre la glòria i la mort, que l'home ha de vèncer.

Aquest és també el mar d'Ulisses, i tothom coneix Ulisses.

En aquesta apropiació de la mar per part de l'home, el més irònic succeeix quan, com Narcís, l'home utilitza la mar com un mirall per veure-s'hi reflectit: pobra mar! L'arrogància és insuperable a *L'home i la mar*, el poema XIV de *Les flors del mal,* de Baudelaire:

Home lliure, per sempre t'estimaràs la mar!
Espill de la teva ànima, l'hi veus emmirallada
en l'infinit vaivé d'onada rere onada,
i tu ja ets un abisme més amargant encara.

Et plau de submergir-te dins de la teva imatge;
l'estrenys amb ulls i braços, però el cor es distreu
d'escoltar adés i ara la seva pròpia veu
en el brum d'aquest plany indomable i salvatge.

Tots dos sou tenebrosos i tots dos sou discrets:
home, als teus gorgs immensos no arribà mai cap sonda,
oh mar, és insabuda ta riquesa més fonda,
tan gelosos com sou de preservar els secrets!

I tanmateix, després de segles innombrables,
heu seguit barallant-vos, cruels, a dret i a tort,
de tant com estimeu el carnatge i la mort,
oh lluitadors eterns, oh germans implacables!

Em vaig refugiar a la biblioteca especialitzada del museu; potser allà sí que en trobava, de dones.

–Hi ha històries de dones de mar?, vaig preguntar.

No vaig especificar si buscava autores que haguessin parlat de la mar o volums en què elles fossin protagonistes. Eren els primers dies de la recerca i encara no coneixia ni la Maribel ni la Nazareth ni la Núria ni l'Eulàlia ni la Sara o cap de les Cristines.

A la biblioteca em van recomanar fins a 12 llibres desconeguts, i em vaig emocionar.

Al jardí del museu, vindria la decepció. Una de les tortugues de l'estany treia el cap i l'altra s'amagava entre les plantes. Jo havia deixat els llibres sobre una taula, i amb els peus jugava amb les fulles que fan de catifa a les llambordes.

–Els llibres no me'ls robaran, vaig pensar.

En aquest jardí s'ha d'anar amb compte amb els carteristes, s'han sofisticat de tal manera que sembla que duguin la capa d'invisibilitat de Harry Potter.

Vaig obrir el primer llibre i vaig trobar-hi xarxaires. Al segon, taverneres. Al tercer: esposes, o amants, que acompanyaven capitans. En un, Josep Pla hi feia una descripció d'un naufragi:

compartia amb una dona el moment en què aquesta tenia la certesa que la mar s'havia empassat el seu home pescador. En un dels llibres apareixia Emma Hamilton, l'amant de Lord Nelson, vicealmirall de la Marina Reial britànica. També la protagonista, l'any 2016, de la primera exposició que va fer el National Maritime Museum del Regne Unit per parlar de dones i mar.

Els següents mesos, en aquest mateix jardí, faria tantes reunions amb dones de mar i amb personal del museu que, si pogués parlar, la tortuga i tot estaria d'acord que el relat de la mar no és possible si no inclou les dones, que existeixen encara que la literatura universal les hagi engolides.

* * *

Dos anys després d'aquella reunió, entro al museu carregant una motxilla a l'esquena on hi ha l'eina que trenca el mirall de Baudelaire. El bidell em mira, però no sospita res i em deixa entrar.

Un cop s'obren les portes automàtiques del mecanisme d'entrada i sortida de la sala, el sostre es fa alt i és impossible no veure la peça més popular del Marítim: la Galera Reial. Majestuosa, una màquina reial de guerra, daurada i vermella, brillant. És una rèplica a escala real de la que va ser construïda a les Drassanes Reials de Barcelona el 1568 per enfrontar els otomans. Una eslora de 60 metres, a banda i banda 59 rems per fer-la avançar i la força de 236 remers. La Galera Reial, comandada per en Joan d'Àustria, va

ser el vaixell insígnia de la Lliga Santa que va vèncer els otomans a Lepant, a la costa grega, el 7 d'octubre de 1571.

Quan vaig entrar al museu per primer cop, les dones que hi havia en aquests passadissos es podien comptar amb els dits de les mans. Hi havia tot just la Blanca Aurora, un mascaró de proa, tallat el 1848. Representa Maria, la filla del capità i armador Silvestre Parés. Segons la llegenda, Maria va morir jove, motiu pel qual el seu pare va voler realitzar el mascaró per tenir-la sempre a prop seu. Hi havia també la verge Maria en diversos exvots, les pintures populars que es fan com a ofrenes després d'una promesa. I algunes de les actrius que donen veu als personatges femenins dels audiovisuals del museu.

Dona'm la mar ha fet entrar més dones al museu. Primer, les de carn i ossos que han explicat les seves experiències als grups i, després, també vides de més dones en lletra impresa.

A les vitrines del museu, hi viu el mar de Baudelaire.

Agafo la motxilla i acaricio amb plaer l'eina que pot fer miques els vidres de les vitrines: el tacte no és suau, però em reconforta. Són set senzills folis DIN-A4 que neixen com a conseqüència de prendre la decisió política de mirar la mar d'una altra manera, ara incloent-hi les dones, i que recullen aquesta mirada en lletra impresa. Set folis senzills que, des del març de 2019, qualsevol usuari o usuària del museu pot agafar als passadissos.

Trec el primer full i sento que les vitrines de l'exposició tremolen i que les maquetes de vaixells baixen l'escala de gat per deixar entrar nous passatgers a bord; els exvots fan lloc a altres figures i els homes i les dones que hi ha a les pintures deixen lloc a altres personatges.

Quin acte de justícia amb només set simples folis!

La primera exposició que ha incorporat les dones és a l'esquerra de la galera: és "7 vaixells, 7 històries", una mostra que aborda, en set espais que són set contenidors de la marina mercant, el descobriment del món; el mar com a espai de lleure; la vida a bord d'un transatlàntic; el mar com a escenari de conflictes; la càrrega i la seva manipulació; la pirateria i el cors, i el canvi tecnològic. La mostra, que es va inaugurar el 2016, explica, a través d'objectes i uns audiovisuals, qui som i què som en relació amb la mar i gràcies a la mar.

He visitat aquesta exposició com a mínim cinc vegades, així que avui decideixo saltar-me l'ordre establert. Vaig a buscar el contenidor que guarda la reproducció interactiva de l'Atles de Cresques, el mapa cartogràfic català més important de l'edat mitjana. L'original és a la Biblioteca Nacional de París, i aquí hi ha un mapamundi que s'il·lumina quan pitges uns botons i que recorda aquells visors, ara *vintage*, en forma de televisió o càmera que et poses a l'ull. Pitges un botonet que fa clac i pots veure un paisatge, després un altre clac, i un altre.

S'atribueix al jueu mallorquí Abraham Cresques, l'elaboració de l'Atles de Cresques. Datat al segle XIV, es va construir a partir de les històries de mar enllà que portaven els mariners a Mallorca: a l'atles, hi ha referències als pigmeus, a la reina de Sabà o al crematori de cadàvers de l'Índia.

Busco les referències femenines que hi ha a la reproducció de l'atles. Il·lumino amb un botonet un text en què es llegeix que en una de les illes d'Hivèrnia les dones no hi pareixen perquè per fer-ho són portades a una altra illa. En una altra part del mapa, a l'Índia, el text exposa que hi ha dones que s'immolen quan els seus marits moren –el text especifica que ells mai no ho fan–. A l'actual Iemen, hi ha una referència a la reina de Sabà.

Em fascina que al segle XIV, en el relat del que es pensava llavors que era el món, les tres úniques mencions en femení facin referència a la maternitat, la mort tràgica associada a la parella i la dona poderosa, la mateixa que també apareix als nomenclàtors d'avui dia.

En el full de sala que tinc a les mans, en canvi, llegeixo: "Són molts els exemples documentats de dones que al llarg de la història recorren mars i terres amb un objectiu definit, o bé sense tenir-ne cap més que fugir d'un destí o d'una societat que les oprimia encara amb més força que els homes".

¡Són molts, els exemples documentats de dones que exploren el món i que deixen constància dels seus viatges!

El full continua: “Egèria recorre els passatges bíblics entre el 381 i el 384, i en deixa constància a l’obra *Itinerarium*”. La gallega Egèria explorava el món deu segles abans que el cartògraf Abraham Cresques dibuixés la carta nàutica. I ella no només el recorria –al full es veu un dibuix d’Egèria muntada en un cavall– sinó que també narrava les seves peripècies.

Uns paràgrafs més endavant: “Al segle XIX, el nombre d’exploradores es multiplica radicalment quan diverses dones de diferents països europeus, ja a la quarantena i alliberades de les càrregues familiars, decideixen anar a conèixer món pel seu compte i s’atreveixen a viatjar a llocs remots que ni tan sols surten als mapes [...]. És el cas, entre moltes altres, de Mary Kingsley (1862-1900), Isabella Bird (1831-1904), Margaret Fountaine (1862-1940) o Ida Pfeiffer (1797-1858)”.

Aquestes dones van jugar un paper important en el descobriment del món. Totes elles van publicar diversos llibres, tant científics com de viatges, i la majoria van tenir una gran repercussió. Però les seves aventures no són part de les vitrines dels museus.

Per un moment, veig Mary Kingsley vestida amb enagos i el parasol victorià a la mà. Em cluca l’ullet: aquesta dona va viure entre tribus africanes durant anys, va estudiar el que Europa titllava de canibalisme primitiu per acabar desmitificant la pràctica de l’antropofàgia i, en algun moment de les seves exploracions,

va obrir una ruta per ascendir el mont Camerun, que mai havia transitat cap europeu.

Mary Kingsley apartava els hipopòtams a cops de paraigua.

Em dirigeixo als vaixells on viatjaven aquestes dones exploradores quan anaven cap a Àfrica, cap a Sud-amèrica, cap a Àsia o cap a Austràlia i ja soc davant d'un altre contenidor: el de la vida a bord dels transatlàntics. M'imagino les exploradores iniciant el seu viatge en un d'aquests grans vaixells de passatge de principis del segle XX. Carregades de llibretes i d'objectes científics, dient adeu a la costa amb guants blancs i grans barrets.

En una de les vitrines hi ha la peça número 1 de l'inventari del museu. Es tracta d'una maqueta del paquebot *Royal Edward*, un vaixell construït el 1908 en unes drassanes de Glasgow, a Escòcia. Va ser immobilitzat en començar la Primera Guerra Mundial i, finalment, enfonsat i torpedinat el 16 d'agost de 1915.

Gertrude Bell es devia embarcar en un transatlàntic com aquest quan va ser nomenada, el 1917, secretària per a l'Orient, el lloc clau per al servei d'intel·ligència britànic. A la Conferència del Caire, el 1921, quan Winston Churchill va reunir els millors experts en Orient Pròxim de tot l'imperi britànic per decidir el futur de Mesopotàmia, Cisjordània i Palestina, Gertrude Bell va ser l'única dona entre els 40 alts funcionaris convidats a la cimera. A la foto que ha transcendit, en què apareix al costat de Winston Churchill i Lawrence d'Aràbia,

llueix un barret de plomes. Tenia llavors 53 anys, parlava amb fluïdesa l'àrab, el turc i el persa, i era considerada una de les millors especialistes en la complexa política d'aquella zona del món. Ningú com ella havia aconseguit tanta informació de la zona, des que el 1890 va burlar les autoritats turques i va travessar les muntanyes del Djebel Drus pujada a sobre d'una mula. Per a molts no existeix, però Gertrude Bell segueix sent la dona del capell de plomes entre Churchill i Lawrence d'Aràbia.

Ella tampoc era al museu.

El paquebot *Royal Edward* mira un dibuix realista del transatlàntic *Victoria-Eugenia*, de la Companyia Transatlàntica espanyola. Es tracta d'una làmina que mostra la vida quotidiana dins del vaixell. El *Victoria-Eugenia* va ser construït el 1913, feia un any que el *Titanic* s'havia enfonsat, i aquest vapor, que portava per nom el de l'aleshores reina consort d'Espanya, era un dels més luxosos de la flota mercant espanyola. El *Victòria Eugenia* va cobrir durant més de 20 anys l'anomenada línia de la Plata: Barcelona-Montevideo-Buenos Aires, i a la inversa. Sortia un cop al mes i, sobretot, transportava homes i dones que se n'anaven a fer les amèriques: tenia 1.500 places i 800 eren per a les persones que hi viatjaven en la categoria "emigrants".

M'acosto a aquest contenidor amb el full de sala "Les dones als grans transatlàntics" i les miniatures que hi ha dibuixades al vapor em miren sorpreses. Demano permís al capità per pujar a bord.

S'ho pensa, però a les diferents cobertes surten les cambreres, les bugaderes, les mainaderes, les infermeres, les matrones i les passatgeres, i totes comencen a cridar:

–La volem a bord!, La volem a bord!

M'hi volen, i al full hi porto moltes altres dones, tantes que algunes haurem de compartir llitera, i no ens importa.

Torno al full, vull saber més qui eren les dones que anaven a bord dels grans transatlàntics: "Fins al segle XIX, la contractació de dones a bord de vaixells es feia de manera informal i mal remunerada, però els moviments migratoris de finals del segle XVIII i de principis del segle XIX i la normativa de separació dels espais de convivència entre homes i dones va obligar les empreses a formalitzar la contractació de dones".

El foli posa noms i cognoms a les miniatures que tinc al davant. I m'explica la història d'una d'elles: Violet Constance Jessop. Aquesta jove era una de les 23 cambreres que viatjaven en el que s'havia anunciat per la companyia White Star Line com el transatlàntic més gran, segur i luxós de l'època: el *Titanic*. Mentre el gran vaixell s'enfonsava, van pujar la jove en una barca de salvament, la número 16, per tranquil·litzar el passatge, i un oficial li va col·locar un nadó als braços. Finalment, va ser rescatada pel transatlàntic *Carpathia*, el mateix on, en la ficció, pujarà Rose, interpretada per Kate Winslet, després de deixar anar la mà de Leonardo di Caprio.

El *Titanic* va naufragar la matinada del 14 al 15 d'abril de 1912 quan va xocar contra un iceberg de 30 metres d'alçada. Hi van morir 1.514 persones, entre passatgers i treballadors del transatlàntic. Molts s'hi havien embarcat per no tornar, buscaven una nova vida a l'altra riba de l'Atlàntic.

Hi anaven a bord 2.223 persones.

Violet Constance Jessop s'hi havia embarcat per la paga i l'havien admesa al vaixell "per la bona aparença, el bon caràcter" i perquè era bilingüe: parlava anglès i castellà. Feia dos anys que aquesta jove treballava com a cambrera i, de fet, ja havia sobreviscut a un altre naufragi, el del transatlàntic *Olympic*, que, el 1911, va xocar contra un vaixell de guerra prop de la costa britànica.

Aquesta dona encara sobreviurà a un tercer naufragi. Durant la Primera Guerra Mundial, el transatlàntic *Britannic* va ser reconvertit en un vaixell hospital i Violet s'hi va embarcar com a infermera. Una bomba marina alemanya el va enfonsar al canal de Kea, al mar Egeu.

Després de la Primera Guerra Mundial, Violet Constance Jessop es va embarcar en vaixells transoceànics, fent la volta al món cinc vegades. Fins ara, la història de Violet Constance Jessop no era al Museu Marítim de Barcelona: ara ocupa aquestes línies del full de sala.

Estic sola recorrent aquests contenidors granatosos, que proven d'explicar com la humanitat s'ha fet a la mar. Dos turistes que han entrat amb mi s'han quedat a la galera.

El 1915, el mateix any que enfonsen el paquebot *Royal Edward* i dos anys abans que Gertrude Bell fos nomenada secretària per a Orient de l'imperi britànic, l'escocesa Victoria Drummond es converteix en la primera estudiant dona de l'Institut d'Enginyers Marítims, i després serà també la primera dona maquinista naval. "Probablement el racó més prohibit per a una dona ha estat la sala de màquines del vaixell", llegeixo al full, i sé que avui dia segueix passant el mateix.

Victoria Drummond era de classe alta, pare capità, la seva padrina era la reina Victòria. Farà una carrera espectacular: de 1922 a 1924, s'enrolarà com a desena maquinista naval a bord d'un vaixell i farà, quatre vegades, la ruta Gran Bretanya-Austràlia. També anirà a la Xina. Els arxius remarquen que, en aquests anys, ni la tripulació ni els passatgers van posar pegues pel fet que fos una dona.

L'altra cara de la història, quan es busquen els paràgrafs sobre què suposa per a una dona obrir-se camí en un món d'homes, mostra que Victoria Drummond va patir assetjament, va ser contractada per sota del rang que havia estudiat i va viure la incredulitat d'alguns passatgers. Les companyies britàniques no la contractaven per ser dona i es va haver d'embarcar en vaixells estrangers. Des de 1929, i en 31 ocasions, es va presentar a l'examen per ser primera oficial. Sempre la suspenien. Finalment, es va treure el títol a Panamà.

El full recull que Drummond serà condecorada durant la Segona Guerra Mundial i, per sempre, serà la primera estudiant dona de l'Institut d'Enginyers Marítims i la primera dona maquinista naval. Aquesta és la història oficial.

A la llista de les pioneres hi ha també Anna Ivanovna Shchetinina (1908-1999), la soviètica que l'any 1935 es va convertir en la primera capitana de la marina mercant. La primera a rebre la llicència per portar un vaixell a l'Amèrica del Nord va ser la canadenca Molly Kool –que en casar-se va canviar el cognom per Carney– l'any 1939. La finesa Lena Ringbom va ser la primera marinera de coberta i només tenia 16 anys: era 1931.

Per què es van fer a la mar, aquestes dones?
Com devia arribar Anna Ivanovna a casa seva?
Què devia explicar Molly Kool?
I Victoria Drummond, com se devia sentir quan no li volien donar el títol de primera oficial?
Com se sentirien totes elles sabent que no són part del relat de la mar?
Quant temps falta perquè elles siguin les referents de les dones de mar?

* * *

Des d'un altre contenidor m'arriba la veu d'una dona. Remuga i es queixa i es complau, i em dirigeixo cap a ella. És la Pepita,

una dona que als anys trenta es nega a banyar-se a la mar per molt que els metges li diguin que és una pràctica saludable. Ella prefereix els banys de pila, amb aigua salada, a les banyeres i a les piscines dels fastuosos Baños Orientales de la Barceloneta.

La Pepita és el personatge que acompanya la vitrina que fa referència a la mar com a espai de lleure: els pòsters modernistes documenten la tradició de Barcelona per la natació, les regates i el rem. Als cartells, hi ha dones fortes i musculades i modernes. ¡Quan l'expressió "Corres com una dona, xutes com una dona, nedes com una dona" es va instal·lar en les converses com una cosa negativa! El full de sala que acompanya la vitrina em dona pistes per entendre com de maltractada ha estat la relació de la dona amb l'esport. Recull com, a finals del segle XIX, quan s'introdueix el concepte d'esport entre la població masculina benestant, el cos de la dona és al centre del debat: "Hi havia la creença que l'esport afectava la figura i l'esperit femení, i que si bé era saludable per a la dona, s'havia de limitar a aquells esports que li afavorissin la silueta tenint en compte els cànons de bellesa establerts, i des d'una pràctica no competitiva". El debat era fet per homes, en tribunes d'homes, i ja posava en el focus d'atenció el cos de la dona.

El cos de la dona ha estat sempre un camp de batalla discursiva. Tractat de sempre com una mercaderia, és la diana de les violències patriarcals com són el tabú de la sexualitat femenina, la hipersexualització de nenes i adolescents, el control i les

violacions. Avui dia se'l rifen les multinacionals, se'l rifa també el negoci de les maternitats.

És també un espai de resistència i revolta quan la dona s'apodera.

Estic marejada i encara em queden més àmbits. Les macarenes em tornen a colpejar i necessito descansar del que està exposat i del que llegeixo.

Un audiovisual es posa llavors en marxa: és una dona a qui els pirates han robat els fills per cobrar-ne un rescat. "La pirateria és aquella activitat que es desenvolupa al mar i en la qual les persones que hi prenen part practiquen el robatori, el segrest i l'assassinat en benefici propi. Les dones hi han tingut diversos papers, de vegades com a part activa, i molt sovint com a víctimes, considerades un dels principals botins per part del corsarisme barbaresc quan atacava les costes cristianes, perquè les podia vendre fàcilment com a esclaves sexuals", explica el full de sala, ja rebregat.

Parlam del segle XIV o de les dones i els conflictes actuals?

Estic saturada.
Surto del museu amb els fulls de sala a la motxilla i sento que porto part del museu a l'esquena, però no pesa: em dona força.

Ara sé que la tassa de cafè va deixar marca.

* * *

Uns dies després, ja a casa, recupero el full que explica la història de les dones de la marina mercant. El full em recorda que a Espanya que "les dones tinguessin les portes obertes a aquesta professió no va ser possible fins al retorn de la democràcia, l'any 1978". I m'anomena tres noms. "La primera que va pujar al pont de comandament com a primera oficial va ser María Ángeles Rodríguez Bernabeu l'any 1984; la primera a obtenir el títol de capità va ser Mercedes Marrero l'any 1992, i, finalment, la primera a tenir el comandament d'un mercant va ser Idoia Ibáñez l'any 1993". Giro el full; al darrere, dos noms més: el de María Cardona, que a la dècada de 1990 va aconseguir embarcar-se com a oficial de màquines, si bé la primera a assolir el lloc de comandament de cap de màquines va ser Belén Crespo. Per fi trobo les dones que haurien d'haver sigut les referents de les capitanes de la marina mercant.

Moltes d'aquestes dones encara no s'han jubilat. En busco els noms a l'ordinador i en trobo informació en un programa de la cadena COPE dedicat al mar. El programa es va emetre el maig de 2018, al mateix temps que nosaltres parlem amb dones de mar. El programa és una entrevista a Raúl Villa Carro, professor associat d'Enginyeria Naval i Industrial de la Universitat de la Corunya i autor d'un bloc que publica el Museu de la Construcció Naval, a Ferrol.

El professor explica que, a l'estat espanyol, quan María Ángeles Rodríguez Bernabeu va voler-se matricular amb l'arribada de la

democràcia, el que era llavors el director de l'Escola Nàutica de Barcelona li va dir que, a bord dels mercants, es deien "males paraules i que no era ambient per a una dona". A l'entrevista s'explica que va ser un altre professor, també de la Nàutica de Barcelona, qui va fer una consulta legal a Madrid: legalment, les dones podien matricular-se a les escoles de nàutica, però no podien treballar a bord. Ningú havia canviat el text de la Llibreta d'Inscripció Marítima, obligatòria per a l'embarcament, que especificava que el propietari havia de tenir més de 18 anys i ser baró.

Busco *baró* al diccionari.

> **baró**
> 3 1 m. [LC] Home arribat a l'edat viril, especialment home de respecte, d'autoritat.

Aquesta accepció de *baró* no té un equivalent femení.

Havien de passar sis anys, fins al 1984, perquè les dones poguessin, *de facto,* embarcar-se en un vaixell de la marina mercant com a part de la tripulació.

Que dur és escoltar i escriure que quan totes podíem anar a la universitat, quan Almodóvar estrenava ¿Qué he hecho yo para merecer esto?, quan ja feia dos anys que Felipe González era el president del govern espanyol, quan faltaven només dos anys per a l'accident de Txernòbil i el *Discovery* estava a punt d'enlairar-se,

a Espanya les dones no podien treballar a bord dels vaixells de la marina mercant.

Google m'informa que fa només quatre anys, el 2015, Macarena Gil va ser nomenada pràctic del port d'Algesires: la primera dona en exercir com a pràctic a l'estat espanyol. A tot l'Estat, hi ha 240 pràctics.

En la cerca del relat de la mar, Google té una doble lectura: la mar segueix sent la de Baudelaire, però si a la cerca s'hi afegeix "dones", "mujeres", "women", "mujeres", des de 2016, ofereix llistat de dones pioneres a la mar.

* * *

–Bon tarda!, vull cridar al conserge, i a tothom.

Dies després torno al museu i aquesta vegada entro a l'edifici amb una rialla a la cara. L'Ismael García, tècnic de recursos educatius, m'espera amb una llibreta groga. Aquesta vegada la reunió no serà a la taula enorme i ovalada. Al jardí, la font xiuxiueja, però entrem al bar.

–Tinc males notícies, diu.

I jo espero el pitjor, però ell continua.

–No volem una activitat de **Dona'm la mar**, volem incorporar les dones a totes les activitats educatives del museu.

–Com?

–Ja ho sé, no és el que havíem acordat.

I jo el vull abraçar: l'Isma era a la reunió on jo patia per si el meu cafè deixava marca.

Uns dies després, m'entra un *e-mail* a la safata d'entrada: una newsletter del Museu Marítim de Barcelona presenta "L'art d'estibar", una mostra que analitza els treballs de càrrega i descàrrega al port de Barcelona des de finals del segle XIX fins als nostres dies. És una exposició antiga. Però al final, hi ha un vídeo en què dues estibadores dialoguen. Són l'Ana Corrales i l'Eva Rodríguez, dues de les primeres estibadores del port. Quan hi van posar el primer peu, elles eren les úniques dones de l'univers de la càrrega i la descàrrega de vaixells de la marina mercant a Barcelona. Ara n'hi ha 45, i un miler d'homes.

La Mireia Mayolas Créixams va posar en paraules aquest replantejament de la política del museu al diari *Ara*:

–Ens vam adonar que no estàvem en sintonia amb la societat actual perquè el nostre museu s'explicava, bàsicament, des del poder. L'objectiu és canviar la mirada de la institució de manera

transversal, també entre els treballadors. Quan et planteges mirar la mar d'una manera més humana, llavors apareix tothom que l'habita: homes i dones.

Aquest llibre, la recerca o els fulls de sala són la solució per fer un relat més igualitari? Són el principi d'un primer viatge del qual qui l'emprèn torna amb la mirada totalment canviada.

El viatge no acaba aquí.

Si vas al Museu Marítim, pensa com s'explicaria la Galera si ens n'hagués arribat la història de les dones.

Alerta amb els rems!

Dipòsit legal: B 20382-2020 · ISBN: 978-84-121242-1-7
Coordinació editorial: MKT/Cultural
Disseny i maquetació: xpress.cat
Il·lustració de portada: Irene Gutiérrez